2265

16/4

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PL Sureyya, 'Abdurrahman
175 Sefine-'i belagat
S86
1887

سفينۀ بلاغت

مؤلفى

ميردوخى زاده

عبد الرحمن ثريا

برنجى طبعى

معارف عموميه نظارت جليله سنك رخصتيله

قسطنطنيه

١٣٠٥

مطبعۀ ابو الضيا

Süreyyā, ʿAbdürraḥmān

Sefīne-ʾi belāġat

PL
175
S86
1887

LIBRARY
MAY 25 1972
UNIVERSITY OF TORONTO

دیباجه

بسم الله الرحمن الرحیم

یانورالنور قبل الازمنـة والدهور ! سن او مبدع لطافتنثارسین که کلزار خـلق وابداعك غنچـهٔ شکوفه وازهاری سنك نسیم لطفکـدن آچلمش . حدیقهٔ ایجاد واختراعك سـنبل بدائع آثاری سنك شمیم فضلکدن رنك وبوی وجود آلمشـدر . صـبغةالله ومن احسن من الله صبغة .

لایزالا ! سن اوصـانع بدیعه نگارسین که اوراق رنگارنك کتبخانهٔ امکان هب سـندن نقشپذیر حلیـهٔ انسجـام اولمش . دواوین حکمتنمـای زمین وزمان

هپ سندن شیرازهٔ حسن انتظام بولمشدر . صنعةالله ومن اتقن من الله صنعه

مبدع هرچشمه‌که جودیش هست
مخترع هرچه وجودیش هست

ذوالجلالا ! اوصاف جمالڭ دائرهٔ توهّم وتفکردن بیروندر، طائر تیز پرواز خیال آنڭ طوف حریمنده نصل طولاشه بیلیر؟ نعوت جلالڭ ارقام تخیّل وتصوّردن افزوندر ، محاسبین دفاتر امنیه وآمال آنڭ ترقیم وتعدادینه نصل گیرشه بیلیر ؟

همه هستند سرگردان چو پرکار
پدیدارندهٔ خودرا طلبکار

پروردگارا ! شمسهٔ منظومهٔ عالم‌که نخبهٔ انجال آدمدر سنڭ صفات کمالکدن برلمعهٔ تابناك، لؤلؤ منثور خطاب لولاك لولاك ایکن ینه‌نوای ماعرفناك ... ایله دمساز اولوردی ، آرتق بزم گبی گرفتار درکات ظلمت اولنلر اومرتبهٔ علیایه نصل ایرشه بیلیر ؟

خداوندگارا! سن همان گلدستهٔ ناچیز تحیّاتمزی او بلبل حدیقهٔ سخندانی، یعنی نور حدقهٔ باغ عدنانی یه ابلاغ ایله. قلبمزی آلایش خودپرستیدن افراغ ایله که مظهر تجلّیات سبحانی اوله‌لم. فانی ایکن حیات جاودانی بوله‌لم.

لیس کلامی یفی بنعت کماله
صل الهی علی النبی وآله

امّابعد: مکتب حقوقده تقریرینه موفق اولدیغم میزان البلاغه‌نك دفعهٔ ثانیه تدریسنده لائح خاطر اوله‌رق، شورایه بورایه قید وتزبیر اولنان برطاقم نکات دقیقهٔ ادبیه‌یی اوراق پریشان اوزره براقمق استفادهٔ عمومیه مقصدینه منافی دوشه‌جکندن اسالیب کلام ایچون برنمونهٔ ناچیز اولمق. برده لسان عثمانینك هر برطرز واسلوبه گوره افادهٔ مقاصده کافی اولدیغنی گوسترمك اوزره لوائح مذکوره‌یی برآرایه جمع وترتیب ایدرك (سفینهٔ بلاغت) عنوانی آلتنده طبع وتمثیلی

مناسب گوردی . چونکه ترجمه‌نك خصائص دقیقه‌سنه واقف اولمیانلردن اکثری لسان عثمانی فن لسانی اولمیوب. مراودات جاریه‌ده بالکلیه جوهر حقیقتدن عاری برطاقم خیالات عارضه‌یی ترسیمدن، ومحاورات عادیه‌ده بعض ساده وبسیط شیلری تصویر وتوسیمدن بشقه برشیئه یرامیه‌جق ادّعاسنده بولندقلری جهتله بوکبی افکار زائفه‌یی تصحیح ایچون صره‌سی کلدکجه فنون رسمیه‌دن بعض مسائل مفیده‌نك تحریرینه تصدّی ایدلدی . واقعا اسلوب حکیم اوزره برمسألهٔ فنیه، بررسالهٔ ادبیه . بروقعهٔ تاریخیه، برلطیفهٔ لغویه‌نك تصویر وترسیمی ایچون بوآنه‌قدر هیچ برنمونه‌یه تصادف اولنه‌میوب، تواریخ ادبیه مزایسه همان افسانهٔ بی‌معنی درجه‌لرینه وارمش، حقیقتی خیال صورتنده گوسترمك ایسه فضائل ادبیه یرینه کچمش اولدیغی جهتله بزه‌گوره

دستور ادب دینه بیله‌جك بعض آثار جدیده‌یی موقع استفاده‌یه قویمق احتیاجی بدیهیدر.

بو اثر ناچیزمك نه‌قدر بو احتیاجی دفعه کافی دکلسه‌ده ینه اصحاب اقتدار ایچون زمین تجربه استحضارینه یاردم ایده‌بیله‌جك امیدی وسیلهٔ معذرت اتخاذ ایدرك کمال نقصانتی اعترافله برابر ارباب فضل وعرفانك نظرگاه قبولنه عرض ووضعندن اجتناب کوسترلمدی.

شوراسنیده عرض واخطاره مجبورم که بویله بر اثر ناچیزی انظار اعتباره تقدیمدن مقصد متقدمین ومعاصرینه داعیهٔ تقدم وتفوق آرزوسی اولمیوب. آنجق افراد ملتدن هر بری وسعنه. اقتدارینه. مسلکنه کوره منافع عمومیه‌یه متعلق مأثر ممدوحه‌نك ابرازیله مکلف اولدیغنی افهام واشراب ایتمکدر. زیرا شائبهٔ اغراض نفسانیه‌دن معرّی اوله‌رق ابراز ایدیلان آثار مفیده‌دن بعض موانعك حیلولتنه بناءً استفادهٔ مطلوبه جلوه‌کر

مرأت شهود اولمسه‌بیله ینه شودور قدر دانیٔ حضرت «عبدالحمید خانی» ده البته یوماً من‌الایام رهین تقدیر واعتبـار اوله‌رق مأمول ومنتظر اولان فوائد عمومیـه اشعه پیرای ساحهٔ وجود اولور .

فی‌الحقیقه ! اثر حدذاتنده معتبر اولملیـدر . یوقسه عین نقصانده کامن برابکی مقبل منفعلك ردّ وقبولنده نه حـکم وتأثیر اوله‌بیلیر ؟ اومقـوله‌لرك نه تقـدیر وتنقیدی مستلزم اعتبـار . نه‌ده تشنیع وتندیدی جالب مظنهٔ شین وعاردر .

اصحاب مطالعه‌یه خفی اولمدیغی اوزره میزان‌البلاغه‌نك ایلك طبعنـده برچوق مرتب سهولری بولنورسـه‌ده بونلرك اکثری ادنی برملاحظـه ایله طـوغریله بیله‌جکلندن آرتق اوکبی سهویاته اشارت تکلفنی اختیار ایتمکدنسه اهل مطـالعه‌نك اختبـار اقتداری قبیلندن اوله‌رق حالیـله ابقـاسی مرجح طوتلدی . فقط تغلیط

اذهانه بادی اولان یا کلشلقلر صره سی کلدکجه قلم تصحیحندن چکیرلدی . ازجمله دیباجه نك برنجی صحیفه سنده (عوالم) یرینه عالم . وایکنجی صحیفه سنك اون بشنجی سطرنده (استعلا) یرینه استیلا دیزلمش ایسه ده بومثللو سهویاتك تصحیحنی بولمق اعمال فکر وروتیت تکلفندن وارسته اولمغله اوکبیلرینه هیچ ایلیشیلمامشدر .

البته بو تصحیحاتمزده دخی برچوق خطیئات بولنور . فقط حضرت ذوالجلالدن بشقه صفت کمال ایله متصف اولمق کیمسه یه میسر اوله میه جغندن . خطایای واقعه نك دامن عفوله مستور بیورلمسی مسترجادر .

ومن الله التوفیق وهو نعم الرفیق

میردوخی زاده
عبدالرحمن ثریا

حیدر پاشا فی ١٦ حزیران سنه ١٣٠٢

میزان البلاغه صحیفه ـ ه

فی الحقیقه لسان مضر اوزره ....

فائدهٔ تاریخیه

معلوم اولسون که (مضر) میك ضمی . ضادك فتحی . رانك سکونیله قافلهٔ سالار انبیا علیه اکمل التحایا افندمزك سلسلة العقد شرفنامهٔ اباء واجداد کرامندن اون سکزنجیسیدر .

رواة ثقات نسبنامهٔ فخر کائنات افندمز حضرتلرینی بو وجهله حریر تحریره چکیورلر : ابو القاسم محمد صلی الله تعالی علیه وسلم بن عبدالله ، بن عبدالمطلب ، بن هاشم ، بن عبد مناف ، بن قصی ، بن کلاب ، بن مرّه ، بن کعب ، بن لؤی ، بن غالب ، بن فهر ، بن مالك ، بن نضر ، بن کنانه ، بن خزیمه ، بن مدرکه ، بن الیاس ، بن مضر ، بن نزار ، بن معد ، بن عدنان .

١ ـــ جناب عبدالله که پدر والا گهر رسول اللهدر اگرچه حارث ، ابو طالب ، ابو لهب . اشجع الناس حضرت عباس گبی دها بر قاچ برادری وار ایدیسه‌ده نور ساطع الظهور خیر البشر ،

غرهٔ غرّای ميمنت احتوا اسنده مستتر اولمغله فتيان قريش آرا سنده من كل الوجوه ممتاز ايدی .

اصح اقواله نظراً حضرت عبدالله يگرمی بش ياشنده ايكن يعنی احتر پاكيزه گهر حضرت رسالتك طلوعندن ايكی ييل صكره ، بو دار فانيدن عالم جاودانی‌يه ارتحال ايدوب ، دارالنابغه ديمكله معروف سرايك خطيره‌سنه دفن ايدلمشدر .

---

٢ — جناب عبدالمطلب تنگنای عدمدن حرمسرای وجوده كلنجه فرق سعادتلرنده برقاچ تل بياض صاچك بولنمسی وجه تسميه اتخاذ ايديله‌رك (شيبه) اسميله موسوم اولدی . عبدالمطلب مرتبهٔ رشد وتميزه واروب انوار فطانت ناصيهٔ حالنده لمعه پاش اولنجه تعظيماً للمضاف (شيبة الحمد) ناميله بنام اولدی . جناب شيبه‌نك پدری هاشم حضرتلری تجارتله مألوف اولديغی جهتله لاجل التجاره مدينهٔ منوره‌يه اوغرايوب ابكار اكابردن سلمی بنت عمرو نجّاريه‌يی دائرهٔ ازدواجه آلمش وَجناب شيبه‌نك تولدندن صكره جانب شامه عزيمت ايدرك شمس حياتی غزه‌ده متواری غمام ناهنگام اولمشيدی . جناب هاشمك ديار غربتده ارتحالی ايله اوغلی دخی مدينهٔ منوره‌ده حال پريشان اشتمال اوزره‌ يشامقده اولديغی مطّلب بن عبدمنافك سامعه تأسفنه ايرشنجه برادر زاده‌سنی آغوش تربيه‌يه آلمق اوزره همان جانب بطحايه راحله‌ران عزيمت ، وَجناب شيبه‌يی تركيسنه آلوب مكهٔ مكرمه‌يه

عودت بیورندی . فقط جناب شیبه والدهٔ آوانه محتاج بندرتیم اولدیغیچون خاندان عبد منافك موقعنه لایق کسوهٔ فاخرهٔ احتشامدن اندام شرف انسانی عاری ایدی . بو جهتله اثنای راهده جناب مطلبك ترکیسنده اوتر بتیم دریای ملاحتی کوروب سوزانلره پرده پوش حجاب اولمق اوزره بو بنم کوله‌مدر جوابنی ویرمك، عبدالمطلب لقبی ایله ملقب اولمسنه باعث اولمشدر .

عبدالمطلب نباهت شان، وعلو مکان کبی اوصاف جلیله‌یه مالك، جادهٔ عدل وانصافه سالك اولمق حسبیله سائر صنادید قریشدن ممتاز ایدی :

٢ — جناب هاشم که نام نامیلری (عمرودر ، علو جناب صاحبی اولدیغنه بناء (عمروالعلی) لقب عالیسیله تلقیب ایدلدی .

عمروالعلی ، ایامنده ظهور ایدن داهیهٔ قحط وغلایه چاره ساز اولمق ایچون فوق‌العاده مأثر فتوتمندانه‌ده بولنه‌رق دائما اهل احتیاجك امدادینه آماده ایدی . او درجه‌ده‌که مائدهٔ کرم واحسانده اعاشهٔ فقرادن بشقه بر شیله متلذذ اولمزدی ، محتاجینی طویرمق ایچون لاینقطع اکمك طوغرایه‌رق ترید ایله ضیافت صفره‌سنی دوناتمقده اولدیغنه بناء ، اکمك طوغرامقدن کنایه اوله‌رق (هاشم) اسمنی آلمشدر . بالاده بیان اولندیغی اوزره جناب هاشمك صبح حیاتی (غزه) ده شام مماته منقلب اولمشیدی .

٤ — جناب (عبد مناف) ك نام ناميسی مغيره . كنيه‌سی ابو عبدالشمس در . روی تابانی ماه عالمگير ملاحت اولديغی جهتله ذات سعادتلرينه (قمر البطحاء) اسمی ويرلردی .

عبد منافك درت اوغلی وار ايدی : بری فخر عالم افندمزك جد امجدلری هاشم ، ايكنجيسی امام الائمه محمد بن ادريس شافعی رضی الله عنه حضرتلرينك جد اعلاسی (مطلب) . اوچنجيسی بنی اميه‌نك جدی (عبدالشمس) دردنجيسی جبير بن مطعمك جدی نوفلدر .

٥ — جناب قصی كه اسم ساميلری زيددر . مكهٔ مكرمه‌ده ايكن سفرنده برنجی قوناغی قضاعه قبيله‌سی يوردينه تصادف ايدرك اودنجی ، اوزاجق دوشديگی جهتله (اوزاجق) معناسنی متضمن (قصی) اسميله تلقيب ايدلدی .

داهيهٔ تقلبات دهرله طائفهٔ قريش قارمه‌قاريشيق اوله‌رق هر بری برطرفه طاغلديغی اثناده حسن تدبيری سايه‌سنده جناب قصی هپسنی دار القرار مكه‌يه طوپلايوب تأليف ذات البينه موفق اولديغی جهتله (مجمّع) عنوان شرفيانی احراز ايلدی .

دار الندوه‌كه قبائل قريشك كليات امورينه استشاره‌گاه اولمق اوزره تهيه واحضار ايدلمش بر نادئ شوكت اكتناه ايدی . جناب (قصی) ك مخترعات كار آگاهيلرندندر .

جناب ام المؤمنين خديجة الكبرى رضى الله تعالى عنها حضرتلرى ايله زبير بن عوامك نسبنامهٔ ناميلرى فخر كائنات افندمزه بورادهٔ كسب التحاق ايدر .

٦ — جناب كلاب كه مرجع ومآب قريش ايدى : شمس جهان آراى محمدينك مطلع الانوارى اولديغى كبى ، نجوم زاهرهٔ (بنى زهره) نك ده مشرق انجلاى فيوضاتيدر .

عشرهٔ مبشره‌دن عبدالرحمن بن عوف ، سعد بن ابى وقاص رضى الله تعالى عنهما حضراتنك عروق انسابى شجرهٔ طاهرهٔ خواجهٔ كائناته بو حديقه‌ده پيوسته اوليور .

٧ — جناب مرّه‌نك متعدد قرداشلرى وار ايكن حامل لواى نور محمدى اولمق حسبيله جمله‌لرينه فائق ايدى . بنى تيم ، بنى مخزوم قبيله‌لرى جناب مرّه‌دن منشعب اولوب . ابوبكر صديق ، طلحة بن عبيد الله بنى تيمدن ، خالد بن وليد حضرتلرى دخى بنى مخزومدندر .

٨ — جناب كعب خطيب عرب عنوانى حائز بر بليغ جرى الجنان اولوب مصالح مهمهٔ قريشك مراجعتگاهى اولمق حسبيله بعد الوفات عادات مألوفهٔ عربدن زياده راسمهٔ يأس وماتمى

پك دبدبه‌لى طوتمش وَ بوجهتله (فيل)سنه سنه قدر يوم وفاتى بين العرب مبدأ تاريخ اتخاذ ايدلمشيدى .

جناب كعبك مرّه‌دن بشقه (هصيص) وَ (عدىّ) نامنده ديگر ايكى اوغلى واردر . هصيصدن بنو جمح قبيله‌سى، عديدن بنو عدى قبيله‌سى توره‌مشدر ،كه امية بن خلف، عمرو بن عاص بنى جمحدن ، خليفهٔ عاليجناب عمر بن الخطاب حضرتلرى دخى بنى عديدندر .

---

٩ — جناب (لؤىّ) لك كعبدن بشقه سعد، خزيمه، حارث، عامر، اسامه نامنده دها بش اوغلى وار ايدى،كه حارثدن بشقه هر برينك اسمنه منسوب بر ر قبيله واردر ، قهرمانان فرسان عربدن عمرو بن عبدود بنى عامر قبيله‌سندندر .

---

١٠ — جناب غالبك (لؤى) دن بشقه تيم نامنده ديگر بر اوغلى اولوب (تيم) قبيله‌سى آكا منسوبدر .

---

١١ — جناب (فهر) لك غالبدن بشقه محارب ، حارث نامنده دها ايكى اوغلى واردر ،كه محاربدن بنى محارب، حارثدن بنى الحج قبيله‌لرى تشعب ايتمش،كه عشرهٔ مبشره‌دن ابوعبيدة بن جراح حضرتلرى بو ايكنجى قبيله‌يه منتسبدر .

---

١٢ — جناب مالكك فهردن بشقه اولادی اولیوب، مالك اولدیغی اصابت رأی وشجاعت و بسالت فوق العاده سایه‌سنده قبائل عربی دائرهٔ اتحاده جلب وجمع ایتدیکی جهتله [قریش] لقبی ایله تلقیب اولنمش وآنك نسلندن کلانلره قرشی نامی ویرلمشدر .

١٣ — جناب نضرك غایت بشوش وکوچ یوزلی اولمسی اسم علیلرندن استدلال اولنور ، بر روایت ضعیفه‌یه نظراً قریش ایله ملقب اولان جناب نضردر . جناب مالك دکلدر . بو اسم ایله تلقیبنه سبب دخی دائما ناسك حوائجنی تفتیشله مصالح عمومیه‌نك تمشیت وتسویه‌سنه صرف نقدینهٔ همت بیورمه‌لریدر . صکره‌دن دخی انجال کرامنده بو سجیهٔ ممدوحه‌نك بولنمسیله، بوفصیلهٔ اصلیه‌دن متفرع اولان قبائله دخی قریش اطلاق اولندی . بوده چرکاب امور خسیسه‌دن تنزه معناسنه اولان [تقرش] دن مأخوذدر، که مرؤتسزلکدن صاقینه‌رق خلقك درد احتیاجنه چاره ساز اولمقدن عبارتدر .

١٤ — جناب کنانه (ابوالنضر) کنیه‌سیله کنیه‌لنیردی . مشارالیهك نضردن بشقه مالكان . عبد مناة، عمرو، عامر، مالان نامنده دیکر بش اوغلی واردر، که بونلرك هربری برر قبیله باباسیدر.

١٥ — جناب خزیمه‌نك کنانه‌دن بشقه هون . اسد

استملریله دها ایکی اوغلی واردر. که هوندن القاره قبیله‌سی. اسددن بنی اسد قبیله‌سی تورەمشدر .

---

١٦ — جناب مدرکه‌نك اسم سامیسی عامردر، برگون برشکارگاهده برطاوشانی قوواليوب شاهین پرنده‌گی همان یتیشی ویرمگله سرعت ادراکدن کنایه اوله‌رق (مدرکه) لقبیله تلقیب ایدلدی .

جناب مدرکه‌نك خزیمه‌دن بشقه (هذیل) نامنده دیگر بر اوغلی واردر باجمله قبائل هذیل آنك صلبندن تشعب ایتمشدر . اصحاب کرامدن عبدالله بن مسعود، شعرادن ابوذؤیب هذلی او قبیله‌لردندر .

---

١٧ — جناب الیاس، که اجداد خیرالناسك اون یدنجیسیدر، اتفاق ثقاة رواة ایله موحدبالك اعتقاد ایدی. حتی وقت ادای حج شریفده نهانخانهٔ صلب تابناکنده مکنون اولان جوهر گرانبهای نور نبوتك (لبیك لبیك !) زمزمه‌سنی ایشیدر، یانی باشنده کیلرینه‌ده ایشیتدیرردی . جناب الیاسك مدرکه‌دن بشقه (طابخه) نامنده دیگر بر اوغلی اولوب بوندن برچوق قبیله‌لر تورەمش ایسه‌ده هیچ بری پدرلرینه نسبت اولنمیوب پدرلرینك والده‌سی اولان (خندف) ك اسمنه اضافتله بنی خندف اسمیله یاد اولنورلر، که بنی تمیم، بنی رباب، بنی ضبه قبائلی بنی خندفدن آیرلمشدر .

---

١٨ — جناب مضر، اگرچه (قیس عیلان) نامنده دیگر بر برادری واریسه‌ده لکن شرف مساس نور نبوته کسب اختصاص ایدرك بین القبائل مشار بالبنان اولمشیدی .

مع مافیه (قیس) لك سلاله‌سنه جناب حق اوقدر فیض وبركت ویرمشدرکه قبائل عربدن هیچ بری بویله بر شرفه نائل اولمه‌مشدر . از جمله قیس عیلاندن بنی هوازن ، بنی كلاب ، بنی عقیل ، بنی نمیر ، بنی باهله ، بنی مازن ، بنی غطفان بنی عبس قبیله‌لری توره‌دیگی گبی ، بونلرك هر بریدن دخی نیجه عشائر جسیمه تشعب ایتمشدر . وعالم اسلامیتده بونلردن برخیلی سلاطین گلوب گچمشدر .

از جمله بنی كلابدن صالح بن مرداسك خاندانی حلبده ، وبنی عقیلدن قرواش بن مقلدك خاندانی دخی موصلده مدت مدیده سلطنت سورمشدر .

١٩ — جناب (نزار) ك كنیه‌سی ابو ربیعه‌در . واقعا مشارالیهك مضردن بشقه ایاد ، ربیعه ، انمار نامنده دها اوچ اوغلی وار ایسه‌ده اكبر اولادی ربیعه اولمایدوكه آنك اسمیله مكنی اولمشدر .

ایاد قبیله‌سی اقطار حجازیه‌دن عراق نواحیسنه گوچمش وبو قبیله‌دن بری سخاوت وسماحتله ، دیگری فصاحت وبلاغتله

ضرب مثل حکمنه کچن ایکی ذات یتشمشدر، که برنجیسی (کعب بن مامه) ایکنجیسی (قسّ بن ساعده) در .

ربیعه‌دن دخی بر چوق قبیله‌لر تشعّب ایدوب آرالرنده پك چوق ذوات مشهوره یتیشمشدر، شعرای نامدن طرفة بن عبد، متلمّس، مشاهیر رجالدن مرّه، جساس، مسیلمة الکذاب بوقبیله‌دن بر فصیله‌در .

انمار ایسه یمن جهتنه کوچوب اوراده توطن ایتدیکی جهتله آنك اولاد و احفادی قبائل یمانیه عدادینه کچمشدر .

۲۰ — جناب معدّك لقبی ابوقضاعه‌در، ابو قضاعه‌نك دها سکز فرزند ارجمندی وار ایدیسه‌ده نور خیرالبشر ناصیهٔ نزارده جلوه‌گر اولمغله جمله‌سنه علائم تفوقی آشکار ایدی .

۲۱ — سلسلهٔ نبیّ ذیشان جناب عدنانه پیوسته اولدقدن صکره دفتر اسامئ انسابده بین النسابین پك چوق اختلاف ظهور ایدرك هر بری برکریوهٔ خلافه صاپمش اولدیغنه مبنی آرتق آنك اوته‌سنی تحری و تفتیشدن منع ایچون (کذب النسّابون) کلام صدق التساملیه سوزه ختام ویرلمشدر .

میزان البلاغه ـ صحیفه ۷

شوراسیده قابل انکار اولمیان حقیقتلردندر.که هر برلسانده فن بلاغت آثار ادبا وفصحانك تتبع وتنقیدی ایله میدانه گلمش......

فائدهٔ لغویه

علما وزننده، ادبا (ادیب) ك جمعیدر . عرف عوامده ادیب، اوصلی وتربیه‌لی دیمکدر ، (ادب) كه ادیبك مصدریدر ، اصل معنای موضوعی ضیافت ترتیب ایتمك،ضیافته دعوت ایلمکدر. صکره‌دن ملازمت ملابسه‌سیله مجازاً حسن معامله، حسن معاشرت معناسنده استعمال اولنمشدر . حسن معاشرتك . لطف معامله‌نك حقیله ایفاسی دخی علم متن لغت، فلسفهٔ السنه، فن معانی وبیان، فن شعر وانشا، فن جدل وخطابت . آداب بحث ومناظره، فن محاضره، علم تاریخ ، علم انساب ، علم اخلاق گبی تأدیب ذهن وتهذیب ذات وصفاتك مدار اعظمی اولان علوم وفنونك معرفتنه وابسته اولدیغی جهتله علوم وفنون مذکوره‌یه دخی ادب وادبیات اطلاق ایدلمشدر .

بورالری نظر ملاحظه‌یه آلنسه « ادب ، هر برچرکینلکدن واسطهٔ توقی واحتراز برمزیتدر،که بومناسبتله، مستلزم شین وعار اولان احوال وحرکاتدن صاقنمق ملکه‌سنی احراز ایدنلرده، ادیب اطلاق اولنور . »

بو اجلمدن ادیب اطلاقنه شایان انجق فنون متعارفهٔ مذکوردده اکتساب ملکه ومهارتله تزیین ذات وصفات ایدنلردر . یوقسه کاغد اوزرینه ایکی لاقردی یازه بیلك، یاخود ایکی جفت سوز دوزه بیلك اقتدارینی حائز اولنلره ادیبلك اسنادی تحکم، یاخود تهکمدن بشقه برشیئه حمل ایدیله‌مز . بناءبرین یالان یا کلش برایکی عبارات ترکیه‌یی اوقویه بیلانلره ادیب ، قواعد صرفیه‌یی اوقودانلره معلم ادبیات نامنی ویرمك :

بیت

القاب مفخرة فی غیر موضعها
کالهر یحکی انتفاخا صولة الاسد

قبیلندن اولدیغی سویلمکدن چکینمیز .

تنقید

جواهر نفیسه‌نك کامل العیار اولوب اولمدیغی نه واسطه ایله بیلنه بیلیر ؟ شبهه یوقکه اوّلا اهل خبره‌یه ارائه اولنور ، اوده هربر جوهرك خواصنه گوره برطاقم تجربه وتحریدن صکره محکه اوره‌جق، اقتضا ایدرسه تحلیل واذابه گبی معاملات کیمیائیه‌یه مراجعتله خالصنی زیوفندن آییره‌جقدر ، اشته تنقیدك اصلی معناسی بومنشأدن آلینه‌رق صکره‌دن آثار ادبیه، آثار سیاسیه، آثار صناعیه، تصوّرات فکریه، سنوحات خیالیه، خلاصه کافهٔ مدرکات

معقوله و مرئیه‌نك حسن وقبحنی كوسترمك ، قدیمی مفشوشلردن آییرمق كبی تدقیقات و تحقیقاته تعمیم ایدلدی . و بو اسلوب اوزره قولان تنقید ایسه الیوم بر فن دقیق صورتنه كیرمشدر . كه بونك صدی . تزیینیدر .

واقعا اشیانك نفاسه‌دن هرنه اولورسه اولسون اوّل امرده حسن وقبحی حادهٔ تدقیقدن كچیرلدكجه آكا كوره رفع نقائص . اكمال نواقص عدیم الاحتمالدر . میدان ترقیده برخطوه اوته‌یه كچمك محال اندر محالدر . دیمك اولور . كه تنقیددن مقصد هر شیئك كوزلی . هر شیئك مقبولی محبوب اولقدن عبارت اولوب بناءً برین كرك بدائع صنایعده اولسون . كرك دقائق حقائقده اولسون ، هرنه‌ده اولورسه اولسون . منقدك اهلیت و اقتداریله برابر ، امراض اغراضدن مبرّی اولمسی اقتضا ایدر .

فی الحقیقه صناعت تنقید . اهلی عندنده اوقدر دقیق . اوقدر عمیق ، اوقدر محترمدر . كه شان اشرف و ادقّ صنایعدن عد اولنسه بجادر .

واقعا هر بر اهل صنعت النـدن ایش چیقه بیلیر ، هر شاعر شعر سویلر . هر بر اهـل رأی رأی ویره بیلیر . فقط اصل هنر بونلری اكلایوب نواقصنی كورمك . محسناتنی ارائه ایده‌بیلمكدر . كه بو واسطه ایله درجهٔ كماله ایریشمك ممكن اولسون .

یوقاریده‌نبری بیان اولنان ملاحظاته بركره ارجاع نظر ایتسه‌ك تنقیدك معنای لغویسی آلتونی ، كموشی و نقود سائره‌نی كمال دقتله

بوقلایوب جویره‌رك. محكهٔ اوره‌رق خالصیت ومغشوشیتنی، عیارینی تعیین. برده نقد آقچه‌یی تسلیم ایتمكدن عبارت اولدیغنی آكلاشیلیر.

اشته بو مناسبتله آثار نفیسه دخی نفاستجه نقود ثمینه‌یه تشبیه اولنه‌رق، بویولده ایدیلان تحریات نظریه‌یه دخی تنقید نامی ویرلمشدر. دیمك‌كه اصطلاح ادبده تنقید، استفادهٔ عمومیه نقطهٔ نظرنجه آثار نفیسهٔ ادبیه وصناعیه‌یی لدی‌المحاكمه كامل‌العیار وشایان اعتبار اولدیغنی میدانه قویمقدن عبارتدر.

بومطالعه‌یه نظراً هرنه قدر تنقید، آثار نفیسه‌نك نوعما جستجوی معائبی قبیلندن گبی تلقی اولنیورسه‌ده مع مافیه تحری حقایقده سرموخلوص نیت، صفوت قلب. اصالت رأیدن انحراف گوسترلسه ایش تزییفه بیتر. هله ذره قدر شائبهٔ استخفاف واستحقار استشمام اولنسه اوتقدیرده جادهٔ تنقیدن چیقیله‌رق وادیٔ تندیده گیرلمش اولور.

بوجهتله شرائط مسروده‌یی جامع اولان تنقیداتدن اصحاب آثار. دلگیر اولمق شویله طورسون اثرلری شایان تنقید گورلدیكچون. بیان ممنونیت ایتسه‌لر گركدر. چونكه یوقاریده دیدیكمز گبی تنقیدن مقصد اثرك منقدیت ومقحیتنی گوسترمك. قابل توجیه وتأویل اولان نواقصنه محمل صحیح آرامقدن عبارتدر. فقط كمال بگك شو:

« پرتوذكا نوع بشرك باشنه قونمش بر نورانی همادركه سایهٔ
« سعادتنی تعمیم ایده‌جك واسطه بولنمز آلاكه لزومی قدر شهبال

« مطبوع الاندامی حکمنده اولان صحائف مطبوعه‌نك وسعت
« انتشاریدر .

« شهبال دکل او بر برات اقبالدر. که هانکی ملته مقارن اولسه
« رفته رفته ظلم وجهالتك زنجیر اسارتندن آزادینه حجت اولور . »

فقره‌لری هرنه‌قدر وجوه شتی ایله جای تنقید ایسه‌ده لکن بر نظر اتمشانه ایله شهبالی (نهال) گوره‌رك آنك اوزرینه نحنی یوریتمك تنقید دکل تزییفدر . زیرا « شهبال دکل » جمله‌سی کلام سابقدن اضراب اولدیغی جهتله منصفانه باقلمش اولسه (نهال) لك سهو ناسخدن ایلری کلدیکنه قائل اولمامق محالدر . [١]

واقعا فقرات مسروده‌ده نظر تنقیده چارپه‌جق بر قاچ نقطه بولنورسه‌ده اویله مزیفانه تندیداته تنقید نامنی ویرمك خطادر . کمال بکك بر خطاسی وارسه اوده شرطیه مؤکده یرینه حرف استثنانك قوللانلمسیدر . برده بلاغت عثمانیه مؤلفی جودت پاشانك دیدیکی کبی (آزاد) کلمه‌سی اسم ایکن (حاصل) مصدر یرینه وضع ایدلمسیدر ، و « الا » لشقه برایلیشیله‌جك یری یوقدر ، دیمك اولورکه : (الاکه) یرینه (بولنسه بیله اوده) قونسه ، یاخود (بوقدر الاکه) یرینه (اولسه اولسه) تعبیری قوللانلسه سوز بچمنه کیرر .

[١] بوسهو ناسخ ایسه مقاله‌نك مندرج بولندیغی تصویره وارد دکل او فقره‌یی تصویردن استنساخ ایدنلره عائدر . [للطابع]

تنبیه

معلومدرکه ترکجه غزته‌لرینه مباحث ادبیه‌یه دائر مقاله‌لر یازلمغه باشلایه‌لیدنبری ادبیات غربیه منتسبلری اثنای بحثده تعمیقات (قریتیقیه‌ده) بولنملی ، بر اثری بویله قریتیقه ایتملیدر » دیه‌رك هرایکی سوز باشنده بر (قریتیقه)در کیدیوردی . هاله السنهٔ غربیه‌یه آشنا اولمیان ادبای دیرینهٔ شرقیه‌یه بو لاقردیلر جویز طاقیردیسی گبی کلیوردی . السنهٔ غربیه وشرقیه‌یه اولدجقه انتسابی اولنلر ایسه (قریتیق) یرینه (مؤاخذات ادبیه) ترکیب مدهشنی قوللانیوردی ، اورته‌ده نه نقد وار ایدی . نه تنقید ، نه‌ده انتقاد .

مؤخرا تتبعات عاجزانه‌مك نتیجه‌سنده (قریتیقه) یرینه قائم اولمق، وحق تعبیرینی ویرمك ایچون (ن ق د) جواهر حروفندن مفروغ کلمه‌لردن برینی انتخاب ایتمك لازم گله‌جگی عندالمقایسه تبیّن ایتدی . بونلردن هم شیوهٔ لسان عثمانیه‌یه، همده تندید گبی، تنکید گبی، تبکیت گبی، تنقیح گبی تزییف گبی اضداد واخواتنه اویغون گلان تنقید ، تعبیرینی بکندك ، قوللاندق ، عمومده بکندی قوللاندی ، خلاصه کلمات مأنوسه صره‌سنه کچدی، ادبیّات عثمانیه دخی اومعرّدن قورتلدی .

فقط قاموسدن لغت آرامق موده‌سی معلوم یا ! بر خیلی سنه‌لردن صکره قاموسدن لغت آرایه‌بیلمك مزیّتنی احراز ایدن

علاماتلردن بری. ظاهراً ! (تنقید) ك معناسی اوگرنمك ایچون قاموسه مراجعت ایدرده بوله‌مز . شمدی بوله‌میه‌جغمزك حقی ایچون !.... زیرا ثلاثیلرك مزیداته نقلنده صرفیون بزه بر مقیاس، بر دستور، بر قانون و یرمشدر، که لغته مراجعتدن بزی مستغنی ایدیور . دیمك اولورکه معناسی توسیع ایدلیان یاخود بتامك وضعنه مغایر معنانی حاوی اولیان مزیداتی ذکر ایتمك قاموسك وظیفه‌سی دگیلدر . قیاساً معلوم اولان صرفیات واعلالاته، تحویلات وتغییراته لغت قارشمز . آنی متکفل اولان علم اشتقاقدر . لغت یالکز (ن ق د) جوهرینی بزه ویرسه کافیدر . بز آنی اقتضا ایدن صیغه‌لره، ایجاب ایدن قالبلره افراغ ایده‌بیلیرز، یعنی اقتضا ایتدکجه، یاقیشق آلدقجه . فقط اقتضا ایتدکجه ! موجود مقیاسه گوره (تنقید) ده دیرز، (تنقد) ده دیرز، (مناقده) ده دیرز، (تناقد) ده دیرز، (انتقاد) ده دیرز (استنقاد) ده دیرز (منقّد) ده دیرز، (منتقد) ده دیرز : چونکه امهات لغاتك هیچ برنده بوصیغه‌لرك استعمالندن بزی منع ایده‌جك صراحت یوقدر .

گورلمزمی، که افتعال بابنك بناسی قیاساً مطاوعت ایچون گلمشیکن بین العرب (انتقاد) ك متعدّی اوله‌رق دخی استعمال ایدیله گلدیگنه بناء مخالف قیاس اولان بومعنانی افاده ایتملك اوزره لغت، انتقاد صیغه‌سنی تصریحه مجبور اولمشدر، یوقسه بوندن انتقاد مستعملده تنقید مستعمل دگلدر معناسی چیقمز .

قالدی،که بوموقعده لسان عثمانی‌یه تقدمی، تنقیدمی، انتقادمی، هانگیسی یاقیشیق آلیر؟ نقد کلمه‌سنك مصدر اوله‌رق لسان عثمانی‌یه هیچ یاقیشق آلمدیغیچون قاموسجیلر بوندن چوقدن واز کچدیلر. شمدی یالکز انتقاد قالیور،اوده افتعال بابندن اولدیغی جهتله فکر تنقید ایله طبان طبانه ضددر، چونکه هرنه‌قدر انتقاد کلمه‌سی عربجه‌ده متعدی اوله‌رق قوللانلیورسه‌ده لسان عثمانی‌ده افتعالك متعدیسی نادر الاستعمالدر. بو مناسبتله انتقاددن وهلهٔ مطاوعت معناسی متبادر اولورکه، بوکا گوره انتقاد تنقیدك، منتقد دخی منقدك مطاوعی اولمق لازم گلیر؛ آرتق ملاحظات مسروده‌یی نظر امعاندن کچیردکدن صکره، مفتعلیت کیفیتله متکیف اولنلر، ینه انتقادك ترجیحنده مخیر درلر.

میزان‌البلاغه ـ صحیفه ۱۰

کلمه‌ده فصاحت برکیفیت وجدانیه‌در،که تنافر حروف، غرابت، قیاسه مخالفتله براشمز.

فائدهٔ حکمیه

کیف

کلمات استفهامیه‌دن نصل، نیجه، کلمه‌لرینه جواب اوله‌بیله‌جك

عرضلره کیف اطلاق اولنور : مثلا زید نصلدر ؟ جوابنده، گوزلدر. یاخود چرکیندر. خستەدر. یاخود ایودر دینورکه گوزللك . چرکینلك، خستەلق، ایولك من حیث المعنی استفهامه جواب واقع اولدقلریچون کیف مقولەسندن اولمش اولور . بوکبی عرضلره (کیف) دینمسی عربجەده ادات استفهامیەدن اولان (کیف) کلمەسنه جواب واقع اولەبیلمەسیچوندر .

کیفك من حیث اللفظ بیانمسی لازم گلان جهتی اشته بوندن عبارت اولوب تعریفات فلسفیەسنه گلنجه دینیلیرکه : کیف برعرضدر بالذات نه نسبت اقتضا ایدر نه قسمت . نسبت اقتضا ایتمز، چونکه اعراض نسبیەگبی تصوری بشقەسنك تصورینه موقوف دگلدر، قسمت اقتضا ایتمز، چونکه کمیات گبی بالذات مقتضیء قسمت دگلدر .

کیفك انواعی

بحسب الاستقرا کیفك انواعی دردر : برنجیسی کیفیات محسوسه، ایکنجیسی کیفیات نفسانیه، اوچنجیسی کیفیات کمیه، دردنجیسی کیفیات استعدادیەدر .

کیفیات محسوسه

کیفیات محسوسه حواس ایله ادراك اولنان عرضلره مختصر

اولوب بونلرده ، حواسّ خمس ظاهره اعتباریله بش قسمه منقسم اولیور .

١ ـ ملموسات

ملموسات ، قوّهٔ لامسه ایله حس اولنان اعراضدر : حرارت وبرودت ، رطوبت ویبوست ، خشونت وملاست ، صلابت ولینت گبی .

حرارت دخی یابالفعلدر کونشك ، اتشك حرارتی گبی ، یابالقوّه‌در بدنه بعدالتماس حرارتی حس اولنان ادویه گبی . بو اجلدن بالفعل حرارتی محسوس اولنلره حارّ بالفعل ، بالقوّه حرارتی محسوس اولنلرده‌ده حار بالقوّه دینورکه بو اعتباراته کوره بارد دخی بارد بالقوّه ، بارد بالفعل قسملرینه آریلیر ، بالقوّه حار ، یاخود بارد اولان شیلر تجارب ساذجه وتحلیلات کیمیائیه ایله بیلنه‌جکی گبی بعضا لوندن ، طعمدن ، رائحه‌دن دخی استدلال اولنه‌بیلیر .

برده حرارت کوکبیه‌نك ، حرارت ناریه‌نك ، حرارت غریزیه‌نك تأثیرات خارجیه‌لری آراسنده مشهود اولان تفاوت واختلافدن طولایی بونلرك بالماهیه مختلف اولدقلرینه ذاهب اولیورلرسه‌ده بعض ذهابه کوره هپ جنس واحددن معدودر .

بوراسیده معلوم اولسون که لسان ترکیده کیفیات ملموسه ، حاصل مصدر معناسنی افاده ایدن (لق) حرفیله تأدیه اولنور :

صیجاقلق صووقلق. یاشلق. قورولق. گوشکلك. گوزه‌لك. سرتلك. قیپاق، یوموشاقلق گبی.

٢ ـ مذوقات

مذوقات قوهٔ ذائقه ایله یعنی طاتمق قوتیله حس اولنان کیفیتلردر: حلاوت. حموضت. مزازت، مرارت، ملوحت. وتفاهت گبی.

کیفیات ذوقیه دخی کیفیات ملموسه گبی ترکجه‌ده (لق) حرفیله افاده اولنور طاتلیلق. اکشیلك. مخوشلق، آجیلق، طوزلیلق یاوانلق گبی.

٣ ـ مبصرات

مبصرات، قوهٔ باصره ایله یعنی گوز قوتی ایله فرق و تمییز اولنان کیفیاتدر. الوان گبی، ترکجه‌ده کیفیات مبصره دخی (لق) اداتیله افاده اولنور. سیاهلق، بیاضلق، مورلق، ماویلق، گبی.

الوانك کیفیت رؤیتی ـ الوانك رؤیتی، ضیانك وجودینه وابسته ایسه‌ده بعض اشیانك گوزوکمسی ظلمت، یعنی قرانلقلغه

موقوفدر : کیجه پارلیان ستاره‌لر ، اوزاق مشعله‌لر کبی . زیرا بونلره مماثل شیلر کیجه قرا کلغنده کوزوکیرده کوندزك کوزوکمز . هرنه‌قدر بویله برفکر وارسه‌ده کوزلجه باقلسه کیجه‌لین اوکبی پارلق شیلرك کوزوکمسی رؤیتك ظلمته موقوفیتندن ایلری کلیوب بلکه حس بصر کیجه‌لین دها قوتلی برضیانك تأثیر وانفعالی آلتنده بولنمامسندن ضعیف برضیانك تأثیریله منفعل اوله‌رق اوضعیف ضیایی کوره‌بیلیر . فقط کوندزك قوتلی برضیانك تحت تأثیر وقوتنده بولنمسیله آرتق اوکبی ضعیف ضیالری کورمکه محل قالمامش اولور .

بعض ذهابه کوره ضیا یالکز رؤیتك شرطی دکل . بلکه الوانك وجودی بیله ضیانك وجودینه متوقفدر . بوکا دلیل اوله‌رق دیرلرکه . ضیانك ضعفیله الوانك دخی ضعیفلندیکنی کوریورز ، دها طوغریسی ضیا قوتلی اولدقجه لونك دخی اونسبتده قوتلندیکنی ، ضعیفلندکجه اونسبتده ضعیفلندیکنی رأی العین مشاهده ایدیورز . دیمك اولورکه ضیادن هر برطبقه‌، لوندن بر طبقه‌نك وجودینه علت اولوب ضیانك طبقاتی کلیاً منتفی اولنجه الوانك طبقاتی دخی بسبتون منعدم اولمش اولور . یعنی الوانك آرالرنده‌کی آنات ، ضیانك طبقاتی آرالرنده‌کی آناته تابعدر . [۱] که فرانسزجه‌ده بوکا Nuance (نوأنس) اطلاق اولنور . کرك

[۱] (آن) ایکی زمان اراسنده‌کی حد مشترکدن عبارتدر ، یعنی نه برینکینك نه اوته‌کینك مبدأیدر ، حکمانك برقولنه‌کوره زمان آنات متوالیه‌دن مرکبدر .

آن اولسون كرك (نؤانس) اولسون بونلرك ایكیسی (نه آنست ونه این) تركیبندن مخلوطدر : یعنی ماهیتی قابل تعریف اولمیان حالات وكیفیات دقیقه‌یی ، نه اودر ، نه بودر ، ایكیسی آراسنده برشیدر ، دیه تقریباً تفهیم مدعی ایچون اقوام غربیه (نؤانس) اقوام شرقیه دخی (آن) ، برینه كوره‌ده (شیوه) تعبیرلرینی قوللانیورلر . اشته بونلك ایچون (آن) وصف وتعبیره كلمز برمعنای دقیقدن عبارتدر دیه تعریف ایدیورلر .

طبقات ضیا

ضیا ایچون درت طبقه واردر ، برنجیسی ذاتیدر ، كه اصل مضیئك خواص ذاتیه‌سندندر : كونشك ، آتشك ضیاسی كبی .

ایكنجیسی عارضیدر ، كه بالانعكاس ضیای ذاتیدن مستفاد اولور ، قمرك ضیاسی كبی . اوچنجیسی بالانعكاس ضیای عارضیدن مستفاد برضیادر : قمرك ضیاسیله سطح ارضك ضیالمسی كبی .

بوضیالرك برنجیسنه ضوء اوّل . ایكنجیسنه ضوء ثانی . اوچنجیسنه ضوء ثالث دینور ، كه كواكب ثابته‌ده اولان ضیا ، ضیای اوّل ، سیاره‌لرده‌كی ضیا ، ضیای ثانی ، سیاره‌لردن مستفاد اولان ضیاده ضیای ثالث اسمیله یاد اولنور .

هرنه قدر نور ایله ضیا بری برلری یرنده قوللانیلیورسه‌ده

منقـابلاً استعمالری تقـدیرده ضیادن ضیای ذاتی. نوردن دخی ضیای مستفاد مراد اولنورکه، آیت کریمه‌ده (هو الّذی جعل الشّمس ضیاءً والقمر نورا) بودقیقهٔ حکمیه‌یه ایما واشارت بیورلمشدر .

ضیانك دردنجی طبقه‌سی بالانعکاس دکل، بالانکسار مستفاد اولور . بوکاده ظلّ (کولکه) دینور .

کولکه‌نك ده نامتنـاهی درجاتی واردر ،که آزاله ، آزاله محو ونابدید اوله‌رق، نهایت ظلمت (قرا کلق) باصمش اولور .

شعاع - بریق

بعض اجسام مستنیره‌نك سطحی یالبیردیه‌رق، ایشیل ایشیل پارلیه‌رق کویا برجوهر منوّر، مائع حالنه کیرمشده یوقاریدن آشاغی طوغری سیلان ایدرجه‌سـنه اوجسمك لونی اورتیویریور . اشته بویلبیردمه، بوتلالؤ ولمعان اکر کونشده‌کی تلالؤ ولمعان کبی بالذات اوجسمدن متولّد ایسـه آکا (شعاع) دینـور . اکر کونشـه قارشی تهزیز وتحریك اولنان قلیچده، صـوده، آینه‌ده‌کی تلألؤ ولمعان کبی بشقه‌سندن مستفاد ایسـه آکا بریق دینور . شو تدقیقاته نظرا شعاعك بریقه نسبتی ضیانك نوره نسبتی قبیلندن اولمش اولور .

٤ ـ مسموعات

مسموعات، قوهٔ سامعه ايله حس اولنان كيفيتلردر. بونده اصوات وحروفدن عبارتدر.

صوتك ماهيتى اگرچه امور بديهيه‌دندر. لكن صوتك حقيقتى ايله اسباب موجده‌سى آراسنده اشتباه حاصل اولمش اولديغندن، حكماى طبيعيه‌دن بعضيلرى صوت هوانك تموجندن، بعضيلرى دخى قرع وقلعدن عبارت اولديغنه ذاهب اوليورلر. حالبوكه صوت نه هوانك تموجيدر، نه ده هوانك تموجنه سبب اولان قرع وقلعدر. بلكه قرع وقلع هوانك تموجنه، هوانك تموجى ده صوتك احداثنه سببدر. بو تدقيقاته نظرًا صوت، هوايه قائم بر كيفيتدر كه او هوانك صماخه (قولاق دليكنه) ايرشمه‌سيله ايشيدلمش اولور. ديمك كه صوتك ايشيدلمسى آنكله متكيف اولان امواج هوائيه‌نك قولاغه ايرشمسنه موقوفدر. بونك ده بويله اولمسى برقاچ وجهله اثبات ايديله‌بيلير.

اولا: بريسى اوزون بر بورينك، ياخود بر مارپچك اوجنى آغزينه آله‌رق اوبر اوجنى دخى بشقه‌سنك قولاغنه قويسه‌ده خيرلى خيرلى لاقردى سويلسه يالكز قولاغنده بورينك اوجى اولان آدم او لاقرديلرى پك اعلى طويارده يانى باشنده‌كيلردن هيچ برى طويمز. بو ايسه هوانك بورى ايچنده محصور قاله‌رق

اطرافه عدم انتشارندن بشقه بر سبب وعلته مستند دگلدر . هله یاقین وقتلرده اختراع اولنان مصوات (تلفون) بونی اثباته کافیدر .

ثانیاً : صوتك هوا ایله میل وانعطاف ایتمسیدر . زیرا بالتجربه ثابتدر ،که طوپ آتیلان یردن بریسی روزگار آلتنده دیگری روزگارك اسدیگی جهتده طورسه روزگار آلتندهکی دها اوزاق اولسه بیله طوپك سسنی ایشیدرده ، روزگارك اسدیگی جهتده بولنان آدم اوزاقلق، یاقینلقجه اوته کینه مساوی اولسه بیله ایشیدهمز. اگر صوت هوانك میل وانعطافنه تابع اولمیایدی صوتك استماعنده بوگبی تخالفلر واقع اولمزدی .

ثالثاً : قرب وبعد حسبیله صوتك سببندن تخالف ایتمسیدر . مثلا گیجهلین شمشـك چاقسه اوزاقدن بر طوپ آتشلنسه، یاخود گوندوزك طاش قردیرلسه ،شمشگك چاقدیغنی، طوپك آتشلندیگنی، طوقماغك قالقوب ایندیگنی گورورزده بعد زمان ، رعدك،طوپك، طوقماغك سسی بزه واصل اولیور .

حتی تجارب حاضره اثبات اودرجه ایلریلتمشدرکه راکد ولطیف هوالرده صوت واسطهسیله تخمین مسافه ایدیله‌بیلیر . زیرا صوتله متکیف اولان امواج هوائیهنك ثانیهده تقریباً اوچیوز اوتوز اوچ مترو مسافه قطع ایدهجگی بالتجربه تبین ایتمشدر . بنابرین راکد ومعتدل هوالرده مثلا : شمشگك چاقمسندن، طوپك آتشلنمسندن بر دقیقه صکره سس ایشیدیله‌جك

اولسـه شمشکك چاقدیغی طویك آتشلندیکی نقطه ایله سامع آراسنده تقریباً ۱۹۹۸۰ مترو مسافه اولدیغنه حکم ایدیلیر.

صوت ـ صدا

صوتك حاصل اولان هوا طالغهلری. دیوارلره، قبهلره چارپهجق اولسه برکلهنك قاعده بدنلرینه چارپدیغی کبی کریدن کرییه دونهرك برنجی صوته شبیه دیکر برصوت حاصل اولور، که آکا صدی دیرلر. دیمك اولورکه صدانك سببی برنجی هوانك عینی عینه دونشندن عبارت اولمیوب، بلکه مصادمهٔ هوادن تکون ایدن دیکر برتموجدر. بوجهتله صدی صوتك انعکاسیدر، دیرلر.

ظن غالبه کوره هربرصوتك برصداسی واردر؛ شوقدرکه صوتله، صوتك عاکسی آراسنده قرب مسافه اولمق حسبیله ایکیسی بردن ایشیدیلهرك، قوهٔ سامعه آنلری بری برلرندن فرق وتمییز ایدهمز. یاخود دوز اوولرده اولدیغی کبی صوتك عاکسی مقاومتسز اولدیغی جهتله صدی اطراف واکنافه طاغیلهرق ایشیدیلهمز. اشته بونك ایچوندرکه مغنیلرك صوتی کنیش صحرالرده ضعیف، قپالی محللرده کور اولیور. زیرا طام آلتنده صوتله صدی بری برلرینه قاریشهرق کسب قوت ایدیورسهده، اوولرده صوت وصدی طاغنیق اولمسیله اوقدر حس اولنهمز.

حرکات وحروف

حرف، صوته عارض اولان برکیفیتدرکه حدّت وثقلتده کندیسنه مماثل اولان اصوات سائره‌دن او واسطه ایله کسب تمیّز ایدر .

حرف، اوّلا مصوّت وصامت اعتباریله ایکی نوعه منقسم اولور . حروف مصوّته که عربجه‌ده آنلره حروف (مد) وحروف (لین) دخی دینور ، الف، واو، یادن عبارتدر .

بواوچ حرفك حروف مصوّته‌دن صائتلری دخی ماقبللرنده‌کی حرفك حرکه‌سی اشباعندن متولد اولملرینه متوقفدر . بنابرین حروف ثلاثهٔ مذکوره ساکن اولمز، یاخود ساکن اولورده ماقبللرینك حرکه‌سی کندی جنسلرندن بولنمزسه حروف صامته صره‌سنه گیرمش اولورلر : (وعد، صوت) ده‌کی واو (صید، صیّاد) ده‌کی یا گبی، شوقدر وارکه الف دائما ساکن، ماقبلی مفتوح اولدیغیچون دائما حروف صوتیه‌دندر . هیچ بر وقت حروف صامته‌دن اولمز، قابل حرکات وسکون اولان همزه‌یه الف اطلاقی ایسه اشتراك لفظی قبیلندندر .

حروف صامته بعضاً ساکن بعضاً ده متحرّك اولورسه‌ده حروف مصوّته، یوقاریده دیدیگمز گبی هیچ بروقت قابل حرکه دگلدر .

حروف صامته‌دن بعضلری صرف زمانیدر : (ژ س ش

ص ض ف) كبى ، بعضلرى‌ده صرف آنيه‌در : (ت د ط) كبى . بعضلرى‌ده زمانى‌يه مشابه آنيه‌در : (ج خ ز) كبى

لسان عربده جوهر كلمانى تركيب ايدنلره حرف اطلاق اولنيور سه‌ده شو : ـَـ ـُـ ـِـ علامتلرك مصداقى ، حروفك عدادندن چيقارلمشدر . حالبوكه كوزلجه باقلسه حروفك تعريفى بونلرده شامل اولوب ، بناءً على ذلك حروف مصوته‌نك دخى آنى وزمانى اعتباريله ايكى قسمه آيرلمسى لازم كلير . يعنى حروف مد ولين ديديكمز حرفلر حروف زمانيه ، حركه نامنى ويرديكمز شو ـَـ ـُـ ـِـ اشارتلر حروف آنيه‌دن معدود اولملرى اقتضا ايدر .

واقعا لسان عربك قواعد صرفيه ونحويه‌سنده مشهود اولان مضبوطيته بناءً سكون وحركاتك ، يعنى حروف مصوته آنيه‌نك قيد وتحريرينه حاجت مس ايتميوب مراسلات ومكاتباتده يالكز جوهر كلماتك ثبت وتحريريله اكتفا ايدلمش . وقواعد عربيه‌يه اقتفاءً تحريرات فارسيه وتركيه‌ده (فن اكتفا) يه [۱] رعايت قلنمش ايسه‌ده بونك بويله اولمسى هيچ بر وقت حركات وسكونى حرفيتدن چيقاره‌مز .

اقوام غربيه‌نك رسم خطلرينه تطبيقاً تقسيماتمزى يوريده‌جك اولسه‌ق رسم خط تركيده حركاتى دخى حروف صره‌سنه قويه‌رق حروف مصوته‌يى آنى وزمانى اعتباريله ايكى‌يه بولمك اقتضا ايدر . كه

[۱] ستينوغرافى .

جودت پاشانك حركهٔ ثقیله دیدیگی حروف زمانیه‌دن، حركهٔ خفیفه دیدیگی‌ده حروف آنیه‌دن معدود اولور. بنابرین لسان تركیده حرف مد یوقدر؛ دیانلرك بطلان قولی میدانه چیقار. زیرا حروف مصوتهٔ زمانیه حروف مصوتهٔ آنیه‌نك مد واشباعندن متولد اولدیغی ادنی برملاحظه ایله تصدیق اولنور. لهذا سرمه، صورمه، گبی كلمه‌لرك نهایتنده‌كی های رسمیه‌نك دخی حروف صوتیه عدادینه ادخالی مقتضای حالدر.

تنبیه

لسان عثمانیده كیفیات مسموعه، اكثریا (دی) حرفیله نهایتلنان حاصل مصدر [١] صیغه‌سیله افاده اولنور، طیقردی، طاقردی، هارلدی، گورلدی گبی. بعضاً سبب ابعدینه اضافتله تعیین اولنور، انسان‌سسی، قویون‌سسی، ایاق‌سسی، كمان‌سسی، پیانو سسی گبی. بعضاً ده صوته عارض اولان كیفیتله یاد اولنور: دیك سس قالین سس، حزین سس گبی.

٥ ــ مشمومات

مشمومات قوهٔ شامه ایله محسوس اولان كیفیتلردر. كیفیات

[١] میزان البلاغه‌نك ٤٢ صحیفه‌سنه باقلسون.

مشمومه یه اسم تعیین ایتمك ایچون بالاکثر اوچ طریق بولنه بیلیر: برنجیسی طبعه ملایمت، یاخود منافرت اعتباریله گوزل قوقو، فنا قوقو، کسکین قوقو، لطیف قوقو، رائحهٔ طیبه، رائحهٔ منتنه گبی. ایکنجیسی مقارن اولدیغی طعم اعتباریله: اکشی قوقو، آجی قوقو، طاتلی قوقو گبی. اوچنجیسی قائم اولدیغی محله اضافتله: گل قوقوسی، الما قوقوسی، منکشه قوقوسی گبی.

نتیجه

معلوم اولسون که بو آنه قدر تعریف وایضاحنه چالشدیغمز کیفیات محسوسه دن هرهانگیسی اولورسه اولسون اگر آلتونك صاریلغی گبی رفع وازالهسی متعسر کیفیات راسخه دن ایسه «یعنی رفع وازالهسی حیل کیمیاویه یه محتاج ایسه» آکا انفعالیات. یوق خائفك صرارتیسی. محجوبك قزارتیسی گبی سریع الزوال کیفیتلردنسه آکا انفعالات اطلاق اولنور، دیمك اولور که نسبتده رسوخ. عدم نسبتده عدم رسوخ معناسی منفهم اولور.

نوع ثانی کیفیات نفسانیه

کیفیات نفسانیه ذوات الانفسه مخصوص کیفیتلردر، نفس دە نه دیمك اولدیغی بحث مخصوصنده گله جکدر. کیفیات نفسانیه نك

اقسامی دخی بشدر ، ۱ حیات ، ۲ علم ، ۳ اراده ، ٤ قدرت ، ٥ وجدانیات .

۱ ــ حیات

حیات . اعتدال نوعی‌یه تابع بر قوتدر ، که سائر قوای حیوانیه . یعنی حس وحرکت گبی قوتلر آندن تولد ایدر . بو تعریفه گوره موت حیاتك مقابلیدر .

خلاصه مرکبات عنصریه‌ده انواع حیواناتدن برینه اویغون بر اعتدال حاصل اولنجه مبدأ فیاضدن اکا گوره قوهٔ حیاتیه فائض اوله‌رق ، اوقوتدن دخی حواس ظاهره وباطنه گبی قوای حسیه ، دفع مضرت وجاب منفعت گبی قوای باعثه ومحرکه تولد ایدر ، که بونلرك جمله‌سی قادر قیومك تقدیرات بدیعه‌سنه وابسته‌در .

بو ایضاحاته باقلنجه حیات اعتدال نوعی‌یه تابع ایسه‌ده قوای سائرهٔ حیوانیه اکا مترتب اولدیغی جهتله من جهة تابع ، من جهة ده متبوع اولمش اولور .

بعضلرك ذهابنجه قوهٔ حیاتیه حسك ، حرکهٔ ارادیه‌نك ، تمیه‌نك ، تغذیه‌نك عینیدر . بو قوتلری مستتبع بشقه بر قوت دگلدر . لکن عین امعانله باقلسه بو محض توهمدر . گورلمزمی‌که مفلوجده (کوتورم) حس وحرکت قوتی مفقود ایکن ینه حصه‌مند حیاتدر . اگر حیاتدن حصه‌مند اولمیایدی مفلوج

اولان عضولك قوتسی. دوکیلوب طاغلمسی لازم کلیردی، زیرا داعیٔ انفکاك اولان اجزای عنصریه‌یی یکدیکرینه رابطه ایله طاغلمقدن. چورومکدن. قوتقدن محافظه ایدن آنجق حیاتدر. کذلك عضو (ذابل) ده قوهٔ تغذیه یوغیکن ینه حیات واردر نباتاتده قوهٔ تغذیه وار ایکن حیات یوقدر. دیمك اولیورکه حیات دیدیکمز شی حس وحرکه، تغذیه وتنمیه قوتلرندن بشقه بر شیدر، اکر بری برلرینك عینی اولمش اولسیدی یکدیکرندن تخلف ایتمزدی.

بوتدقیقاتدن اکلاشلدیغنه کوره حیواناتده‌کی قوتلر اوچه منقسم اولوب بونلردن بری قوای نفسانیه، دیکری قوای طبیعیه، اوبری‌ده قوای حیوانیه‌در. نوع انسان ایچون دوردنجی بر قوت دها واردرکه آنکله معقولاتی درك واذعان ایله کندوسندن مطلوب اولان آثارك استحصال واستحضارینه وسیله بولور.

تذییل

معلوم اولسون که کیفیات محسوسه کبی کیفیات نفسانیه دخی رسوخ وعدم رسوخ اعتباریله ایکی‌یه منقسم اولیور. ایمدی رسوخ درجه‌سنی بولوب زوالی متعذّر یاخود متعسّر اولان کیفیات نفسانیه‌یه ملکه، قولایلقله قابل تغیر وزوال اولان کیفیات نفسانیه‌یه حال اطلاق اولنور. دیمك اولورکه حال ایله ملکه آراسنده‌کی

فرق وتفاوت رسوخ وعدم رسوخدن عبارت اولوب، راسخیت وعدم راسخیت اعتباریله شیء واحد هم ملکه، همده حال اوله بیلیر. مثلا: کاتبیت گبی واحد باشخص اولان برکیفیت نفسانیه بادیء امرده حال قبیلندن معدود ایسه‌ده او حال گیده گیده رسوخ درجه‌سنی بولنجه ملکه‌یه منقلب اولور؛ چونکه ملکه لغتجه مملوك معناسنه‌در، یعنی برآدمك ملکنه، یاخود مالك یمینی اولان کوله‌سنه دینور، فقط ممارسه ومداولهٔ افکارك نتیجه‌سندن متحصل کیفیت راسخهٔ نفسانیه دخی صاحبنك مملوکی گبی تاقی اولنه‌رق، آکاده توسیع طریقیله ملکه اطلاق اولنمشدر.

٢ ـ علم

محققین متکلمینه گوره علم برصفتدرکه نقیضنه احتمالی اولمیان تمییزی مستلزم اولور. عندالفلاسفه، علم ماهیت معقوله‌یه مطابق اوله‌رق جوهر عاقلده مرتسم برصورتدر. بوتعریفه گوره جهل بسیط نصل علمك ضدی ایسه جهل مرکب دخی علمك اضدادندن اولمش اولور. فقط علمی «صورت حاصله فی الذهن» تعریفیله تعریف ایدنلر جهل مرکب دخی علمك افرادینه داخل اولور. زیرا جهل مرکب، واقعه غیر مطابق براعتقاد جازمدن عبارتدرکه بوده صور ذهنیه‌دن برنوعدر. جهل بسیط ایله علم آراسنده ایسه تقابل عدم وملکه واردر؛ چونکه جهل

بسیط ذهنڭ تصویر ایده‌بیله‌جکی صورتدن خالی اولمسندن عبارت اولوب. بوایسه عالمیت شاننده اولانڭ عدم علمی، یعنی (بیلمه‌مه‌لری) کیفیتیدر.

جهل بسیط. سهو. غفلت. ذهول. نسیان

آنفا جهل بسیط نه‌دیمك اولدیغی بیان ایتدك. یعنی بیلمك شاننده اولان برشیئی بیلمامکدن عبارت اولدیغنی بیلدیردك. سهو ایسه بومعنایه یاقیندر. زیرا سهو، هان صورت ذهنیه‌نڭ عدم تمکن واستقرارندن منبعث برکیفیت اولوب ماهیت معقوله گویا برکره ذهنه گلیوبرده برده غیبوبت اتمسیله یرینه بشقه‌سی قائم اوله‌جق گبی گورنمش اولور. بوده نوعما جهلدن عبارت ایسه‌ده لکن ادنی برتنبیه ایله ساهی متنبه اوله‌رق. برنجی صورتڭ ینه خاطره گلیورمه‌سی سهوی جهلدن آیریور.

ذهول — مقاماڭ هیبت واحتشامندن طاری اولان دهشت وخشیتڭ تأثیریله ادراك وتعقلده عدم تمکن واستقراردن عبارتدرکه بوده جهله قریب برشیدر. « یوم ترونها تذهل کل مرضعة عما ارضعت » آیت کریمه‌سی بومعنایه اشارت اولوب بوجهتله گوزلجه تعمیق فکر ایدلسه ذهول سهودن بشقه برشی اولدیغی آڭلاشیلیر.

غفلت — بوده جهله یاقین برکیفیتدر. زیرا مقتضای تصور وتعقل وار ایکن عدم تعقل غفلت صاییلیر.

نسیان — دخی جهل بعد العلم دن عبارت بر کیفیتدر .
تعریفات مسروده یه امالهٔ نظر امعان ایدلسه جهل، سهو، ذهول، غفلت . نسیان معانیٔ متقاربه یه موضوع برطاقم تعبیرات مختلفه‌دن عبارت اولدیغی آڭلاشیلیر .

٣ ـ اراده

اراده، مقدوریندن برینی دیگرینه واسطهٔ ترجیح بر کیفیتدر . برقوله گوره اراده، فائده ومنفعتك ظن و اعتقادندن، دیگر برقوله گوره بوظن و اعتقاده تابع میل وآرزودن عبارتدر . حالبوکه گوزلجه دوشونلسه اراده بونك ایکیسندن بشقه برشیدر . واقعا هر نه قدر بز بومیل وآرزویی انکار ایدنلردن دگلسه‌کده طرفین مقدوریندن واسطهٔ ترجیح اولان بشقه، نفسك امور مستلذّه یه اولان توقان واشتیاقی،که شهوت، ایستك، ایمرنمك تعبیراتیله افاده اولنور، اوده بشقه برشیدر .

گوریورزمی،که برآدمك اڭ زیاده ایستدیگی، اڭ زیاده ایمرندیگی شیئك مزاجه طوقنه‌جغنی بیلسه بالاراده آنك استعمالنی ترك ایدر . بالعکس خسته برآدم، ترتیب اولنان علاجدن نه قدر تیکسنسه، نه قدر استکراه ایتسه ینه بالاراده ایچیویرر . شوقدر وارکه اراده اکثریتله توقان واشتیاقی تعقیب ایتدیگیچون اراده ایله

توقان نفس آراسنده التباس حاصل اولهرق، بری برلرندن فرق وتمییز ایدلمامشدر .

وبدقیقاتله نظراً اراده، مرادلا نفس کراهت ضدیدر، دیلملک بطلان قولی ثابت اولور .

٤ ــ قدرت

قدرت. اراده وقضیه تأثیر ایدن برقوتدر،که عجز آنك ضدیدر . بنابرین تولید . تمیه . تغذیه کبی اراده‌یه مقرون اولمیان تأثیرات طبیعیه‌یه قدرت اطلاق اولنمز .

فائدهٔ لغویه

قوت، امکان، فعل

دمین قوت دیمشیدك . اشته بوقوت کلمه‌سی حد ذاتنده حیوانده موجود برمعنایه موضوعدر،که اومعنی واسطه‌سیله حرکت قیلاندن اولان خدمات شاقه‌یه گوجی یته بیلیر .

بو معنایه اولان قوتك بر مبدئی برده لازمی واردر . مبدئی آنفا تعریف صددنده بولندیغمز قدرتدر،که اوده ایستدکجه یاپه بیلمك .

ایستدکجه براغیویرمکدر . لازمی دخی قولایلقله منفعل اولمامقدر. زیرا حرکات وخدمات شاقه‌ده بولنانلر وهلهٔ منفعل اوله‌رق، کندیلرینه یورغنلق عارض اولسه ، بو یورغنلق، بو انفعال آنلری اتمام فعلدن، آلیقور . بو جهتله لاانفعال شدت وقوتك وجودینه اماره اتخاذ اولنور . لسان عثمانیده بوکیلرینه گوجلی قوتلی، متحمل، برده بار، جفاکش اطلاق اولنور .

اشته قوتك اصل معنای موضوعی بو، لکن صکرده‌دن مبدئینه نقل اولنه‌رق قدرت معناسنده ، لازمنه نقل اولنه‌رق لا انفعال معناسنده استعمال اولنمشدر . دها صکره قوت، قدرتك لوازمندن اولان امکان معناسنه نقل اولنمشدر . زیرا قادردن هم فعلك صدوری، همده عدم صدوری جائز اولنجه فعلك امکانی لازم گلیر، یعنی وجود وعدمی مساوی اولمق قدرتك لوازمندن اولمق اقتضا ایدر.

اشته بو دقیقه‌یه مبنیدر،که بیاض بالقوه سیاهدر ، ساکن بالقوه متحرکدر ، آجی بالقوه طاتلیدر، دینور، بو افاده‌دن دخی بیاضك قرارمسی، ساکنك قمیلدامسی. آجینك طاتلیلنمسی ممکندر معناسی چیقار . بومناسبتله‌ده ، قوه‌ده اولان شیلرك وجود وحصولنه (فعل) اطلاق اولنور . واقعا هرنه قدر وجود وحصول،انفعال قبیلندن ایسه‌ده فقط قوتك اصل معنای موضوعی فعلك متعلقاتندن ایکن امکانه دخی قوت اسمی ویرلنجه امکانك تعلق ایتدیکی وجود وحصول دخی فعل نامیله یاد اولنمشدر .

فائدهٔ فلسفیّه

قدرت حادثه صفات وجودیّه دنمی در ؟

بو سؤاله بلا تأنّی « نه اوت ! » دیه بیلیرز « نه خیر » . چونکه براز تدقیقه محتاجدر . واقعا گرك اساطین اشاعره ، گرك اساطین معتزله ، گرك مهرهٔ فلاسفه قدرتك صفات ثبوتیه‌دن اولدیغنه ذاهب اولمشلر ایسه‌ده ائمهٔ اشاعره‌دن بشر بن معتمر « قدرت حادثه‌یی صفات عدمیه‌دن عد واعتبار ایله قدرت ، آنجق سلامت اعضادن عبارتدر » دیه‌رك « قادرده سلامت بنیه‌دن باشقه بر صفت واردر » دیانلرك برهانی وارسه چیقارسونلر میدانه قویسونلر » دییور .

امام رازی دخی (محصّل) ده بشرك مذهبنی اختیاره تمایل گوسترەرك دییورکه : « قدرتك اثباتنده سلامت اعضا مرجع اتخاذ ایدیلیرسه بوکا عقل یاته بیلیر . فقط باشقه بر مرجع آرانیرسه اعتراضدن سالم اولەمز . »

اشاعره‌دن ضرّار بن عمرو ، معتزله‌دن هشام بن سالمك ذهابنجه قدرت ، قادرك برجزئیدر . یعنی طوتمه‌یه قدرت ال صاغلغندن ، یورییه‌یه قدرت آیاق صاغلغندن عبارتدر .

بو جمله ایله برابر وجدانه بعد المراجعه قدرتك صفات ثبوتیه‌دن اولدیغنی اثبات ایچون بزجه هیچ گوجلك یوق گبیدر . زیرا بالاختیار آشاغیدن یوقاری چیقمق ، برده بلا اختیار یوقاریدن آشاغی یوارلنوب دوشمك آرالرنده بالضروره بر فرق وتفاوت بولیورز .

یعنی بلا اختیار بوقاری جیقمقده برحالت ثابته بولیورز، که حین سقوطده کندیمزده اوحالتی شیچ حس ایدهمیورز. کذلك حرکت بطش ایله حرکت ارتعاش آراسنده دخی بویله جه برفرق موجود اولوب. حرکت بطشده حس اولنان حالت ثابته حرکت ارتعاشده موجود دگلدر. اشته قدرت دیدیگمز اوحالت ثابتهدن عبارتدر.

فائدهٔ خلقیه

رسوخ وعدم رسوخ اعتباریله کیفیات نفسانیهنك ایکی طبقهیه آیرلمش اولدیغنی بورسالهمزك ٣ ؛ صحیفهسنده یازمشیدق، که غیر راسخنه [حال] راسخنهده [ملکه] نامنی ویریورلر.

ایمدی بوملکه اگر نفسدن فعلك صدورینه مبدأ اولورسه اكا خلق (خوی) دینور. دیمك اولورکه کیفیات راسخهٔ نفسانیه نفسده فعلك صدورینه مبدأ اولمزسه آكا خلق دینمز، اوت! کاتبك یازی یازمقده، درزینك دیکیش دیکمکده، عسکرك تفنك طولدیروب بوشاتمقده ـ ورزش وتعلیم ایله ـ اکتساب ایلدکلری ملکه هرنهقدر کیفیات راسخهٔ نفسانیهدن معدود ایسهده، لکن نفسدن دگل جوارحدن فعلك صدورینه مبدأ اولدیغی جهتله اخلاق صرهسنه ادخال ایدلمز، آكا دأب وعادت دینور.

بخیلده جومردلك. جبانده یگیتلك اگرچه نفسدن فعلك

صدورینه مبدأ ایسه‌ده لکن عدم رسوخندن طولایی آنلره
خصوصیلکلرینه یکینلکلرینه خلق اطلاق اولنمز .

بو ایضاحاته نظراً کیفیات نفسانیه‌یه اوزمان خلق (خوی)
اطلاق اولنورکه هم رسوخ پیدا ایدوب ملکه درجه‌سنی بولمش
هم‌ده نفسده فعلك صدورینه مبدأ اولمشدر .

اخلاق نوعندن اولان کیفیات نفسانیه. مبدئی اعتباریله اوچ
نوعه تقسیم اولنه‌رق، بونلردن برقسمی فضائلدن، برقسمیده رذائلدن
معدود ایسه‌ده اوبر قسمی نه فضائلدندر . نه‌ده رذائلدن . چونکه
نفس ناطقه‌نك بدنه تعلق وتدبیری حسبیله اوچ قوه‌یه محتاجدر .
برنجیسی امر تدبیرده محتاج اولدیغی شیئی تعقله واسطه اولان
قوتدر، که بوکا قوهٔ عقلیهٔ ملکیه دیرلر .

ایکنجیسی ملك بدنه نافع وملائم شیلری جذب وجلبه واسطه
اولان قوتدر، که بوکا قوهٔ « شهویهٔ بهیمیه » اطلاق اولنور .

اوچنجیسی مؤلم ومضر شیلرك دفعنه مبدأ اولان قوتدر، که
بوکاده قوهٔ « غضبیهٔ سبعیه » نامی ویریلیر .

ایمدی بوقوتلردن هربری ایچون ایکی طرف، برده وسط
واردر، که طرفینی اعتباریله رذائلدن. وسطی اعتباریله فضائلدن
معدود اولوب طرفین ایله وسط آراسنده‌کی قوتلر ایسه نه فضائل
نه‌ده رذائلدندر .

قوهٔ عقلیه‌نك، رذائلدن معدود اولان طرفینی جربزه
وبلاهتدن عبارت اولوب حدّ اوسطی‌ده حکمتدر .

قوۀ شهویه‌نك، رذائلدن معدود اولان طرفینی فجور وخمول،
دن [١] عبارت اولوب حدّ اوسطی عفتدر.

قوۀ غضبیه‌نك طرفینی جبانت وتهوّردن عبارت اولوب حد اوسطی شجاعتدر. که هیئآت متوسطه‌نك مجموعنه (عدالت) طرفیننه‌ده (جور) اطلاق اولنور.

بوحسابه گوره فضائل خلقیه‌نك اصلی اوچدر، اوده هیئآت متوسطه‌دن عبارت اولان حکمت، عفت، شجاعتدر، که سائر سجایای ممدوحه هپ بونلرك متفرعاتندندر.

کذلك رذائل اخلاقك اصولی آلتیدن عبارت اولوب، اوچی افراط، اوچی‌ده تفریط قبیلندندر. چونکه افادۀ سابقه‌یه نظراً قوّۀ عقلیه‌نك هیئت متوسطه‌سی (حکمت) افراط جهتی (جربزه) تفریط جهتی بلاهتدر.

قوّۀ شهویه‌نك هیئت متوسطه‌سی (عفّت) جهت افراطی (فجور) جهت تفریطی خمولدر:

قوّۀ غضبیه‌نك هیئت متوسطه‌سی (شجاعت) افراط جهتی تهوّر، تفریط جهتی‌ده جبانتدر. شوراسنی‌ده نظر دقته آلمق اقتضا ایدر، که بورادهکی حکمتدن مقصد حکمت نظریه‌نك قسمی اولان حکمت دگلدر. بلکه بر ملکهٔ نفسانیه‌در، که جربزه ایله

[١] خمول، برینه خمود، جمود لفظلری‌ده قوللانیلیر، که ترکجه‌ده بویله یرلرده «سونك» طونق تعبیرلری پك مستعملدر. غالبا «خمول» تعبیری خمولدن محرّفدر.

بالعکس ایکیسی اورته‌سنده قصدن برطاقم افعالک صدورینه مبدأ اولور . حکمت نظریه‌نک قسمی اولان حکمت عملیه ایسه وجودنده سعی وعملک مدخلی اولان اشیایی بیلمکدن عبارتدر . بو ایکی بیلمک آراسنده‌کی فرق ایسه بالبداهه معلومدر . بوندن آکلاشیلیرکه تمرینی صددنده اولدیغمز حکمت اخلاق ، نظریه وعملیه‌یه تقسیم اولنان (حکمت) مطلقه‌دن ده بشقه‌در . زیرا بو ده طاقت بشریه‌نک درجه‌سنه کوره اشیایی بیلمکدن عبارتدر . او اشیانک وجودنده استر قدرتمزک دخلی اولسون ایستر اولمسون . خلاصه افعالک صدورینه مبدئیت بشقه بیلمک ده بشقه‌در .

شوراسیده خفی دکلدرکه مذموم اولان افراط قوهٔ عقلیهٔ عملیه‌ده در . یوقسه قوهٔ عقلیهٔ نظریه‌نک افراطنده مذمومیت تصور اولنمز . زیرا قوهٔ نظریه نه قدر اشد واقوی اولسه اوقدر افضل واعلادر . حقیقت ! آثار عظمت الهیه‌نک شئونات کمالات آیاتنی برق خاطف کبی نظر امعاندن کچیروب جبروت ربانیه‌یی تقدیر وتخمینه مقتدر اوله بیلمک کبی ، مزیت اوله بیلیرمی ؛ فتأمل حق التأمل

٥ ــ کیفیات وجدانیه

کیفیات وجدانیه الم ، لذت ، عشق ، محبت ، نحت ، مرض کبی وجدانله بیلنان کیفیتلردر .

کیفیات وجدانیه‌نك کافه‌سی بدیهیات قبیلندن اولوب، ماهیتلری تعریف تکلفندن وارسته‌در، زیرا کیفیات مسروده‌نك جزئیاتنه حسّ وجدانینك ساده‌جه برتعلّق اوکیفیاتك ماهیتنی بزه بریاش بیلدیریور.که اوکبی معلوماتی هیچ بر وقت اکتساب طریقیله ایدینه‌میز . شو قدر وارکه التباس لفظی‌یی دفع ایچون بوکبی محسوساتك بعض خواصّ و لوازمیله (تعریف لفظی قبیلندن اوله‌رق) تعریف وایضاحنه تصدّی اولنور . بونك ایچون بزدخی الم ولذّت نه دیمك اولدیغنی آ کلاتمق اوزره بعض ایضاحاتده بولنمق استیورز . شویله‌که :

لذّت دیدکلری کیفیت، نفسه ملائم اولان شیلرك ادراکندن عبارت اولوب، نفسه منفور ومستکره اولان شیلری ادراك ایسه الم اسمیله یاد اولنور . مثلا قوّهٔ ذائقه‌نك حلاوتله، قوهٔ سامعه‌نك نغمات خوش آینده ایله، قوهٔ غضبیه‌نك جاه وتغلّبله تکیّفنه نصل لذّت اطلاق اولنورسه قوای مذکوره‌نك غیر ملائم کیفیاتله متکیّف اولمسنه‌ده الم دینور .

بعض اوهامه کوره لذّت، خارجده موجود برامر تحقیقی اولمیوب، بلکه زوال المدن عبارت برامر عدمیدر، حسّ وتخیّل اولنان لذّت، آلامدن برالمك دفعندن بشقه برشی دکلدر . بوکا باقلسه لذّت اکل، الم جوعك دفعندن عبارت اولمش اولور : یعنی حالت طبیعیه‌دن چیقدقدن صکره حالت طبیعیه‌یه عودت لذت دیمك اوله‌جق،که اوده حالت غیر طبیعیه‌نك زوالیدر .

نوع ثالث

کیفیات مخصوصه بالکم

بونلرده یاکه منفصله تابعدر : فردیت . زوجیت . مرکبیت . اوّلیت ، ثانویت . ودها بونلره مماثل کمیات عددیه یه عارض اولان کیفیتلر گبی . یاکه منفصله تابعدر : مثلثیت . مربعیت . مخمسیت . مسدسیت ودها بونلره مماثل سطوح کثیرة الاضلاعه طاری اولان کیفیتلر گبی .

نوع رابع

کیفیات استعدادیه

کیفیاتده مشهور استعداد اگر دفع جهتنه ، عدم قبول جهتنه متوجه ایسه آکا قوّت دینور : مصحاحیت (صاغلاملق) گبی . اگر قبول وانفعال جهتنه معطوف ایسه آکا ضعف دینور : ممراضیت (خستەلقلیلق) گبی .

فعلده قوّت ایسه کیفیات استعدادیه‌دن دگلدر . زیرا پهلوانلق گبی افعاله متعلق اولان قوت خصمك حرکاتنی دفع ایچون مصارعت (گورشمك) صنعتنی بیلمکه . چابك متأثر ومنفعل اولمامق ایچون صلابت اعضایه . اقتداره موقوفدر . که بونلرك هیچ

بری کیفیات استعدادیه‌دن دکلدر. زیرا علم وقدرت کیفیات نفسانیه‌دن. صلابت اعضا ایسه کیفیات ملموسه‌دندر.

میزان البلاغه ـ صحیفه ۱۲ : ۲٤

کلمه‌ده غرابت برحال وکیفیتدر،که معنانك آچیق اولمامسیله برابر کلمه‌نك قولاغه یبانجی کلمسندن ایلری کلیور .....

میزان البلاغه‌نك بو تعریفنده ایکی وجهله مسامحه واردر. برنجیسی کلمه‌دن. کلمه‌یی ترکیب ایدن اصوات وحروفك مراد ایدلمسی. ایکنجیسی تعریفك معنای ظاهری یالکز غرابت ذاتیه‌یه شامل اولمسیدر. فقط مؤلفك اسلوبنجه تمثیلات وتقسیمات دخی تعریفك متمماتندن معدود اولدیغی جهتله تعریفی ولی ایدن تقسیم بونقصانی اکمال ایدیور. زیرا تقسیمات واقعه‌یی خلاصه ایده‌جك اولسه‌ق شو نتیجه‌یی بوله‌بیلیرز :

کلمه‌ده غرابت درت قسمدر، برنجیسی غرابت ذاتیه، ایکنجیسی غرابت عارضیه، اوچنجیسی غرابت مهجوره. دردنجیسی. غرابت منفوره‌در.

غرابت ذاتیه، کلمه‌نك هم قولاغه یبانجی کلمسی، همده معنانك بالذات آچیق اولمامسیدر مثال :

ایران زمینده شعفدمز اولسون بونو غزل
لكن كورسون اصفهانه مغلول دربند

(نديم)

خسرو رأيدر اول صفدر يكتاكه اولور
هفت سياره ركابنده پيك كبي (شلنك)
كندى خورشيد جهانتاب وفلكدر كويا
زير رانندہ اورهوار سبكپويه (كرنك)

(نفعى)

زمام دولتى آلدى الندن بر (آبردوس) ك
كدزرافه اولور زاجع اوكا وخرنزاد اوزره
او(لو پران) كيم مسئلن اوندیغی تقدیر جدفرضا
قليدى كندى حالنده اولوردى ارتداد اوزره

(نفعى)

غم چكمه سپاه تمدن اى ساقى شننك
بازنده صانوب (تكرك) طوتمه دلى تنك
كوندردى فلك حصارك امدادى ايچون
قنطارلر ايله دانهٔ طوپ وتفنك

(نديم)

اشته بو بيتلرده معترضه آراسنه آلنان كلهلر قولاغه يبانجى گلمكله برابر معنالرى دخى بالذات آچيق اولميوب بنابرين استيناس ايدلمش اولسهلر بيله ينه يبانجى طورورلر .

شورايى جاى ملاحظهدركه نديم گبى . نفعى گبى اساطين بلغا طرفندن بومثللى كلمات حوشيهٔ وحشيهنك استعمالنه نصل تنزل ايدليور ؛ بونك ايچون ايكى جهت دوشونيله بيلير . بريسى حدت

سائقه‌سیله ارتکاب اولنان هجویات رذیلانه‌یه بشقه برزذالت دها علاوه اولنمامق ملاحظه‌سنه مبنی برطاقم ناشنیده تعبیراتك استعمالیله ستر وقاحت ایدلمسی. ایکنجیسی دخی ضرورت اوزان. او گبی کلمات غریبه‌نك قوللانلمسنه مجبوریت ویرمسیدر. واقعا وزن گوزتمك، قافیه اویدیرمق بلالری شاعرلره، هله متشاعرلره پك چوق ناروا شیلری گوزدیریور. حتی مقام اعتذارده اثر صکره نفعی دیورکه

شمدیدن صکره دعا ایله همان ای نفعی
هوس لاف وکذاف ایله کیم قافیه‌تنك

اشته نفعیٔ آتشزبانی بویله کریوهٔ امتهانه صایدیران قافیه‌نك طارلغی اولدیغنی اعتذارندن پك اعلا آکلاشیله بیلیر.

بونکله برابر دینه بیلیرکه اللی آلتمش بیتلی برقصیده‌ده وارسون مدنکلیسی، شانکلیسی، کرنکلیسی بولنسون! واقعا اویله‌در، فقط بالتجربه ثابتدرکه شاعر عادتا صراف گبی دائما (قصعه) قاصه‌سنده‌کی قلب وسایك آقچه‌یی خرجامغه چالیشیر. حتی ادبای شعرای عربدن عبدالله بن طاهر دیورکه: « شاعر ایچون خست بیوك برآفتدر! او بیچاره اللی بیتلی برقصیده سویلرده ایچنده‌کی چاپراشیق برمصراعنی چیقارمغه قیه‌مز. »

حقیقت! ندیم گبی سلاست ادا ایله شهرت شعار برشاعر شیرین گفتارك اشعارنده (تکرك) گبی بارد کلمه‌لره تصادف ایتمك

غرائباتدن صاینلسه گرکدر. لکن ابن طاهرك دیدیکی کبی آفت خست. شاعره اویله بر بلادرکه بردرلو آندن قورتیلهمز.

خلاصه: کلام منثورك گوزلی، چرکینی اولدیغی کبی. شعرکده گوزلی چرکینی واردر. شعرك مطلقا گوزل اولمسی ایجاب ایتمز.

سوزك گوزلی – خلقت طبیعهلرینه مستنداً سوز سویلیانلردن آرامی. یعنی سوزك گوزلی طبیعی اولملیدر. بافکر! شداد اعرابی نهدیور: قوجه ادیب اعرابی! دیورکه: «شعر بر سوری دوهیه بکزر – ایچنده یریلرینك قصورینی اورتهجك – گوزلیده بولنور چرکینیده»

فیلسوف عرب ابوالطیب متنبیده دیرکه

وفی الشعر ماتهوی النفوس استماعه
وفی الشعر ماقد ضمه حبل حاطب

خلاصه ویریلان ایضاحاته گوره هر کلمك آثارده بولنورسه بولنسون. مأخذی نرهسی اولورسه اولسون کلمات غیر مأنوسهنك استعمالی مخل فصاحت اولوب شوقدر وارکه اجانبدن مأخوذ کلماتك غرابتنه بشقه برغرابت علاوه ایدلمش اولور. بونکله برابر وقتیله لسانمزده هر نصلسه مناسب قارشولغی دوشونلمیان مخترعات ومبتدعات اجنبیهدن بعضلرینك اسمی عیناً آلینهرق شیوهجه. وزن وآهنکجه دخی کلمات ترکیهیه اویغون گلدیکی ایچون ترکجهلشمش اولان الفاظ اجنبیه ارتق غریب دینهمیوب آثار، ادبیهده بیله استعمالرینه مانع یوقدر، مثلا تلغراف، ترامواى، گبی کلمات

لسان عثمانینك اوزان كلماتنه، آهنكنه، بچمنه اویغون كلدیكی ایچون تركچه‌لشه‌رك استعماللرنده قطعا نه منافرت نه‌ده غرابت حس اولنمامقده اولدیغی جهتله كلمات تركیه كبی استعماله مساغ ادبی واردر، فقط لساننزده مستعمل اولان لغات مستعمله یرینه لغات اجنبیه‌نك وضعیله استعمالی قشرلكدن بشقه برنظرله تلقی اولنه‌مز،

٢ ـ غرابت عارضیّه

غرابت عارضیّه كلمات مأنوسه‌نك نابمحل استعمالندن تولد ایدر.

بوغرابت دخی اوچ صورت اوزره كندینی كوستره‌بیلیر:

اوّلا، سوزك درینه كیدرك بنات افكاری طمطراقلی الفاظله تلله‌یوب بوللامق، بزه‌یوب حجلهٔ ناز ونیازه اوتورتمق ایچون بری برلرینه كیركین عباره‌لره قویولمقدن عبارتدر. اشته بو یولده افهام مدّعایه اتمالك كوستر انلر اكثریا شاهد معنایی استهلاك برله حفرهٔ تعقیده دوشورمش اولورلر.

هله عقلالاق تاصلایوب نابموقع كلمات تفخیمیه ایله سوز سویلنكه. یاخود اصطلاح پاره‌لیوب یازمغه یلتنان آدملره قارشو، عنایت اوله‌دن بشقه برجواب صواب بولنه‌مز، چونكه اوساط ناس بو وادیده‌كی سوزلری دعادن بشقه برشیئه حمل ایده‌مز.

مثال :

« اثنای مکالمه وخطابده غنچهٔ زبانله شکر فشان تعظیم اولوب
« اخ عزیزی غیبتـدن احتراز ایدوب فرضا غائب ایکن حاضر یاوب
« [illegible] صحبت احوالی [illegible] تحقیق [illegible] عقل [illegible]
« [illegible] احتراز [illegible] ملاحظه ایدوب [illegible] منظومهٔ [illegible]
« مداهنـه وتحسـین ریاکونه ایله مشحون ونه مضمون شجون کلامنی
« شجنت رد وانکاره مقرون ایده . » (نرکسی)

مثال دیکر :

« کتم واخفای خبایا واسرارده اهتمام ایدوب ودیعهٔ حافظه اولان
« کیسهٔ سر بمهر رازه کوشه (کزلك) اظهار تصرفندن احتراز اولنه که
« عیارتیز ناخن دهر اتفاق یغماکر مرك ایله خلوتخانهٔ جانه نقب زن بوار
« اولنجق اول امانت [illegible] زیر حصیر [illegible] پوشیده قالیغندن
« [illegible] بوله [illegible] روح [illegible] وتسلیم
« اولندقده امانت معهوده [illegible] پوشیده ایله معاً دفین [illegible] اوله »
(خمسهٔ نرکسی)

مثال آخر :

« روایتکردهٔ کبار درکه حضرت عیسی علیه السلام اصحابنه خطاب
ایدوب اول ناکس بدفعال حقنده حاکم عدل مروت ندوجه اوزره حکم
عبارات ایلرکه برقرنداشی زیر چادر خواب کرانده نهفته کورنجـك
پوشش عورتنی برداشته قیلوب بین الناس افتضاحنه باعث اولدیدیکده
حضار یانبی الله ! نه قوله بدبخت روسیاه بوقباحت عظمایه اجترا ایدوب
بوزمره فضاحت شنیعه یی قوفی [illegible] سو، صبیع دست ملامت
[illegible] اولدیغو [illegible] تعجبی [illegible] دهان تحریر قیلـدیلر : حضرت مسیح
روح [illegible] بووضع [illegible] صادر وجماعتدن صدوری امر ظاهر
دو [illegible] کنـدی اخوانکز غنوده رقدهٔ غفلت بشریت ایکن خطـالر بنی

اشكار وجزنى بر بهانه ايله متاع تقصيرلرينى انداختهٔ دوش دلال روزكار ايدوب قضيهٔ هجنت انكيز خطيه‌لرينى نقل انجمن اغيار ايده‌مز» بيورديلر »
(اكسير سعادت)

ديكر برمثال :

« ماحصل مدار اعتباركفار اولان عمروبن عبدود آتش بيدود تمشير حيدرى ايله رهسپاى دركهٔ نيران اولديغى سفهاى احزابه داغ درون وباطنلرى مسلخ خنازير كبى پرخون اوله‌جق روز مبارزه‌نك فرداسنده قهرمان قافكشاى صبح بالاى هيون كردونده قراب قيرفام ظلامدن شمشير الماسكون الماعنه دركار اوله‌جق، كفرهٔ قبائل قريش نطاق حميتى درميان ايدوب يهود پيمان كسل قريظه‌نك دخى انضماميله بالاتفاق دائرهٔ غدير ماءالحياتى ظلمت احاطه ايتديكى كبى اسلاميانك محاصره‌سنده صرف قدرت ايدوب طلوع فلقدن غروب شفقه‌دك بازاركارزارى بركونه كرم ايلديلركه غزاة موحدين تقلب ابصاره قدرت، وتبديل مواقع اقدامه فرصت بوله‌مدقلرى جهتدن نماز پيشين وپسين وشام عرضهٔ فوت اولوب سكون طوفان وغاخلالنده اشارت پيغمبرى ايله بلال رضى‌الله عنه مدرشتهٔ اذان ايدوب اوقات ثلاثه‌يه بر اقامتله على الترتيب شيرازه بند قضا اولدقلرى قلمزدهٔ بعض رواة سيردر » ذيل نابى

واقعا نابى كبى، ويسى كبى امراى كلامك اسلوب افاده‌لرينى تنقيده قالقيشمق بر درجه‌يه قدر كستاخلق صاييلير سه‌ده فقط سوزك آكلاشلمسنه عائيلك معناسنى ويرن جهلايه هنرلرينى آكلاتمق ونظر حيرتلرينى جلب ايدوب كالاى معارفلرينى صاتمق اوزره بويله مناسبتسز تصرفاتله سوزى الغاز درجه‌سنه كتيرمكه مجبور اولمشلر ؛ بوكاده تغريب معنى سوسنى ويرمشلر . حالبوكه

ادبی ائمت بوطرز افاده‌لری (تعقید ومعاظله) ناميله يادايدرلر. بونلك نه درجه‌لرده حسن افاده‌يي اخلال ايتديكي ميزان الادبك ٣٣٠ صحيفه‌سنه مراجعت بيورلديغی تقديرده معلومات كافيه آلنه‌بيله‌جكدر.

انفا كیرديكمز مثاللرده اولديغی كبی. (معاظله)، كلمه‌لری يرلرينه جابجا چيكيلشوب چنكللنه‌رك كلامك مبادی ومقاطعی كوچ بوله‌بيلمكدن. (تعقيد) دخی برطاق تخيلده تعبيرايله سوزك انكيننه طاله‌رق ايچندن كوچ چيقه‌بيلمكدن عبارتدر.

شمدی سوزمزی آچيق سويليه‌لم. نظر منقدانه ايله باقلسه بومثاللرده (كزلك، هيون) دن بشقه غرابت ذاتيه ايله معيوب شیء بر لغته تصادف اولنه‌مز. او برلری دخی هرنه قدر شمدی آكلاشلميورسه‌ده عبارات ساذجه آراسنده اشلريله مزج وتركيب ايديله‌رك استيناسلرينه باقلديغی تقديرده هم قوۀ سامعه‌يه لطيف كله‌جك. همده سياق وسباق قرينه‌سيله وهلۀ معنالری آكلاشيله‌جقدر. چونكه قرينه‌سز مرينه‌سز آشنايه‌بيله آشنا چيقمق قانون طبيعته مغايردر.

زيرا بالتجربه ثابتدركه خزانۀ خيالده محفوظ صور معقوله ومحسوسه‌يی هردرلو عوارض ذهنيه وخارجيه‌دن تجريد ايدرك خاطره كتيرمك محال اولوب. بتمه حال تخطره مدار اوله‌جق بعض احوال وشئوناتك مقارنتنه لزوم حقيقی واردر. مثلا بر چشمه باشنده، بر آغاج كولكه‌سنده، بر مسيرده برقاچ ارقداش

اراسنده برذاتله گورشوب الفت ایتمدك ، بش اون یگرمی سنهدن صکره ینه بویله برتصادف وقوعبولسه مقام قرینهسیله درحال معارفهٔ قدیمهیی تخطرله بری بریمزه آشنا چیقرز . حالبوکه برایکی گون صکره بیله محل اخرده برطاقم یبانجیلر آراسنده ملاقات وقوعبولسه یاهیچ طانشیلمز یاخود گوچ طانشیله بیلیر .

اشته بونلر گبی الفاظ ومعانینك محل ومقامی دکیشدیریلهرك اشلرندن آیرلمش اولسه البته نوعما غرابت عارض اولهرق معنالرینه گوچ آشنا چیقیله بیلیر .

نرکسی مرحوم کتم اسراری تشویق ایچون « کتم واخفای خبایا واسرارده ...... » دیه باشلایهرق آلتی یدی سطراق کلمات اعجوبه نمانی سالك غرابته چکمش ، بوطرز افاده ایله گویا سحر بیان ابراز ایتمش ایسهده بن کندی نفسیجه حرف حرف ، نقطه نقطه مزایاسنه واردیغم حالدهینه اوقورکن تعریف قبول ایتمز درجهده جان صیقدیسنی و بررسهعجبا حرف واحدینی آکلامقدن عاجز اولان ادبای عصرك روحی نصل صیقلمز . مگرکه جهلای قدما گبی ذوق ادبدن بتون بتون محروم اولهلر .

بویولدهکی افادهلره هیچ ترکجه قارشدیرلمقسزین یابتون بتون عربجه یاخود بتون بتون فارسیجه یازلمش اولسه البته دها گوزل آکلاشیله بیلیر .

کذلك نابی مرحوم (گونش طوغنجه) تعبیرینهبدل « قهرمان قافکشای صبح بالای هیون گردونده قراب قیرفام ظلامدن شمشیر

« الماسکون الماءنه دزکار اولجق » عبارهٔ عجیبه‌سنی اقامه ایتمشدر . حالبوکه بوکبی موقعلرده الڭ زیاده کوزه‌دیله‌جك شی محاربه‌نڭ صورت جریانی ایله نتیجهٔ غالبیتڭ نه طرفده قالدیغی افاده و بیاندن عبارت اولوب ، آرتق کونشی اوبله شاعرانه ادایله طوغرتمقده مستقیمه اوصانغ و برمکدن بشقه نه مزیت احراز اولنه بیلیر .

کذلك « طلوع فلقدن غروب شفقه‌دك » یرینه صباحدن اقشامه قدر دینمش اولسه‌ده عجبا خطامی ایدلمش اولور ؟ خیر ! لکن متغلبهٔ جهلانڭ اغلال انقیادده اورمق ایچون او عصرڭ انجابنجه بوکبی عبارات مساله‌دن دها اویغون سلاسل احتیال بولنه بیلیرمی ایدی .

برده « نماز پیشین وپسین وشام عرضهٔ فوت اولوب » تعبیرنده نه حظ بوله بیلیرسین ؟ لکن عریف بدبخت « اویله ، ایکندی ، اقشام نمازی کچدی » دیسه ، آ ! بزده اوقدر سوز سویلیه بیلیرز بونڭ ادیبلکی ، کاتبلکی ، شاعرلکی ، عالملکی نرده قالدی دیه تعییب ایده‌جکلری قورقوسندن پس وپیشنه باقیه‌رق عبارهٔ‌نڭ اشنی پیشنه اویدیرمغه مجبور اولمشدر .

بوکبی عباره‌لر سعدالدین تفتازانینڭ دیدیکی کبی ، هپ قاپو تجردیسی ، سوزی سینڭ وزیردیسی قبیلندن اولوب بونلر ایچون بین الادبا هیچ برمزیت تقدیر اولنه‌مز . چونکه بویله یرلرده اصل مقصد وقعه‌نڭ دهشتی ، طرفین محاربینڭ بسالت وجلادتنی تخییل وتصویردن عبارت اولوب « غزاة موحدین نقاب ابصاره

قدرت وتبدیل مواقع اقدامه فرصت بوله مدقلری» فقره سی بومقصده تماميله تماس ایتدیگنه بناء کلمه لرده غرابت حس اولنمق شویله طورسون مستمعك عادتا عروق غیرت وشهامتی تهییج وتحریك ایدیور .

« سکون طوفان وغا » ترکیبنده دخی بلاغت واردر . حالبوکه مأنوسیت خصوصنده او برفقره لرده کی لفظلرله هیچ برفرق وتفاوت یوقدر . وار ایسه اوده نابمحل استعماللرندن ایلری گلیور . دیمك اولورکه مورث غرابت الفاظك نابمحل استعمالیدر ، حتی نابینك کلامندن استشهاد ایتدیگمز فقراتك هیئت مجموعه سنه رنك غرابت ویرن جمله لر اشارتمز وجهله تصفیه وتنقیح ایدلسه فوق العاده بر شیوهٔ موانست عرض ایتمش اولور .

ثانیاً : کلمات محتشمه یی معانی مبتذله ده قوللانمق دخی داعیٔ غرابتدر .

مثال :

صانورلر گردباد خاك درگاه جلالکدر
فضای لامکان ایچره گورنلر چرخ دواری

نفعی

مثال دیگر :

« اول عصرده مقتضای بشارت مختلفهٔ ناطوران باغ کامبخشی اوزره کلدستهٔ مراده ناخن ظفر خلیده قیلق بشیوز آلتون حق القهوه تقدیمنه موقوف اولوب بن دکل' فنده رستم توان اولان یکانه پهلوانان تهتن

واردارکاه استعداد اول مرتبه نقد مفروض البذلی بر بشان زمین ایثار ایدیکجه حصول نشین مراد اولمق امر محالی کورنمکله نایاب موجود [illegible] الوجود الی اولان باقی قلمشیدی وسیلهٔ حصول آمال اتخاذ ایدوب قبل ازرونده هر برینی برنجم رخشنده فرض ایتمکله شب امید درازینی دینار ایله تابنده اولمق فکرنده ایدم ....

[illegible] حصولی اولوب [illegible] جمیع المعمول [illegible] مصلحت [illegible] ایله وضع ید وصول متین الاحصار اولدیغی سببدن مالك اولدیغم اشیای نفیسه‌یی بازار نقد اتجره مبدل زرناب محیرالعقول ایدوب تمام درتیوز آلتونه مهر بند تحصیل وآمادهٔ ترویج مقدمات نیل مأمول اولمشیدم ....

ذکر اولنان چار صدزری مانند داغهای درون صندوق محافظه‌ده بر وجهه مکتوم ومخزون ایتمك لازم کلمشیدی که فرضا کیسهٔ وجودم مقراض پنجهٔ ملك الموت ایله چاك چاك اولسه ممکنمیدرکه بر دانه‌سی سردادهٔ سمت بیرون اوله ..» (نرکس)

امثلهٔ مذکوره‌ده استعمال اولنان الفاظ آراسنده (خیره) دن بشقه غرابت ذاتیه ایله معیوب لفظ بر لفظ یوقدر ظن ایدرم. حالبوکه هیئت مجموعه‌لرینه باقلسه « چار صدزری مانند داغهای درون » کبی ناقابل صرف ایدلمش اولان تعبیرات غریبه واسطه‌سیله کوز اوکنده بر آلای غرابت تشکل ایتمکده‌در. چونکه نرکسینك تصویری صددنده بولندیغی حال وکیفیت رومان کبی برنوع دوزمه حکایه‌لردن عبارت اولوب. اومثللو شیلرده دخی نفس سامعه اقنع تأثیردن بشقه بر مقصد بولنمدیغی جهتله

صورت افادهنك غايت ساده وسليس اولمسی اقتضا ايدركه هرايشيدنی وهلةً حصهمند تأثر ايده بيلسون .

فقط ميزان البلاغهنك ٢٠ صحيفهسنده پيچيدهٔ خامهٔ تحقيق اولديغی اوزره ادبای عثمانيه هر نصاسه وقتيله ادبای عربيه وايرانيهيه پيرواولهرق وصاف گبی، بديع الزمان گبی، حريری گبی حرير افادهيه رونق ويرمك ايچون برچوق عبارات متسلسلهيی اگنه، بوينه چكه چكه، نهايت تار و پود مقصود اوزيلوب بوزيلوب طولاشهرق حلّی مشكل بردرجهيه واريوركه وقتيله بوطرز افادات غريبه عادتا معجزات ثانيه صورتنده تلقی اولنورمش .

واقعا بواسلوب اوزره يازی يازمق بك چوق معلومات، بك چوق تتبعاته موقوف اولوب يوقاريدنبری تعداد اولنان معايبی ايله برابر بيوك هنرلردن صايلیرسهده نه فائدهكه عمومك استفادهسنه الويرهجك شيلردن دگلدر . مع مافيه توسيع قريحه، تزيين كلام، تسهيل افهام خصوصنده خواص ايچون واجب التتبع آثار مرغوبهدن اولديغنهده انكاره مجال يوقدر . اوت ! توسيع قريحه ايچون ويسينك، نابينك، نركسينك آثارينی تتبع براله لآلی منثوره گبی عبارهلر آراسنده آرالق آرالق سرپشلمش اولان فقرداقلی فقرهلرينی آملی . فقط اسلوب افادهده آنلره تابع اولهرق ورطهٔ معاظلهيه دوشمكدنده صاقنمليدر . يعنی ادبای قدمانك طاقم طاقم بروشمش، دسته دسته بربرلرينه طولاشمش اولان حرير افادهلرينی

بنان مهارتله چوزوب صارەرق طرز جدید اوزره منسوجات بدیعهٔ فکریه‌نك تزییناتنده قوللانلمیدر .

فی الحقیقه ، ویسینك ، نابینك ، نرگسینك تجربهٔ قلم طرزنده یازمش اولدقلری آثاره تقلیدا بر دوزی‌یه . مصطلح یازی یازمق هم یازانه ، همده اوقویانه اوصانج ویرمکدن بشقه برشی دگلسه‌ده آثار ادبیه‌ده آرالق آرالق سوزه لطافت ، مستمعینه شوق وشطارت ویرمك ایچون صره‌سی گلدکجه میدان سخنوریده بر ایکی اوزنگی پارلتمه‌نك الزمیتی دزکاردر . بویولده کسب ملکه ومهارت ایچون الڭ کسدیرمه یول دمین دیدیکمز گبی ادبای قدیمه‌نك آثارینی . بیله‌رك تتبع ومطالعه‌دن عبارتدر . حاله شو عصرده اولدقچه پارلق یازه‌رق ادیب عنواننی احراز ایدنلر هپ مشار الیهمك ریزه چین خوان حسن بیانلریدر . سوزڭ طوغریسی مشار الیهمك متداول الیدی اعتبار اولان اثرلرندن هربری محلنه صرف ایدلمك شرطیله بر گنجینهٔ حسن تعبیر اولوب آرانسه هر نوع تخیلات بدیعه‌نك تزیینه مدار اوله‌جق پارلق سوزلر بولنه بیلیر . بناءً علیه آثار مذکوره اساس اتخاذ ایدیله‌رك علامهٔ زمخشرینك (اساس البلاغه) سی یولنده بر لغت یاپلمش اولسه اوزمان ادبیات عثمانیه بر منهج قویم اوزره تأسس ایدوب آرتق بوکشاکشلردن ، بوقاریشقلقلردن قورتلمش اولور .

مخطره

شمدی یه دگین یالکز مشاهیر متقدّمینك آثارندن استشهاد ایدرك ملاحظات عاجزانه‌مزی یورتمش ایسه‌كده آثار ادبیهٔ عثمانیه‌ده هیئت عمومیه‌جه برفكر اجمالینك استحصالی متقدّمین ومتأخرینك آثارینی تنقید وتفتیشه وابسته اولدیغی بدیهیاتدن بولنمغله، بركرّه‌ده بلغای معاصرینك نتائج بدیعهٔ فكریه‌لرینه ارجاع بصرله انظار منقدینه برمقایسه‌جكك عرض وتقدیمی وظیفه‌دن عد ایدلدی . بو وظیفه‌نك ایفاسی ضمننده هایدی جزمیدن، لا علی التعیین برصحیفه آچه‌لم ! ایشته ١٩٦ نجی صحیفه‌سی ! هایدی صولك سطرندن اوقومه‌یه دوام ایده‌لم :

« عادل گرای فوق العاده متمكّن برشهزاده اولمغله برابر كنجلگنه منضمّ اولان مشرب شاعرانه‌سی اقتضاسنجه جاذبهٔ حسنه مقاومت شاننده‌ن اولمیان وگوگلنك عنصر تركیبی نار طاغلردن آلنمش دنیلكه شایان اولان (سینه سوزان) محبتدن ایدی . رنك طراوتی هاله‌ده پنبه‌لگنی گوسترن انعطاف ضیا قدر دلفریب برلطافت، جاذبهٔ جمال وزینت اندامی بارقهٔ مهتابدن بر (الههٔ الجمال) تصویری دوكلمش‌ده سمانك اك رنگین اك (نجم آلود) برپارچه‌سنه بورنمش ظن اولنه‌جق درجه نظر ربابر بدیعه ایله قارشیسنده اوطوران پریخانی گورنجه وَوجودینك، اللرینك، ایاقلرینك خیالات رسامانه‌ده بیله مثلی مشهود اولمیان تناسبنه

دقت ایدنجه پرنخـانه جمال برمنظره پرنقش ایدرجه‌سـنه مفتون اولدی . ذاتاً برحسن طبیعت صاحبه‌سی گوزه گوزل برجماله محبت وقفه محتاج (اولور) حاللردن دگلدر . ماهیتده استعداد اولان اجسامه تنوّر ایچون گونشه بر کره مقابل اولمق کفایت ایدر .

عادل گرای ایله پرنخان بربریله برطاقم نخشلر . مثلا اولدلر ایدرلردی . لکن یاری اویقوده ایکن ایشتدکلری سوزه جواب ویرمزلر گبی . لسانلری ناطقیت ملکه‌سیله سوز سویلر ، ذهنلری درك مسموعات اعتباریله مآل آگلاردی .

خیاللری . فکرلری . تمیزلری . وجدانلری ایسه بربرینك تماشای جمالیله براستغراق صرف عالمنه دوشمرك اذواق محبتدن . روحانیت سوداندن بشقه برشیله اوغراشمغه وقت بولمازدی .

اویله ایکی سودا زدهٔ عفت مزاجك هیچ بری دیگرینك حالندن خبردار اولمقسزین حسن وعشقك جاذبهٔ طاقتگدازیله روح ووجدان گبی ، بربرنده محو اولمشجه‌سنه کچیردیکلری اذواق معصومانه حقیقةً ملکلری خنده ریز نشاط ایده‌جك لطائف روحانیه‌دن معدود اولسه رواْدر .

ایکی اوچ ساعت صکره بربرندن آیرلدیلر . بحثه دائر اولان لقردیلرینك خلاصه‌سی ایسه آگلاشلمز برقاچ کلمه ایله پرنخان طرفندن اولکی تکلیفلرك . عادل گرای طرفندن اولکی معذرتلرك تکرارندن عبارت ایدی .

هرکس یتاغنه چکیلنجه . او ملاقاته قدر کندینی سودیره

بیله‌جکندن امین اولان پریخانك کوکلنه ینه بیك درلو خلجانلر، بیك درلو شبهه‌لر هجوم ایتمکه باشلادی . عادل کرای او مجاسده امیدندن زیاده کندینه اسیر ایلدیکی خانزاده‌نك هرحالندن آشکار اولور طورردی . فقط معشوقنك وجودی قارشیسنده بولندقچه هرطرفی نقاب نورایله مستور کورندیکندن ، بیچاره پریخانك آفتابه مدتنکاه ایدنلرکبی، باصره‌سی (خیره‌لر) ایچنده قالمش واو جهتله هیچ بر طورینه ذره قدر دقت ایده‌مامشیدی . . . . . .

. . . .

بری طرفدن عادل کرای قراکلق زندانلر ایچنده ایکن اطرافنه نور یاغمغه باشلامش، عذاب (آلوده) مزار آلتنده ایکن بر ملك مبشر نازل اولمش کبی ، سراپا شوق و سرور کسیله‌رك ، پریخاندن بشقه دنیاده کوزینه هیچ برشی کورنمز اولمش وکندینی بتون بتون اذواق عشقه تسلیم ایدرك آلام عالمی عدم آباد نسیانه قدر آتمش ایدی . » « نامق کمال »

یوقاریدن آشاغی بو مثالی کمال دقتله نظر امعاندن سوزسه‌ك ، حقیقةً ، فصاحتك ، بلاغتك ، لطافتك ، تمثال مجسمی رأی العین مشاهده اولنمش اولور ، اوت آهنك الفاظی طرب انکیز ، نکات ومضامینی طراوت آمیزدر ، آثار متقدمین کبی، استخراج مفهوم ایچون کتب لغویه‌یی آراشدیرمق تکلفنه حاجت اولمیوب، خطوط ونقوش دل آویزینه بر یارم باقشله عطف نظر التفات ایدلسه بنات معانی انتظام نامله هپ بردن حجله‌کاه اذهانی استیلایه قوشوشیرلر .

بونگله برابر صفحهٔ عذار تابداری اوزره نقطهٔ شك قبیلندن اوله‌رق یریر. خال رخسار محایب گبی شایان دقت بعض سیاه بنکلر مصادف نظر اعتبار اولیور.

ازجمله (سینه سوزان محبتدن ایدی) ترکیبنده‌کی (سوزان) نا تحمل اولوب بوکا بدل (سینه سوخته‌گان) تعبیری دها موافق ایکن طغیان قلم مجرای طبیعی‌یی تحویل ایتمش اولمالیدرکه حق تعبیردن ذهول ایدلمشدر.

چونکه سوزان جمع اولمز، وصف اولور. اوده یالازمدر فضولینك:

زاهدا کورسینه چاکین شعله‌سین بزدن صاقین
براوجاغز بزکه سوزاندر درو دیوارمز

یامتعدیدر. ندیمك: «آتش سوزانیمسین کافر.» سوزی گبی

ثانیا: (الهة الجمال) تعبیری جای نظردر. زیرا Dieu déesse نڭ تفسیری اولان اله. الهه تعبیرلری خرافات یونانیه‌دن علی طریق الحکایه استعمال اولنه‌بیلیر سه‌ده خرافات اسلامیه‌ده رأسا اوتعبیرك قبولی قیدسزلك، مبالاتسزلك شائبه‌سنه حمل ایدیلیر.

(امام دمیری) مقدمهٔ تاریخنده ایکی جهتی توفیق ایچون «یونانیلرڭ اله والهه اسملریله یاد ایتدکاری قوای روحانیه‌یی بز ملك الجبال، ملك البحار، ملك الامطار، ملك الجمال. دها بونلره مماثل اسملر ایله یاد ایدرز» دیور.

حتی لسان عوامده دکز مالکه‌سی. صو مالکه‌سی تعبیری

بونی مؤیددر ، واقعا کمال بك بورالرینی فرق ایتمز دکل ، البته الهة الجمال دیه‌جك یرده ملاك الجمال ، یاخود ملکة الجمال دیه‌بیلیردی ، فقط هر کسده وقوعی منکر اولیان غفلت اثری اولدیغنده شبهه ایدیله‌مز .

ثالثا : (نجم آلوده) ترکیبی براز خوش دوشمشدر ، زیرا (آلوده) بولاشیق شیلرده مستعمل اولوب قابل تمیع وذوبان اولمیان اجرام صلبهٔ علویه ایله سمایی بولاشدیرمق مناسبت آلمز . ازجمله چاموره بولاشمش ، شکره بولاشمش ، اتکی بولاشیق یرینه گل آلوده ، شکر آلوده ، دامن آلوده اطلاق اولنور . فقط طاشه بولاشمش دینلمدیکی گبی سنك آلوده ، نجم آلوده دخی دینه‌مز . (الوده = بولاشیق) تعبیری هیچ بر وقت شائبهٔ استهجاندن بری دکلدر . بومناسبتله نوائب مصائب نوعندن اولان حالات وکیفیات مؤلمه دخی بولاشیق شیلره تشبیه ایدیلیر ، که مصیبت آلوده ، عذاب آلوده ، دخی بوقبیل تشبیهاتدن اولدیغی جهتله بلیغ صایلیر . لکن شائبهٔ استهجان آپ آچیق گورلدیکی جهتله مقام ستایشده (وجود مکارم آلود) تعبیری پك بیا تعبیرلردن عد اولنسه بجادر .

رابعاً وقته محتاج (اولور) حالاردن دکلدر ، جمله‌سنده‌کی اولور کلمه‌سی زائد گبی گورینور .

خامسا : (باصره‌سی خیره‌لر ایچنده قالمش) سوزی طوغری اوله‌مز ، زیرا (خیره) قماشمش ، شاشقین ، متحیر معناسنه اولوب بنابرین حق تعبیر (خیره‌لنمش) در ، خیره‌لر ایچنده قالمش ،

دکلدر ، اکر مقصد پارلاق سوز سویلمك ایسه او تقدیرده کوزلری تلألؤ ولمعان ایچنده. شعاع برق افشان ایچنده قالمش دیمك لازم کلیردی .

خرافاتمی ؟ اساطیرمی ؟

بو سرلوحه ایله سوزه باشلایشمز ، بعض ذواتك Mythologie (میتولوژی) یی اساطیر اولین تعبیری ایله تفسیر ایتدکلریدر . حالبوکه (اساطیر) تاریخ معناسنده اولان (اسطوره) نك جمعیدرکه ترجمه آنك مفردی مهجوردر . بو لغتك مأخذی ایسه (استاره) در . زیرا ازمنهٔ قدیمه‌ده حرب وضرب ، وده‌ها بونلره مماثل وقوعات جسیمه‌نك حدوثی نجوم وکواکبه اسناد ایدیلدیکی اومثللی وقوعاته ـ تاریك ، باریك ، نازیك ـ کبی (لر) نسبتله (استاریك) دینمشدر . لسان آشنا اولنلره خفی اولمدیغی اوزره فرس قدیم لهجه‌سنجه وسطده واقع اولان الف دائما واو کبی تلفظ اولندیغی جهتله آکا کوره اسم منسوب (استوریق ، استوریا) کلیر . کورلمزمیکه ؛ دارای اکبر زماننده اولان سکه اوزرینه دارانك یاپی مرسوم اولدیغی جهتله اونوع آقچه‌یه داراکان « کماندوکی الفی واوکبی اوقوملی » اطلاق اولنوردی ، فقط عبرانیلرله رومالیلرك لسانی کافك تلفظنه یکده مساعد اولمامسی اوکبی مسکوکاته « دراخمون .

دارا همون) ودها صکره‌لری (دراخمی) دیرلردی.که الیوم مستعمل اولان درهم، دراخمی لغتلری اواصلدن مشتقدر .

اشته بواساس اوزره استاره اوّلا (استورد) بعدالتعریب دخی (اسطوره) یه قلب اولنمش وَ بحسب‌القیاس افاعیل وزنی اوزره جمعلنمشدر .

بوده خفی دگلدرکه الیوم مستعمل اولان بالجمله السنهٔ آرامیه‌دن یادن صکره بطریق البدل (ك ق خ غ ش) حرفلری حروف نسبیه‌دن اولوب همزهٔ مکسوره‌دن صکره سین ساکنه ایله‌باشلایان لغتلردن ــ ولوکه استفسار استغنا گبی عربجه‌دن آلنمش اولسون ــ همزه‌نك حذفی جائز اولدیغی جهتله استوره‌دن اسم منسوب استوریق گلدیگی گبی ستاره‌دن دخی (ستاریك ستاریخ) دخی گله بیلیرکه بعدالتعریب تخفیف ایچون سینك حذفیله (تاریخ) اولمشدر . بوتحقیقاته نظراً (استوار، استوریا، استوریق، اساطیر، تاریخ) هپ براصلدن گلمه‌در ، بنابرین تاریخ،ماه وروزك معرّبیدر دیانلر هرنه قدر بحسب‌المعنی براز یاقلاشیورلر سه‌ده بحسب‌اللفظ پك اوزاق دوشیورلر .

دیمك اولورکه (میتولوژی) نك حق تعبیرینی بولمق ایچون اساطیردن بشقه برشی آراملیز، واقعا هرنه‌قدر عدم اعتداد ملابسه‌سیله اساطیر اوّلینه، یعنی تواریخ قدیمه‌یه مجازاً میتولوژی دینه بیلیرسه‌ده فقط رأساً میتولوژی‌یه تاریخ ، اساطیر دینه‌مز، بونك عربجه‌ده حق تعبیری ضم خاء ایله (خرافه) در، خرافه

دخی میوه دوشیرمك معناسنه اولان (خراف) دن اشتقاق ایتمشدر. که دوشیرلمش میوه دیمك اوله‌جق. بعده بالمناسبه خوش آینده لطیف. اگلندیرجی مصاللره‌ده مجازاً خرافه دینور. حتی گوز موسمی میوه دوشیرمی زمانی اولدیغیچون آگاده خریف اطلاق اولنور.

خلاصه‌سی؛ بهار میوه‌لری یاقیش موسمی تندیر (تنور) باشلرنده چولق چوجق جیرسانوب اگلندیکلری گبی. فکاهات روحانیه قبیلندن اولان لطیف حکایه‌لر ایله برخوشجه وقت گچیرلدیکیچون او حکایه‌لره دخی مجاز طریقی ایله (خرافه) نامی ویرلمشدر. که جمعی خرافاتدر.

بناءً علیه قاموس صاحبنك ترجمه‌سنده «خرافه، عذره قبیله‌سندن برکیمسه‌در. بر زمان کندیسنی جن طائفه‌سی قاپوب ایلتمشلر ایدی. بعده وقت عودت ایدوب مشاهده ایلدیکی عجائبی و عقل قبول ایتمیه‌جك غرائبی نقل ایدردی. ناس کندیسنی تکذیب ایلدیلر یله من بعد کذب صریحه حدیث خرافه اطلاق ایلدیلر» دیمسی‌ده خرافات قبیلندن اولوب. اصل مأخذ اشتقاقی بزم دیدیگمز معنادر. تندیرباشی مصاللری دخی بوکا یاقیندر.

برده شوراسی بیلنمیدرکه میتولوژی یالگز یونانیلره منحصر برشی اولمیوب هرقوم وملتك ازمنهٔ قدیمه‌ده اخلاق وعاداتجه، افکار واعتقاداتجه نه یولده اولدقلری او واسطه ایله استنباط اولنه‌بیلیر. واقعا هرنه قدر بونلرك اکثری دوزمه شیلردن عبارت

ایسه‌ده مع مافیه هر بر قومك افسانه وخرافاتی اوقومك سخاوتنی شجاعتنی، بسالتنی، عدالتنی. غدارلغی، جنکاورلگنی مصوّر اولوب بودقیقه‌یه بناءً، یعنی هر بری برچوق دقایق حکمیه‌یی متضمن اولدیغی جهتله فارسیده بوگبی حکایاته (راز) اطلاق اولنور .

ثالثاً : محل استعمالجه فرق ظاهر وار ایکن الفاظ مترادفه‌دن عد ایدیله‌رك بری برلری یرنده قوللانمق مؤدیٔ غرابتدر .

آچمز ارباب تجرد چرخه چشم اعتبار
اناز شاهان تنزل خیمهٔ دیرینه‌یه

نابی

دیرینه کلمه‌سی فارسیدن مأخوذدر ، لسان عثمانیده (قدیم) معناسنه اوله‌رق دائما مقام مدح وستایشده قوللانیلیر . نابی ایسه بونی مقام قدح وتزییفده قوللانلمقده اولان اسکیمش، کهنه‌مش تعبیرلری یرنده استعمال ایدرك « شاهلر او یله اسکی یوسکی چادرلره تنزل ایتمز ، نظر التفات صالمز » دیه‌جك یرده خیمه‌یی دیرینه تعبیری ایله توصیف ایتمش بو جهتله داعی غرابت اولمشدر .

کذلك « هرسنه رمضان شریفك اون بشنجی گونی شوکتپناه افندمز بالذات طوپقپو سرای همایونی تشریف بیوروب خرقهٔ سعادتك دائرهٔ فاخره‌سنی ید مؤید خلافتپناهیلری ایله زوار مؤمنینه آچمق وراسمهٔ مسعودهٔ زیارتك ایفاسیله قریر العین مسعدت اولمق آداب (دیرینهٔ) سلطنت سنیه‌دندر » عبارات تعظیمیه‌سنده

(دیرینه) یه بدل اسکی تعبیری قوللانلسه شبهه‌سز موزون نقیصه غرابت اولور .

دیمك كوچ صاقلامق كوچ غمزه‌دن حال دل زاری
بلای اهل عشـق كور نه درد حالت افزادر

نفعی

كیم وصفنی نه بن دیدیم خود نه سن ایشیت
اما بر از وفاجفی ناقص شـوراسی وار

ندیم

بر سـوز دیدی جانان كه كرامت وار ایچنـده
دون كیجـه‌یه دائر بر اشارت وار ایچنـده

ندیم

شهر لسانی شیوه‌سنه باقلنجه دیمكله سویلمك آراسنده محل استعمالجه برفرق دقیق بولنه بیلیر . اشـته یوقاریده ایراد ایلدیگمز ابیاتده دیمك كلمه‌سی سـویلمك مقامنده قوللانلدیغیچون ایشیدنلره البته یبانجی كله‌جكدر .

واقعا ذوق وجدانی‌یه مراجعتله بیان ایتدیگمز غرابت درحال بولنه‌بیلیرسه‌ده، محل استعمالك قاعدهٔ تفریقی خیلی دقته محتاجدر . بنابرین بوڭا دائر بربحث مخصوص آچدق :

دیمك ـ سویلمك

دمین دیدیگمز گبی دیمكله سویلمك الفاظ مترادفه‌دن ایسه‌ده دیمك كلمه‌سی ملازمت ملابسه‌سیله قصد ونیت معنالرینه توسیع ایدیله‌رك بر سـوزدن. برحال وحركتدن مقصد هرنه ایسـه گرك

اخبار، گرك استخبار، گرك استغراب طریقیله آنی تبلیغ وافادهده قوللانیلیور.كه بوتقدیرده (یعنی) گبی كلمات تفسیریهدن معدود اولور: نه دیمك! نه دیمك ایسترسین! دیمككه بوگون مكتبه گیتمیهجكسین، افندم مكتبه گیتمامك نه دیمك! گبی، حالبوكه سویلمك كلمهسنك بوطرز اوزره استعمالی ممنوع دگلدر. اشته بوایكی كلمهنك مصدرلری آراسندهكی فرق!

بونلرك مشتقاتی آراسنده اولان فرقه گلنجه دیمك كلمهسنه بالفعل نسبت تامهیی متضمن جملهلردن، برده مرجعلری كلام تام اولان اسماء موصوله ایله اسماء اشارهدن بشقه برشی مفعول واقع اولهمز. لكن سویلمك كلمهسنه هم بونلر هم نسبت تقییدیهیی متضمن جملهلر، همده كلام، سلام، قصیده، بیت، شعر مصراع، فقره، جمله، سوز، لاف، لاقردی گبی مصداقلری كلام تام اولان الفاظ مفرده دخی مفعول واقع اولهبیلیر. مثلا ندیمك شو:

آفت جان دیدیلر غمزهٔ جلادك ایچون
نخل گل سویلدیلر قامت شمشادك ایچون

اولان بیتنده دیدی قودیلرك مقولی جملهٔ تامّه اولدیغی جهتله محلّ استعمالجه داعی غرابت برمناسبتسزلك حس اولنمز. فقط زید برسوز، برقصیده برتاریخ .... سویلدی یرینه دیدی دینسه اوساعت سوزك رنگی دگیشیر، چونكه مفعول، بالفعل جمله دگلدر. اگرچه (بونی كیم دیدی، سنك دیدیگك بنم مقبولم دگلدر) تركیبلرنده مفعول واقع اولان اسماشاره ایله اسم موصول

بالفعل جمله دكلمرسه‌ده، لكن مرجعلرى كلام تام اولمديغيچون ديمك فعلنك استعمالنه دخى مساغ واردر. فقط اسم اشارە ايله اسم موصولك مرجعلرى بالفعل جمله اولمش اولسه اوتقديرده ديمك فعلنك استعمالنه مساغ يوقدر، مثلا: بوسوزى كيم سويلدى؟ سنك سويلديگك قصيده بنم مقبولم دكلدر) تركيبلرنده كى مرجع سوز، قصيده اولديغيچون سويلك يرينه ديمك فعلنك استعمالى مورث غرابتدر.

ديمك كلمه‌سنك نهى حاضرى استغراب معناسنى متلبس اولەرق بعضاً مقام استشفاعده، مقام اشفاقده، مقام استهزاده، مقام تأسفده، قوللانيلير. لكن سويلك كلمه‌سى استعمال اولنمز: هله زيد اليله كچسونده باق بن اكا نه يايه‌جغم، آدم ديمه! اشته عسكر كايوركوبى باصه‌جق، ديمه! سزلره عمر! عمرك اوغلى وفات ايلدى، آه ديمه! » كبى تركيبلرده سويله‌نك نهيى قوللانلق بتون بتون شيوۀ لسانه مغايردر.

حروف عاطفه بحثنده ميزان البلاغه‌نك ٢٧٦ صحيفه‌سنده بسط و بيان اولنديغى اوزره ديمك كلمه‌سنك جواب طلب صيغه‌سى تكرار اولنمقسزين حال واقع اوله‌بيلير سه‌ده سويلك كلمه‌سى اومزيتدن محرومدر، يعنى زيد مكتبه ديه كيتدى دنيورده انك يرينه بلا تكرر سويله‌نك جواب طلب صيغه‌سى اقامه ايديله‌مز.

شواذّ غریبه

معلومدرکه لسان ترکیده بحسب القیاس دائماً مفعول فعلدن اوّل گلیورســه‌ده سویله‌نك امر ونهی صیغــه‌لرینه بالفعــل کلام تام مفعول واقع اولسه فعلدن صکره گلیر :

سویله زید کلدی، سویله عمر گیتــدی ، سویلســون خالد گیتدی، گبی . لکن مفعول، بالفعل کلام تام اولمزسه اوتقــدیرده قیاسه رعایت ایدلمك لازمکله‌جکندن فعل مفعولدن صکره گتیریلور : برقصیده سویله ، خالده سلام سویله، زیدڭ کلدیگنی سویله گبی . اشته بوگبی یرلرده قیاسه عدم رعایت مخل فصاحتدر .

هزار بحر غمه غوطه خوار اولور فقرا
کنــار نانی (برزاده) باندیرنجیــه‌دك

نابی

بو بیتده (آزق) معناســنه اولان ذاد کلمه‌سی قاتیق یرینــه قوللانلمش اولدیغیچون عباره آراسنده غایت یبانجی طوریور .

۳ ـ غرابت مهجوره

غرابت مهجوره متروکیّت ومهجوریتدن تکوّن ایدن غرابتدر، یعنی غرابتنه ســبب متروکیت ومهجوریتدر . دیمك اولورکه بوڭا غرابت مهجوره اطلاقی تسمیهٔ مسبّب باسم السبب قبیلندندر . یوقسه غرابت، مهجور دکل ، بلکه مهجوریّت غرابته سببدر .

زیرا برچوق کلمه‌لر واردرکه وقتیله مأنوس ومستعمل ایکن هرنه عارضه‌یه مبنی ایسه مرور زمانله استعمالدن ساقط اوله‌رق گیده گیده یبانجیلشیر .

مثال :

کور اعتقاد فاسدین ایتمز بو فکری کیم
روبه (نیجه) مقابل شیر ژیان اولور
نفعی

(نیجه) ظاهر درای نفعی سوزندن دلده کی سوزك
یازنجه نسخهٔ شعرك قالر یانه یازمشلر .
نفعی

ارضرومی (نیجه) فتح ایتدیسه دولتله
ایلیه‌ ، مملکت رومه خراسانیده ضم
نفعی

(نته‌کیم) عید ایریشوب ایده جهانی تشریف
(نته‌کیم) اوله جهان عید ایله شادو خرم
بوله ذاتیله شرف مسند صدر دولت
نشوهٔ دولتله کوکلی فرحناك اولسون
نفعی

ایمدی بو بیتلرك برنجیسنده‌کی (نیجه) استفهام انکاری ایچون، ایکنجی بیتده‌کی استغراب ایچون، اوچنجی بیتده‌کی تشبیه تمثیلی ایچون [۱] دردنجی بیتده‌کی (نته‌کیم) دخی تشبیه تمثیلی ایچون اولوب شمدیکی دور ادبیاتده بونلرك جمله‌سی مقامنده نصل

[۱] میزان البلاغه ۳۰۹ و ۳۲٤ نومرولرینه مراجعت .

کلمه‌سی قوللانمقده اولدیغی جهتله کلمات مذکوره‌نك استعمالی غرابتدن خالی دکلدر .

لطیفهٔ لغویه

بعض ذهابه گوره (نصل) کلمه‌سی (نه اصل) دن مخففدر، حالبوکه بونك اصلی تحری ایدلسه بو ذهابك اصاسز اولدیغی میدانه چیقار، چونکه زید نصلدر سؤالیله زیدك اصل وحقیقتی صورلیور، احوال وکیفیاتی استفسار ایدلیور، بوایسه (اصل) ك معنای موضوعیله طبان طبانه ضددر، بکا قالیرسه بونك مأخذ اشتقاقی (نشکل) کلمه‌سیدر، زیرا بو رأی وذهابه هم لفظ همده معنی مساعددر، معنانك مساعده‌سی بللیدر، ایضاحه حاجت یوق، لفظك مساعده‌سنه کلنجه، بعض نازك ادا پلتکلر شینی‌سین، بعضاده صاد اوقودقلری معلومدر، اشته برایکی تلعثمات محجوبانه آراسنده هرنصلسه (ك) حرفی دخی دوکیله‌رك بعض اهل ذوقك خوشنه کیتمشده تقلیدینه یلتنلمش، گیده گیده قبول عامه‌یه مظهر اوله‌رق تعارف درجه‌سنی بولمش، نهایت اصلی یوقدن بر (نصل) کلمه‌سی میدانه چیقه‌رق نیجه عصرلردن بری ادبانك دواوین احترامنده موقع ممتاز احراز ایدن نیجه، نته‌کیم کلمه‌لرینی نظر اعتباردن دوشورمشدر .

شوراسنده معلوم اولسونکه نجه کلمه‌سی یوقارده بیان ایتدیگمز معنالرده استعمالدن مهجور ایسه‌ده تکثیر معناسنده ینه قوللانلیور. چونکه او معناده نصل کلمه‌سی آنك یرینی طوته‌میور. بونك ایچون استعمالی مجبوریت آلتنده‌در.

مثال :

سکندر دفع مأجوج ایتمکه سد یاپدی اماسن
بوزوب بر نیجه سدی مملکتدن سوردك اعدایی
یپار برلحظه‌ده عدلك خراب اولمش نجه ملکی
بوزوب برحمله‌ده تیغك دوزلمش نجه الایی

نفعی

کذلك یاتق کلمه‌سی مستعمل ایکن متعددیس استعمالدن مهجوردر، آنك یرینه یاقق قائم اولیور. مع مافیه ملاطفه یوللی سویلنان سوزلرده اتباع طریقیله ایکیسیده برلکده سویلنیر: بنی یاقدك یاندیردك، گبی.

یاقدی یاندیردی بزی مجمرهٔ سیم آسا
مهر رخساری اولوب سینه‌سنه پرتوزن

ندیم

میزان البلاغه‌نك ۱۲۳ صحیفه‌سنه مراجعت تکلفی اختیار بیوریلوب کلمات استفهامیه‌یه دائر اولان بحثلر نظر امعاندن کچیرلسه هانگیلری مهجور، هانکیلری مأنوس اولدیغی اکلاشیلیر، آرتق بوراده تکراره حاجت یوقدر.

شوقدر وارکه ضروب امثال، اثالردن یادگار اثار قیمتداردن

بولندقلری جهتله هیچ ترتیبلرینی بوزمامق، تعبیراتنه طوقنمامق مقتضیدر.

زیرا، ادنی برتغییر لطافتنی، حکمنی، تأثیرینی محو ایدر، بونك ایچون ضروب امثالك حاوی اولدقلری الفاظ مهجوره هیچ بر وقت داعیٔ غرابت اولمز مثلا: اود یوق اوجاق یوق، آشنی، اشنی بیلیر، ضرب مثللرنده‌کی (اود) آش کلمه‌لری کلمات مهجوره‌دن اولدقلری حالده انلره بدل «اتش یوق اوجاق یوق، یمکنی بیلیر اشنی بیلیر» دینسه بتون بتون صاچمه اولمش اولور.

٤ ـ غرابت منفوره

تنفیری داعی کلمات غلیظه یاخود استکراهی مستلزم الفاظ مستهجنه غرابت منفوره ایله معیوبدر.

بونك ایچون هرشیدن اول ادبایه ادب کلام وظیفه‌سی توصیه اولنور، بو وظیفه خارجنه چیقانلر هیچ بر وقت مؤاخذه‌دن قورتیله‌مزلر. [١]

خلاصه گرك مخاطبه، گرك مکاتبه اثناسنده کاتب و خاطب وقع وحیثیتلرینی، رفعت ومکانتلرینی محافظه ایتمك، سوزلرینی اوقویانلره، دیکلیانلره بکندیرمك ایچون رنجش خاطره مؤدی

[١] میزان البلاغه‌نك ٣٦٦ صحیفه‌سنه مراجعت.

تعبیرات غلیظه‌دن. استقذار اولنه‌جق الفاظ مستهجنه و مستقبحه‌دن توقّی وتجانب امور مقتضیه‌دندر .

گورلزمی‌که ایرنج، مستکره، مستقذر. مستهجن شیلری عارفانه افاده ایتمك ایچون هر بر قوم وملت وارانسنده برچوق مجاز وکنایات مستعمل اولوب او واسطه ایله ستر وقحت ایدیورلر. از جمله ادبخانه ودها بوکا مماثل شیلر ایچون اون بشر یکرمیشر استعمال مجازیه‌نك بولنمسی بونکته‌یه مستنددر .

کذلك اوصاف ذمیمه‌نك اسنادنده صفات ممدوحه‌نك سلبی ایله افادهٔ مرام ایدلمسی هپ غرابت منفوره‌دن صاقنمق ایچوندر .
مثلا : جاهل. اشك. ظالم. غدار، ..... روسپی. فاحشه، .....
ودها بونلره مماثل تعبیرات یرنده ــ وقوف ومعلوماتی یوقدر، سریع الادراك، سریع الفهم دکلدر، حقوق طانیمز، قانون عدالته اهمیت ویرمز، حقوق وعهوده رعایتی یوق . پرده بیرون، آلوده دامندر. اطوار ورفتاری آداب عفت وعصمتله توفیق قبول ایتمز. ــ گبی تعبیراتله تأدیهٔ مافی الضمیره موفق اولمق مستمعی تنفیر ایتمك نقیصه‌سندن قورتارر .

شوقدر وارکه آداب محاوره، نزاهت کلام قانونه تابع ایسه‌ده اهل تعلیم حسن تفهیمدن بشقه برقانونله مکلف دکلدر . یعنی هرنه‌قدر سویلنمسی اهل ادبك یوزینی قزارته‌جق قدر غلیظ اولسه بیله ینه اهل تعلیم حقیقت خارجه چیقه‌مز مقصد هرنه ایسه آنی آچیقدن آچیغه، عینیله حقیقتیله تفهیمه مجبوردر .

مثلا اهل تشریح یاخود اهل قوانین بر مسأله‌یی ، بر عضوی تصویر وتشریحده بیان حقیقت ایچون هیچ بر شیدن چکینمیه‌رك حق تعبیر هر نه ایسه آنی افاده‌یه مجبوردرکه ایلریده سوء تفسیره محل قالمیه .

بونك ایچون « لاحیاء فی الدّین » بیورلمشدرکه اثنای تعلیمده یاخود حین استفتاده اوستو قپاقلی گیتمیه‌رك ، هیچ برشیدن اجتناب ایتمیه‌رك حقیقت هر نه ایسه انی سویلملیدر .

خلاصه محاورات خطابیه‌ده ، مقتضای فصاحت ، مقامنه گوره نزاهت کلام قانوننه رعایتله کلمات مستهجنه‌دن مجانبت گوسترمکدر . مثلا : نفعینك

دهان وغبغب وانفنه نسبت پاکدر قات قات

. . . .

بکز دیرسه‌ك . . . . . بکزت اویادنجانه کیم

. . . .

بیتلرنده استعمال ایتدیگی لغتلر اوقدر قبیح ، اوقدر غلیظ ، اوقدر مستهجندرکه خلق آراسنده سویلنك دگل ، قلم بیله یازمقدن حجاب ایدر .

بونکله برابر ، ینه او نفعی بو :

چکسه بر مست سراندازی ناکامی
جرعهٔ جامنی وبزم جم دورانده اسلام
کشورای ساقی فرخنده لقا بومیدن
جانی وار ایسه دیسون صوفی دلرده حرام

اساتده نزاهت کلام قانونی دائره‌سنه عودتله ادب وناموسنی طاقمش اولدیغنه بناء هرنه قدر من جهة المعنی اسلوب مزیفانه‌یی التزام ایتمش ایسه‌ده ینه بر درجه‌یه قدر چکیلیر . لکن اوّلکی بیتلرده اولدیغی گبی بین الاجلاف جاری اولان تعبیری قوللانمش اولسیدی صکره‌کی بیتلر دها زیاده داعیٔ نفرت اولوردی .

میزان البلاغه ـ صحیفه ۲۵

لسان ترکیده آنجق بعض لغات ضعیفه ارائه اولنه بیلیر ، یوقسه من حیث الاشتقاق همان هیچ برقاعده‌سزلك جاری دکلدر ....

دیمك اولورکه شهر لسانی مقیاس اتخاذ ایده‌جك اولسه‌ق اومقیاس خارجنده بعض کلمه بولورز ، مع مافیه او گبی لغتلر اقوام ترکیه آراسنده ، شوراده بوراده مستعمل اولدیغی ایچون لغات ضعیفه ، یعنی لغات غیر فصیحه‌دن عد اولنور .

ایمدی شهر لسانی مقیاس اتخاذ ایدرك غیر قیاسی لغتلرك تعدادینه باشلایه‌لم :

مثلا : مضارع منفینك (زا) سی نفس متکلم صیغه‌سنده حذفی ، متکلم مع الغیرده یای مکسوره‌یه قلبی قاعده‌مز اقتضاسندن ایکن حالی اوزره ابقاسی قاعده‌سزلك صاییلیر . از جمله :

امرار لبك (سویلرز) کرچه خوشمز
اماکه خم می کبی پرجوش وخروشمز

(چکمزم) صبا غر بزم کرمندن المی
بر اایاغ صونه مکر ساقی صهبای اجل
نفعی

ابیاتنده قاعدهٔ سویله میز ، چکمزم دیمك لازمه دن اولوب قاعده یه رعایتده دخی شعرك وزنه خلل کتیرمز ایکن حالی اوزره ابقاسی بودورده مخل فصاحتدر .

کذلك نهی حاضرك نهایتده کی های رسمیه دن صکره جمع مخاطبده یای مکسوره کتیرمك قاعدهٔ اشتقاق ایجابندن ایکن

صانمه کز شعشعه سیدر کورینان خورشیدك
کیم اولور انکله هرطرفه تاب انداز
نفعی

صانمه ك که فلك دور ایله شامی سحر ایلر
هر واقعه نك عاقبتدن خبر ایلر
کذا

شعرلرنده کی (صانمه ك ، صانمه کز) کلمه لرنده یای مکسوره نك حذفی موافق قانون فصاحت دکلدر .

برده کلنجه ، صورنجه کبی شرطیهٔ متبادره نك علامتی اولان (ن ج ه) یرینه « غیج . یجك ، یجق ، غنجه ، کنجه » ودها بونلره بکزر حرفلرك استعمالی قاعده یه مخالفدر .

باده (قیلنجه) سم ککدارین
یوزه نقش ضمیر ایدوب وارین
قیلنجه وصفی

ای دیان صبر قیل اه ایله یاری (کوریجك)
بکا دشوار اولور اما سکا آسان کورینور
کورنجه فضولی

غم عشقك دله کلدکجه قومز جانده الم
برقالیری کدر خانده احباب اولیجق
اولنجه نفعی

ایدر ابکار معانی‌یی پریوش دعوت
باصدوغنجه قلم دائرهٔ نظمه قدم
باصنجه نفعی

غرق اولور کون و مکان اب حیات فیضنه
آلدیغنجه الیمه کلك سخن پالایی
النجه نفعی

سوزلدکنجه چاقر کیف چشم شهبازك
جامه بجه کبی دل صاقر صاقر تیترر
سوزلنجه ندیم

کذلك جواب طلب صیغه‌سنك نفس متکلمنده رابطهٔ نسبیه‌دن اول یای مکسوره‌نك کتیرلمسی قاعده اقتضاسندن ایکن حذفی مخل فصاحتدر :

وار امیدم که اهل جنت اولدم
بن دخی مستعد رحمت اولدم
اولدم فضولی

کیمی اشهاد ایدەیم ایلدیکم دعوایه
(ایندیرەم) مکر فسونله مکر عیسایی
ایندیرەیم نفعی

فائدهٔ صرفیّه

صیغهٔ جواب طلب مثبت اولدیغی حالده امر صیغەسنه برهای رسمیّەنك الحاقیله صورتپذیر اولور: سن یازکه احمد افندی یازه زید کلدیکه خالد کله، کبی.

صیغهٔ امر اکر آغلا، سویله کبی الف یاخود های رسمیّەایله نهایتلنورسه او وقت جواب طلبك علامتی اولان های رسمیّەدن اوّل بر یا کتیریلیر، چوجغی ازارلدیکه اغلایه. زید خالدی اوقشادیکه استدیکنی سویلەیه کبی. بوتقدیرده نفس متکلم صیغەسی قیاسا ـ که اغلایەیم،که سویلەیەیم ـ اولەجق ایسەده بعضا خلاف قیاسی ـ که سویلەیم،که اغلایم ـ دینور، بوایسه غالبا تنافرك احداثندن قاچنلق ایچوندر، معمافیه کلام باغاده ایکی دورلوسده جایزدر.

اثباتنه مثال :

نه همت ایله‌یدیم عهدم اوزره نه حکم کور
نه آشنا قاله رشک ایتدك جهانده نه یاد

نفعی

بو سوزده لیك افندم قم یالان سویلر
بن انك ایله‌یدیم باری کذبنی اظهار

ندیم

نجه تعریف ایده‌یم او صانك
نجه شرح ایله‌یه‌یم الطافك

حامد

نه سویله‌یه‌یم دهانمدن روحلر جوشان اولسه، قلممدن نورلر جریان ایتسه ینه اذواق وجدانمی تصویره مقتدر اوله‌میه‌جغم .
[کمال بك]

حذفنه مثال :

بن نه خاکم که بساطنده مدام
ایله‌یم نطقه کلوب بسط کلام

حلیهٔ خاقانی

بویله جوهر وار الیمده نیله‌یم دنیایی بن
باشنه چالسون فلك اینهٔ اسکندری

نفعی

صیغهٔ جواب طلب منفی اولدیغی حالده اوزمان نهی حاضر صیغه‌سی نهایتنه (یه) گتیریلیر، بورجکی ویرکه الاجقلی سنی صقیشدیرمه‌یه، گبی . لکن نفس متکلمده بعضا (یه) یرینه یالکز بر یای مکسوره‌نك ایرادیله اکتفا ایدیلور : سن گیت که بن گیتمه‌یم . بو ایسه محضا تنافردن قورتلق نکته‌سنه مبنیدر .

معلوم اولسون که قدمای ادبا آراسنده جواب طلب صیغه‌سی یرینه آرالق آرالق امر ونهی صیغه‌لری قوللانلمش ایسه‌ده شمدیکی دورده صیغهٔ جواب طلب همان مهجور درجه‌لرینه گله‌رك آکثریتله امر ونهی صیغه‌لری استعمال اولنور .

قدما طرفندن صیغهٔ امرك جواب طلب مقامنده قوللانلدیغنه مثال :

دللر نیجه بر چاه زنخدانکه دوشسون
سایه‌ك کبی زلفکده قودامانکه دوشسون
جوز زلفکی باری بو بهانه ایله دل زار
که کردنکه گاه کریبانکه دوشسون

نفعی

(بو صیغه‌یه نیچون جواب طلب دینور ؟)

چونکه دائما یا طلب ، یاخود شبه طلب عقبنده گله‌رك آنلره جواب واقع اولور طلب دخی امر ، نهی ، استفهام ، تحضیض وترجیدن ، شبه طلب ایسه نفی ایله جملهٔ تعلیلیّه‌دن عبارتدر .

امره مثال :

حمایت اینت که سنك برینار جرغکدر .
تعرض ایلمدیه روزکا بد کردار .

ندیم

نهیه مثال :

کیتمه که احمد افندی کوجمسون
استفهام جهانده سن کبی مشفق افندیسی وار ایکن
یازق دکلمی (قالد) بویله بیکس وبیکار
تحضیض زید کیتملی که عمر کیتسون .

برده اهانت، یاخود بیان عجز ایچون اولان استفهاملر دائما سؤال مقدره جواب اولدقلری ایچون بونلر دخی مخاطب صیغه‌لرندن بشقه هپ جواب طلب صیغه‌سیله ایراد اولنور. نه یاپسون، نه یاپسونلر، یازه‌یده نه یاپه‌یم، نه سویله‌یم.

مثال :

بویله جوهر وار الدهٔ (یلدیم) دنیایی بن
باشنه چالسون فلك آیینهٔ اسکندری
نفعی

نیلسون رائض اندیشه نیجه ضبط اینسون
رخش طبعم کبی بر توسن چابك پایی
نفعی

ترجیه مثال :

دیلرم دولت وسعادت ایله
خصمه چکدیکه تیغ خونریزی
دل کرو بیانی صید اینسون
توغنك پرچم دل اویزی
نفعی

نفیه مثال :

لحظه‌یچمز کیم بیان نظم شوقیکدن ندیم!
ملك استعداد رشك دیلم وچین اولمیه
جان ودلدن کیمسه‌یوق کیم سکامفتون اولمیه شبه نفعی
شاه ودرویش وکداهپ فیضکه آماده‌در

جملهٔ تعلیلیه : بن زیدی مکتبه یوللادم که اوقویه، زید عمری اوقوتدی که اوکرنه.

ایندی امرده، استفهامده، تمنیده، ترجیده معنای طلب اولدیغنی تعریف وبیانه حاجت اولیوب نهی ایسه طلب ترك ایچون اولدیغی جهتله انده دخی معنای طلب ملحوظدر. نفی ایله نهی دخی بحسب المعنی بری برلرینه بکزدکلری ایچون بوکاده شبه طلب اطلاق اولنور، علتك وجودی معلولك وجودینی طالب اولدیغی جهتله بودخی بحسب المعنی طلب کبیدر.

بو ایضاحاته باقلنجه بوکبی صیغه‌لره صیغهٔ التزامیّه نامی ویرلمسی التزام مالایلزم قبیلندن اولدیغی کبی اصطلاحات متعارفهٔ قومدن آیرلمق نقیصه‌سنی دخی مستلزمدر.

قیاسه مخالفتدن بری‌ده جواب طلب صیغه‌سنی شرطیّه مقامنده قوللانمقدر.

کورەم نه وقت که کرد شده چشم کلکونی
دونر خیالله مجلسده دور ایدن صاغر

بوراده (کوره‌م) کلمه‌سی ایکی وجهله معیوبدر، برنجیسی بحسب الاشتقاق، ایکنجیسی بحسب الاستعمالدر چونکه بحسب الاشتقاق (کوره‌یم)، بحسب الاستعمال (کورسه‌م) دیمك اقتضا ایدر.

شوقدر وارکه امر ونهی نصل دعاده قوللانیلرسه صیغهٔ جواب طلب دخی دعاده قوللانیلیر، الله ایتمه‌یه، الله کوسترمه‌یه، جناب حق سیئاتمزی عفو بیوره کبی.

بردەشو :

نهی اصحاب مناهی‌یه (کاوله) تفرقه ساز
(بولمیه) حشرەدکین بربط ناهید دوزن

بیتنده (اوله) کلمەسی مقام شرطده، (بولمیه) کلمەسی‌ده مقام جزاده واقع اولمشدرکه بوراده حق تعبیر «اولسه، بولەمز» دن بشقه برشی دکلدر .

مع مافیه استفهام انکاری‌یه مقارن اولەرق صیغهٔ جواب طلب، خبر یرینه استعمالنده وصف وتعبیره کیمز برنکتهٔ ملحوظی متضمن اولدیغندن مخل فصاحت اولەمز .

قوت طبعی‌ده کر وارسه تسلیم ایدەلم
(اولدمی) حیدر کراره مقابل رستم

نفعی

افتاب اول رخ پرتابه نظیر (اولسونمی؟)
بویا قر عالمی برلحظه نقاب اولمجق

زیرا بوراده انکار طریقیله «رستم، حیدر کراره مقابل اولورمی؟ اول رخ پرتابه آفتاب نظیر اولورمی؟» دیه استفهام ایدەجك یرده دها زیاده تأکید حکم ایله درجهٔ انکارینی ارتیرمق ایچون خبردن عدول ایدرك جواب طلب صیغه‌سیله اظهار مافی الضمیری مناسب کورمشدر .

کذلك شرطیهٔ ممتنعه مقامنده شرطیهٔ بسیطه‌نك استعمالی مخل فصاحتدر .

کر اولسه مهر جهانتاب رأیی شعله فکن
ایدردی ذره‌یی یکرنك صبحله شامی

نفعی

اشته بوراجقده قاعدهٔ (اولیدی ، یاخود اولسیدی) دیمك اقتضا ایدرکن (اولسه) دیمه‌سی مخل فصاحتدر کبی کورینور ، باقکز نفعی ینه بوقصیده‌دنك شو :

اولیدی سرعت سیری خدنك رستمده
دلر چکردی سپهر کبی هفت اجرامی

کوریدی کر روش بزم ورزمنی بهرام
قومزدی مجلسنه تیغسز دل ارامی

ایکی بیتنده ضرورت شعریه تضییقی آلتنده بولندیغی جهتله موقع استعمالی کوزه‌درك (اولیدی ، کوریدی) صیغه‌لریله افادهٔ مرام ایتمشدر .

واقعا (کر اولسه مهر جهانتاب رأیی شعله فکن) مصراعنده دخی اعلام شرطدن بشقه من حیث المعنی هیچ حظی اولمیان (کر) کلمه‌سی قالدیریلوب (اولیدی مهر جهانتاب رأیی شعله فکن) دینسیدی ینه وزن دوزلمش اولوردی . لکن برنکتهٔ دقیقهٔ ادبیه واردرکه اندن اجتناب ایچون حق تعبیردن عدول ایدلمشدر ، اوده ممدوحك (مهر جهانتاب رأینه ، امتناع تلمع ولمعانك اسنادیدر .)

دیمك اولورکه وزن دکل تأدیب کلام قانونی. نفی یه بوره نارفتنی انتخاب ایتدیرمشدر .

برده عربجه‌دن آلمیان الفاظك قاعدهٔ عربیه اوزره تصریف واشتقاقی قیاسه مخالفتدن معدوددر . واقعا برکلمهٔ فارسیه‌یی ، برکلمهٔ ترکیه‌یی، برکلمهٔ فرانسویه‌یی یاخود یونانیه‌یی عربجه کبی تصریف ایتمك . لسانی بتون چیغرندن چیقارمق کبی اولدیغندن پك کولنج اولیور . مثلا : غزته‌یی غزتات. تراموایی تراموایات، طابوری طابورات. الایی الایات دیه جمعلندیرمك نه قدر کولنج ایسه ینه عربجه‌دن اولمیان الفاظدن . هربار کبی حاصل مصدر یاپمق اوقدر ایکرنجدر .

ازجمله لاستیقاق برنده لاستقیت ، ناشادی یرینه ناشادیت پشیمانی، یاخود پشیمانلق یرینه پشیمانیت، بربادی، یاخود بربادلق یرینه بربادیت کبی برباد شی اوله‌مز،

برده بعض خواجه‌لر عربجه‌نك قاعدهٔ نحویه‌سنه رعایة مؤنثلك اوصافنه علامت تأنیت الحاقیله ، افندم زنکینه‌در ، چالشقانه‌در . کبی تعبیرات اعجوبه آیاتله فصاحت فروشلق ایدیورلر .

واقعا عربلر هرهانکی لساندن اولورسه اولسون الوب قبول ایتدکاری لغاتی عربجه‌لشدروب قواعد عربیه‌یه اویدرمق حق وصلاحیتی حائز ایسه‌لرده ترکلرك السنهٔ سائره‌دن لسان عثمانی یه

الدقلری کلمه‌لری تعریبه نصل صلاحیتلری اوله بیلیر؟ آنلره یالکز ترکچه‌لشدیرمك وظیفه‌سی دوشر، اوت، بتون کرهٔ ارض اهالیسی بوکونکی کونده هپ بری برلریله اختلاطلری موجود اولدیغی جهتیله هیچ بر لسان یوقدرکه اوبرندن مستغنی اولسون، البته آزچوق بر برلرندن لغت المق احتیاجی درکاردر، فقط بواحتیاجی، سوء استعماله واسطهٔ اتخاذ ایتمامیدر، برلسانی دیکر برلسانك قاعده‌سنه تابع قیلنامامیدر، بلکه احتیاجه مبنی آلنان لغتلری قاعدهٔ تصریف واشتقاقجه ترکیب وتألیفجه کندی لسانه اویدیرمامیدر.

ازجمله عربجه‌دن، فارسیدن النان لغتلری مطلقا عرب اوزانی یاخود فارسی اوزانی اوزره نیچون جمعلندیرمکه مجبور اوله‌لم یعنی علما یرینه عالملر، زهاد یرینه زاهدلر، فقها یرینه فقیهلر، مستعمین یرینه مستعملر، مامورین یرینه، مأمورلر، ضابطان یرینه ضابطلر، جاهلان یرینه جاهللر، سوزلرینی نیچون مستهجن کوره‌لم ده، عسکر ضابطلرینه امر ویرلمش دیه‌جك یرده (ضابطان عسکریه) تعبیرینی قوللانه‌رق تذکیری تأنیث، یاخود عربجه اولمیان لغتلری عربجه ظنیله عرب قاعده‌سنه تطبیق ایدرك ادبایه کولنج اوله‌لم!

صاقن! بوندن ـ عادتا ترکچه‌لشمش اولان جموع عربیه‌یی کلیاً ترك ایتمك فکری ـ اکلاشلمسون چونکه لسانك شمدیکی هیئت حاضره‌سنه کوره جموع عربیه‌نك استعمالنه احتیاج صریح اولدیغی درکاردر بنابرین بزم مقصدمز عربیتده اشتباه اولان لغتلرك ـ

فصحیهٔ قاعده ناشناسی‌یه دوشمامك اوزره - ترکجه قواعدینه تطبیقاً تصریف وتألیفندن عبارتدر . اشته بو یله براحتیاطه رعایت ایدلدیکی تقدیرده یك عادی کاتبلر بیله یك آز خطاده بولنورلر ظن ایدرم . مثلا برادم ضابط نه دیمك اولدیغنی بیلدیکی حالده آرتق بونك جمعی ضابطانمی ضبّاطمی دیه دوشونجه‌یه وارهجغنه عسکر ضابطلری دیوب قورتیلی ویرملیدر .

بو ایضاحاته باقلنجه مادامکه عربجه‌دن النان لغتلری بیله قاعدهٔ عربیه اوزره یورتمك مجبوریتی یوغیکن آرتق لغات سائره‌یی عربجه‌لشدیرمکده نه معنی واردر .

واقعا کرمیّت کلمه‌سی وقتیله هرنصلسه بین‌الادبا رهین قبول اولمش . عادتا تعارف درجه‌سنی بولمش اولدیغندن آرتق بونك اعتراض گوتورر یری یوقدر ، چونکه دائما تعارف درجه‌سنی بولان استعمال ادبا هرحالده قیاسه ، قاعده‌یه غلبه چالار .

قنی چمنده‌کی کرمیت طرب شمدی
عجب نه حالده بلبل دیدکلری قشمر

ندیم

رنك خالك ویردی کرمیت دل سوزانمه
مجمر اندیشه‌مه کافوردوکسه‌م عوداولور

نفعی

گناهی توبه ایتمزشست وشواشن(ندامتدن)
بلی کرمیت آیسله‌در تأثیری صابونك

نابی

نزاکت دخی بین الادبا مظهر قبول اولدیغی جهتله انك استعمالی نزاکت ادبیه‌یه خلل کتیرمز .

هله مخالفت قیاس برنکتهٔ بدیعه‌یی متضمن اوله‌رق طولایسیله دخی برمحل صحیح بولنسه صورت افاده‌یه آب وتاب ویرمکدن بشقه برشی تصوّر اولنمز .

طفلدر کیتدکچه اول مهرو کلیر افتانور
دائما آرتر فروغ حسنی ماهیتنور

راغب

بیتنده‌کی ماهیت کلمه‌سیله هم آیه منقلب اولمق ، همده کسب حقیقت وماهیت ایتمك ملاحظه‌لری لأجل خاطر اوله‌رق ایکنجیسی قاعدهٔ لغتك صحتنه ، برنجیسی دخی معناانك استقامتنه دلالت ایتدیکی جهتله کلامك فصاحتنه خلل کلمامشدر .

تفضیل

میزان البلاغه‌نك ۳۰ صحیفه‌سنده حروف اضافه‌دن معدود اولان (دن) حرفنك بیان ، ابتدا ، تبعیض ، سببیت معنالرینه کلدیکنی بیان ایتمشیدك بعضلری بوحرفك تفضیل معناسنه دخی کلدیکنه ذاهب اوله‌رق میزان البلاغه‌ده بومعنادن ذهول ایلدیکی ملاحظاتنده بولنیورلر .

حالبوکه متن لغت ، علمنه واقف اولنلر ، معانیٔ متعدده‌یه کلمش

ولان حرفلرك كافهٔ معانیسی برمبدئه منتهی اولوب اونلری هرنقدر یكدیگرندن آز چوق فرقلی گوریلورلرسه ده ینه بر اصله ارجاعی ممكندر . مثلا (دن) لاحقه معنالری ابتدایه . (ه) نكلری انتهایه . (ده) نكلری ظرفیته (ایله) نكلری معیته ارجاع ایدیله بیلیر .

بو جهتله زید بكردن عالمدر دیدیگمز حالده زیدك عالمیتده فائقیتی بكردن باشلار دیمك اولور . چونكه (تفضیل) ایكی شیدن بری شمان بر وصفده یا ضعف وشدت . یا كثرت وقلت حسبیله دیگرینه فائق اولدیغی گوسترمكدر كه بحسب الاصطلاح برنجیسنه مفضل . اوبرینه مفضل علیه اطلاق اولنور .

اعدی لسان تركیده تفضیل بش وجه اوزره جاریدر . برنجیسی دمین گتیردیگمز مثالدكی گبی مفضل ومفضل علیه ارا سنده علی الاطلاق از چوق فرق وتفاوتك وجودینی گوسترر .

ایكنجیسی مفضلین ارا سنده زیادهجه فرق وتفاوتك وجودینی ارائه ایدر . بوده ــ دها . زیاده . چوق ــ كلمهلرینی آیری آیری علاوه ایتمكله اولور . زینب . عائشهدن دها گوزلدر . بكر خالددن دها یكیتدر . احمد محموددن چوق زنگیندر . مسعود اسعددن زیاده چركیندر . گبی فقط تأكید مراد اولندیغی تقدیرده . دها زیاده گوزلدر ، دها چوق چركیندر دینور .

اوچنجیسی الٔ كلمهسیله اولور . بوده مفضل علیه اسم جنس اولدیغی حالده وصف مشترك كندیسنه اضافه اولنور : كلامك الٔ

فصیحی قرآن کریمدر. عربلرك اك بهادری خالد بن ولیددر، عثمانلیلرك اك بلیغی نفعیدر. المانك اك گوزلی اماسیه الماسیدر. قاونلرك اك طاتلیسی ازمیر قاونیدر، گبی.

دردنجیسی عربجه‌ده (افعل) وزننده اولان وصف مشترکك مفضّل علیه اضافه سیله اولور: کلامك افصحی قرآن کریمدر، عربلرك اشجعی خالد بن ولیددر، عثمانلیلرك ابلغی نفعیدر، المانك احسن والطفی اماسیه الماسیدر. قاونلرك الذو احلاسی ازمیر قاونیدر گبی. — افعل وزنده اولوب مفضّلیت معناسنی افاده ایدن اسملره — اسم تفضیل اطلاق اولنور.

بشنجیسی: شیوهٔ فارسی اوزره اسم تفضیل. مفضل علیه اضافه ایدیلور، انسان اشرف مخلوقاتدر. محمد علیه السلام افضل انبیادر، زید اعلم علمادر. خالد اشجع ناسدر زید اجبن مخلوقدر. عمرو اسفل سفلادر، خالد اهون شردر، گبی.

ایمدی برنجی ایله ایکنجی وجه اوزره جریان ایدن افادات تفضیلیه‌ده بحسب الترکیب مفضّل مسندالیه، وصف مشترك مسند، مفضّل علیه‌ده مفعول غیر صریح واقع اولیورسه‌ده حصر معناسنی افاده ایده‌جك اولسه‌ق وصف مشترك مسند الیه، مفضل مسند واقع اولور، یعنی زید عمردن گوزلدر، یرینه، عمردن گوزل زیددر، دینه‌رك بوندن دخی عمردن گوزل همان آنجق زید اولدیغی آکلاشیلر.

وجه ثالث اوزره اولان افادات تفضیلیه‌ده مفضّل مسند،

وصف مشترك مسند اليه واقع اولیورسه‌ده حصر نکته‌سنه مبنی معکوساً افادهٔ کلام ایدیلور. یعنی کلامك الڭ فصیحی قرآن کریمدر. عربلرك الڭ بهادری خالد بن ولیددر. عثمانلیلرك الڭ بلیغی نفعیدر. یرینه، قرآن کریم کلاملرك الڭ فصیحیدر. خالد بن ولید عربلرك الڭ بهادریدر. نفعی عثمانلیلرك الڭ بلیغیدر. اماسیه الماس الملرك الڭ کوزلیدر. ازمیر قاوونی قاوونلرك الڭ طاتلیسیدر دینور.

وجه رابع اوزره اولان افادات تفضیلیه‌ده دخی حصر وتأکید بدیعه‌سنه رعایة موضوعی محمول محمولی موضوع یپارز. مثلا کلامك افصحی قرآن کریمدر. عربك اشجعی خالد بن ولیددر. عثمانلیلرك ابلغی نفعیدر.... یرینه قرآن کریم کلامك افصحیدر. خالد بن ولید عربك اشجعیدر، نفعی عثمانلیلرك ابلغیدر. دینور.

وجه خامسده دخی نکتهٔ مذکوره‌یه مبنی محمولی موضوع، موضوعی محمول یاپمق جائزدر. مثلا: محمد علیه‌السلام افضل انبیادر. انسان اشرف مخلوقاتدر، زید اهون شردر، یرینه افضل انبیا محمد علیه‌السلامدر. اشرف مخلوقات انساندر. اهون شر زیددر، دینور.

خلاصه لسان عثمانیده معنای تفضیل اون وجه اوزره جاریدرکه بوآنه‌قدر بونلرك دقایقنه واریله‌مامش دیسه‌م جائزدر.

قاعدهٔ عربیه اوزره اسم تفضیلك استعمالنه کلنجه. بوده اوچ وجه اوزره جاریدر، اولا مفضّل علیه اوزرینه (من) حرفنك

ادخالی : زید اجود من عمرو ، زینب احسن من عائشه ، گبی یعنی زید عمردن جومرددر ، زینب عائشه‌دن گوزلدر .

ثانیاً اسم تفضیل معرّف باللّام اوله‌رق مفضلك صفتی اولور (اکرمنی زیدالافضل) گبی بوده فضلانك اك فضیلتلیسی دیمکدر .

ثالثاً مفضل موضوع . اسم تفضیل محمول اوله‌رق مفضّل علیه‌ه اضافه اولنور : زید خیر الرّجال کبی ، که زید آدملرك اك خیرلیسدر ، دیمك چیقار .

لسان عثمانیده بو اوچنجی وجهك استعمالی متعارف اولوب نظم عباراته اهنك ویرمك ایچون آره صره بوکبی شیوهٔ افاداته مراجعت اولنور ، : افضل الانبیا علیه اکمل التحایا افندمز ، اشجع النّاس حضرت عباس افندمز ، کبی ،

بوراسیده معلوم اولسون‌که خیر ، شر کلمه‌لری دخی اسم تفضیل اولوب کثرت استعمالدن طولایی همزه‌لری حذف قلنه‌رق بعدالاعلال خیر وشر قالمشدر ، که (خیرالنّاس من ینفع النّاس ، شرّالنّاس من یضرّالنّاس) : ترکیبلرنده‌کی خیر وشرّ بوقبیلدن ایسه‌ده لسان عثمانیده یالکز حاصل مصدر معنالرنده قوللانیلیر .

تنبیه

لسان عثمانیده ، (دن) حرفیله معنای تفضیل افاده ایدیله‌بیلدیکی جهتله زید عمردن عالمدر ، بکر خالددن فقیردر ، ترکیبی

تمامیله مقصدی مفیددر ایکن ینه اسم تفضیل قوللانیلەرق زید عمردن اعلمدر، بکرخالددن افقردر دینەسی برآز بارد کورینور. بوندن دها باردی (الڭ) حرفیله مقارن اولەرق قوللانلقدر . زید، قومنڭ الڭ ابلغیدر. عمرو قبیلەسنڭ الڭ اعلمیدر) کبی. مکرکه مخاطب منکری اقناع ایچون تأکید حکم مراد اولنه !

دها دها ! باردی . بالاده بیان ایتدیکمز قواعدڭ هیچ برینه مطابق اولمیەرق نسبیا منسیّا مفضل علیهی اسقاط ایتمکدر. واقعا هرنه قدر اسم تفضیلڭ اووجهله استعمالندن. معتاده مبالغه کبی برشی قصد اولنورسەده بڭ چپلاق قالدیغیچون بڭ بچمسز کلیور. مثلا بعض عقلانڭ بڭ لذیذدر. بڭ لطیفدر، بڭ غریبدر دیەجك یرده افندم ! الذّدر، الطفدر اغربدر، دینەلری برآز قواعد آشنا اولنلره بڭ غریب کورینور. هله اسم تفضیل مضاف اولدیغی حالده مفردی، جمعی. مذکری، مؤنثی مساوی ایکن ینه بعض عقلای قوم طرفندن جمعلندیرلەلری اغرب غرائبدن عد اولنسه بجادر،

شوراسیده معلوم اولسونکه معنای تفضیلی افاده ایتمك ایچون یوقارده کشیدهٔ سلك ایضاح ایدیلان وجوه عشره مفضل ایله صفت تفضیل. اجزای رئیسهٔ کلامدن اولمق اعتبارینه کوره اولوب یوقسه متممات کلامدن اولدقلری حالده من حیث الترکیب بشقه برصورت پیدا ایدیورلر. بونکله برابر : کلامڭ الڭ فصیحنه باق، هرشیئڭ الڭ کوزلی انتخاب ایت. کتابڭ الڭ فائدەلیسندن آل،

گبی عبارەلرده هرنەقدر وصف مشترك من حیث‌الترکیب متممات کلامدن معدود اولیورسەده فقط معنای تفضیلی افاده قطعا تخالف ایتمدیگی جهتله بورالرینك تدقیقی اصحاب مطالعەیه براغلدی.

ترکچەده مبالغه

ترکچەده مبالغه معناسنی افاده ایچون ـ پك ، چوق ، زیاده ، فوق‌العاده ـ کلمەلری قوللانیلور ، چوق کسکیندر ، پك یورغیندر ، زیادەسیله محجوبدر ، فوق‌العاده چالیشقاندر گبی ، دیمك اولورکه عربجەده فعّال ، علّام ، فهّام غدّار ، ظلّام گبی مبالغه صیغەلرندن مأخذ اشتقاقلری الینەرق دمین تعداد ایتدیگمز کلمەلرك بریایله ترکیب ایدلسه معنای مطلوب حاصل اولور .

(دن) ابتدا ایچوندر ، دیمکدن مقصد (دن) حرفیله فعلك مبدأ صدورینی افاده ایتمکدر ، اوده غیر متجدّد شیلره التحاق ایدرسه ابتدای مکان ایچون اولور ، : زید استانبولدن بغداده گیتدی گبی ، متجدّد شیلره التحاق ایتسه ابتدای زمان ایچون اولور : زید کیتدکدن صکره خالد گلدی گبی ،

ایمدی ابتدای زمان ایچون اولان (دن) بهمه حال یااسم زمان ، یاحاصل مصدر یاخود حاصل مصدر معناسنی متضمن اولان متکلم مع‌الغیر ایله نفی مضارع صیغەلرینه التحاق ایدر : زید

كیتدكدن صكره خالد كلدی. عمر صوزمزدن اول بن جوابنی ویردم. بكر مكتوبنی كوندرمه‌دن ماجد حاضرلوب كیدیوردی. حامد جمعه‌دن اول كیده‌جك، ممدوح شمدیدن حاضرلنه‌جقدر.

بنده كه بويله ستم ایتمه‌دن ال چكمزسه‌ده
بن و بالین چكدیم وارسه‌ده خسران فلك

نفعی

قاچمز پری سرو یرمه‌دن اما كه بوكنده
عشاقی عجب طانشه بی سرو پادر

نابی

هنوز ایتمه‌دن درك سر بدن
دها كندی ماهیتن ابتدادن

بو انسان پروهم مسكین ادا
نصل بلسون اسراری ان خدا

[اكرم بك]

(دن) كلمه‌سی بعضا (مجاوزت) معناسنی افاده ایدر: حلبدن، دیار بكردن، موصلدن بغداده كیتدم.

عشاقدن اوصاندیغی كونلر ملوك حسن
عادت بودر بهانه ارارلر اذیته

نابی

اولورمی بويله برمهپارهٔ مست پری پیكر
كه جبریل امین تیر نكاهندن حذر ایلر

نفعی

بختمی براستانه پاسبان ایتدی فلك
كیم صدای كوس دولتله كوزندن كیتدی خواب

نفعی

مانندهٔ قبر و اسلام کوکلی
ظلمتدن ایتدی دور علی ذوالفقارله

ناجی

اخطار

معلوم اولسونکه حرف ابتدانك الحاق ایتدیکی متکلم مع الغیر صیغه‌سی قابل تصریف اولیوب غائب، مخاطب، مفرد، جمع هپ برسیاق اوزره جاریدر: بن صوردقدن، سن صوردقدن، او صوردقدن، بز صوردقدن، سز صوردقدن، اونلر صوردقدن صکره خبر ویردم کبی .

بو مقامده نفی مضارع صیغه‌سی‌ده اویله‌در: بن یازمزدن، سن یازمزدن، او یازمزدن، بز یازمزدن، سز یازمزدن، اونلر یازمزدن خالد یازدی کبی .

برده متکلم مع الغیر صیغه‌سنده بعدیّت معناسنی، نفی مضارع صیغه‌سنده قبلیّت معناسنی مشعر اولان کلمه‌لر، حرف ابتدائی تعقیب ایدر: زید یازدقدن صکره عمر یازدی، خالد راضی اولمدقدن (کیری) ماجد کیتمز، عابد صورمزدن اول بن صوردم، حامد کلمزدن مقدّم بن کیتدم کبی . شوقدر وارکه مزاوجه طریقیله ایکیسی بربرده قوللانیلیر: زید مکتوبی یازدقدن اوّلمی، صکره‌می کیتدی ؟ اوت ! یازدقدن اول کیتدی دینه بیلیر ! کذلك ــ خالد مکتوبی کوندرمزدن اولمی، صکره‌می

خبر بوللادگر ـ ترکیبی صحیح ایسه‌ده مزاوجه ومشاکله نکته‌سنه رعایت قلنمقسزین بوی ترلری موقعنده قوللانمق جائز دگلدر .

شوراسیده خفی دگلدرکه گرك متکلم مع‌الغیر، گرك نفی مضارع صیغه‌لری اکثریا حذف اولنه‌رق حرف ابتدا ماقبللرنده‌کی اسمه الحاق ایدر . زیددن اول بن گیتدم، خالددن صکره بن یازدم گبی که برنجیسی زید گیتمزدن اول بن گیتدم، ایکنجیسی‌ده، خالد یازدقدن صکره بن یازدم تقدیرنده‌در . دیمك اولورکه حرف ابتدادن صکره بعدیت کلمه‌لری کلیرسه متکلم مع‌الغیر صیغه‌سی ، قبلیت کلمه‌لری کلیرسه نفی مضارع صیغه‌سی تقدیر اولنور . حاصل مصدر صیغه‌لرینه الحاق ایدن حرف ابتدادن صکره دخی، نفی مضارعده اولدیغی گبی قبلیت معناسنی افاده ایدن کلمه‌لردن برینی گتیرمك اقتضا ایدییورسه‌ده تخفیف ایچون اکثریا کلمات مذکوره حذف اولنور : زید یازمه‌دن خالد یازدی گبی . زیرا بوجمله زید یازمه‌دن اوّل خالد یازدی تقدیرنده‌در .

تنبیه

گوزلجه باقلسه حرف ابتدایه مقارن اولان نفی مضارع ایله حاصل مصدر صیغه‌سی آراسنده من‌حیث‌المعنی فرق وتفاوت اولمیوب شوقدر وارکه حاصل مصدر لسانه دها خفیف کلدیکیچون تأکید حکم قصد اولنمدقجه نفی مضارع صیغه‌سی قوللانلمز :

زید صورمه‌دن خالد صوره بیلیرمی ؟ . آلمه‌دن ویرمك اللهـه مخصوصدر کبی .

بردها ارجاع نظر ایدلسه بوکبی یرلرده نفی مضارع صیغه‌لری عادتا حاصل مصدردن عبارت اولوب ادات نفی ظن اولنان (ز) حرفی تفخیم لفظ ایچون زائد اوله‌رق علاوه قلندیغی خاطره کلیر . چونکه : سویلزدن اوّل دوشونملی ، کردابه دوشمزدن مقدم صاقنملی ، خراب اولمزدن اوّل تعمیره چالشملی کبی ترکیباتی لدی‌التحلیل ، ــ قبل‌الافاده دوشونملی ، کردابه قبل‌الوقوع صاقنملی ، قبل‌الخراب تعمیره چالشملی ــ معناسنده اولدیغی آکلاشیلیر . بوتحلیله کوره کلامك مثبت اولمسی اقتضا ایدر ، معنای نفیك توهمی ایسه قابلیت ملاحظه‌سندن ایلری کلیر . کورلمزمی‌که بویله یرلرده عربجه‌نك حاصل مصدرلری مثبت اوله‌رق قوللانیلیور : اراده‌نك صدوروندن اوّل امتثاله مهیّا اولملی ، حسابك رؤیتندن اوّل اقتضا ایده‌جك آقچه‌یی تدارك ایتملیدر کبی .

بوندن بشقه زید صورمه‌دن ، یاخود ــ صورمزدن اوّل ، کبی ترکیبلر ، اضافه‌دن قطع اولنمه‌رق اختصاص معناسنی افاده ایچون اضافه قیلنسه ادات نفی ظن اولنان حرفلرك حاصل مصدر علاماتندن اولدقلری تبین ایدر ، مثلا زید کلمزدن اوّل کل ، خالد یازمه‌دن یاز . ترکیبلرینی اضافه‌یه تحویل ایدرك ــ زیدك کلمه‌سندن اوّل کل ، خالدك یازمه‌سندن اوّل یاز ــ دینه‌جك اولسه حاصل مصدر کندی کندینی کوسترمش اولور هله طارلمه‌دن

كلمش طاوارنه‌يه كيدر . يقمه‌دن كلمش يقمه‌يه كيدر – كبى
استغراق زمان مراد اولنان جمله‌لرده معناى نفيك مثبت اولمسى
بو فكرى تماميله مؤيددر .

البته بو بويله . فقط – اللهدن قورقمه‌دن . قولدن اوتانمه‌دن
حال بويله برحركتده بولندى ! كبى – امثالى توبيخ وتشنيع
ايچون مقدّمه صورتنده ايراد اولنان حاصل مصدرده‌كى (مه)
نك مصدريه اولمسندن زياده نافيه اولمسى خاطره كلير . چونكه
بومثلّى عباره‌لرده اولديغى كبى حرف ابتدا كلمه‌لرينه الحاق ايدن
كلمه‌لر من حيث التركيب حال واقع اولور . يعنى اللهدن قورقمه‌دن .
قولدن اوتانمه‌دن تركيبى – اللهدن قورقميه‌رق . قولدن اوتانميه‌رق
تأويلنده بولنه‌جقدركه بو توجيهه كوره حاصل مصدر ظن اولنان
كلمه جواب طلب صيغه‌سنك منفيسى قبيلندن اولمش اولور .

بديعهٔ لغويّه

هر برلسانك شيوه‌سنجه ايكى نفيدن بر اثبات چيقيور . مثلا :
بن سنسز استانبوله كيتمم ديسه‌م . بن سنكله برابر استانبوله كيدرم ،
معناسى منفهم اولور . فقط لسان تركينك بديعهٔ غريبه‌سندن
اوله‌رق بعضاً ايكى نفيك برارايه كلمسيله معناى نفى ينه حالى اوزره
قاليور . ازجمله حروف نافيه‌دن اولان (مه) كلمه‌سى نحت

سابقده بسط و بیان اولندیغی اوزره هم نفی همده اثبات جهتلر-
ینه متوجه اولهرق استعمال طرفه چکینه بیلهجکی گبی - گورمه-
مزلك . آکلامامزلق . اینجینمامزلك . صورمامزلق . اونوتمامزلق
مثللی حاصل مصدرلرده ایکی نفیك برابر کلمسیله بعضاً تجاهل
بعضاً ده (لا انفعال) معناسی مستفاد اولور : دوزلرسه آلمامزلق
ایتمه، گورمامزلکدن کلمه، گبی .

اسکی شیوه اوزره تجاهل معناسی یالکز برحرف نفی ایله
تأدیه اولنورسهده اوده ترکیبك مطاوعت صیغهلرینه منحصردر :
بیلمزلنمك . گورمزلنمك . گبی .

مبتلاسی اولدیغم دلبر بیلور بیلمزلنور
سرگذشت مهرینی ازبر بیلور بیلمزلنور

پای بوسیله شرفیاب اولدیغمدن ذوق ایدر
نکتهزنده شیوهدر ایلر بیلور بیلمزلنور

ذاتی

ایکی نفیك برابر کلمسیله ینه نفیك اصل معناسنه خلل
گلمامك (مامز) حرفلرینك، دیدیگمز گبی - معنای نفیده
عدم خالصیتلرندن ایلری کلیر، اکر معنای نفیده خالصیّت اولمش
اولسیدی - صورمامزلق ، گورمامزلك ایتمه - تعبیرلری ذوقه
منافی گلمش اولوردی .

میزان البلاغه ـ صحیفه ۳۳

تخفیف لفظ ایچون تضمنده (ایله) دن (ای) حذف اولندیغی کبی بعضا کتابتده‌ن دخی حرفین مذکورین حذف اولنور ... بو وجهله یازلش (سببیت . یا استعلا . یا تعقیب معناسنه اولنلره یاخود حروف مضمنه ایله منتهی بولنانلره حصر ایدلمش اولسه دها مناسب کبی کورینور ....

بو عبارده (ایله) اداتنك بده تعقیب معناسنه کلدیکی آکلاشیلیور ــ بده متن رساله‌ده بوکا دائر بر مثالك بولنامسی یمستحقدن. یاخود مرتبك سهو وذهولندن ایلری کلدیکی شبهه یوقدر . زیرا ادات مذکوره حاصل مصدر صیغه‌لرینه الحاق ایدلدیکده دائما تعقیب معناسنی افاده ایدر : زیدك موافقت کوسترمه‌سیله ایشك رنکی دکیشدی. خالدك چکیلمه‌سیله شرکت بوزلدی. ماجد زنبی کورمکله قپ قیرمزی قزاردی کبی .

سببیت ، استعلا ، تعقیب معنالرینی افاده ایدن (ایله) اداتندن خطاً (ای) نك حذفنه سبب جانب معنائی کوزتمکدر. چونکه سببیتده، استعلاده، تعقیبده من حیث المعنی بین الطرفین دائما وصل وتماس ملحوظ اولوب بوملاحظه‌یه کوره من حیث اللفظ دخی وصل وتماسك وجودیله لفظ و معنی آراسنده مطابقت حاصل اولمش اولور . [۱] خفی اولمیه‌که (ایله) کلمه‌سی بعضا مناوبه معناسنه کلیرده معیت زمانیه اقتضا ایتمز .

[۱] بوکا دائر حروف وصل بحثنده معلومات کافیه ویریله جکدر .

میزان البلاغه ـ صحیفه ٣٥

فتح لام وکسر یا ایله (لین) کلمه‌سی ظرفیت ایچوندر .....
بوکلمه یالکز ظرف زمانه التحاق ایدر . ظرف مکانه لاحق اولمز . ظروف زمانك بعضلرنده (ل) دخی حذف قلنه‌رق اوکله ین، یاظسیین دنیور، بوکا باقلجه اصل ظرفیت معناسنی افاده ایدن (ین) حرفیدر، (ل) ایسه تفخیم لفظ ایچوندر، یاخود کیجه‌لین. صباحلین، ترکیبلرنده‌کی (ین) کوندزك، قیشك کبی ظرفیت معناسنی افاده ایدن (کاف اختصاص) اولوب املانك طوغریسی‌ده صباحلیك، کیجه‌لیك اولمسی اقتضا ایدر . بکا قالیرسه وجه ثانی ضعیفدر، زیرا بشقه یرلرده دخی ظرفیت ایچون (ین) اداتنك قوللانلدیغی واردر . ازجمله ادات مذکوره‌نك مصادر نوعیه‌یه التحاقنده بعضا صرف ظرفیت، بعضاً‌ده بدار معناسنی متضمن اوله‌رق استعمال اولنور : دونشین ذات عالیکزله کورشمك ایستیورم، مکتوبی الشین دونم، کورشین یوزی قیپ قرمزی کسیلدی، کولشین بشقه برآن پیدا ایلدی کبی.

واقعا (ین) حرفنك بووجه اوزره استعمالی مطرد دکلسه‌ده طشره‌لرده اطراد اوزره قوللانیورلر .

برده خاصة بدار معناسنی افاده ایتمك اوزره ادات مذکوره مصدر صیغه‌لرینه التحاق ایدر : معلوم عالیلری بیورلمغین، پیشکاه منعمانه‌لرینه تقدیم قلنمغین کبی . مع مافیه بودرلو افاده‌لره . دواوین

رتبه‌ده موقع مخصوص وارسه‌ده دواوين ادباده پك اوقدر مظهر احترام اولمه‌يور . آنك يرينه قائم اولق اوزره (نجه) حرفی قوللانيلور. (ميزان البلاغه‌نك ۲٥ صحيفه‌سنه مراجعت بيورلسون.)

كذلك مصادر معدوله‌نك نهايتنه (ين) الحاق ايدرك (دن) گبی ابتدای زمان معناسنی افاده ايدر : مكتبه گيتمكسزين نقيض گوجه‌در . برشيئی اطرافيله تحقيق ايتمكسزين بيلديرم ادعاسنه قالقشمق عبثدر گبی .

شوقدر واركه مصدرك عدولی مطلقا (دن) حرفنه مقارنتله اوله بيله‌جكنه بناء بعضاً حرف مذكور حذف اولنور : گورمكسز گوردم ديه، صورمقسز جواب ويرمه گبی .

— دركار اولان اهميتنه بناء (عدول) ايچون بحث مخصوص آچيله‌جقدر . —

ميزان البلاغه‌نك ۳٦ صحيفه‌سنده عربجه‌دن لسان عثمانی‌يه الينان حروف اضافه‌يی تعداد ايلديگمز صره‌ده (ك) حرفيله (حتی) نك ذكر و بيانه تصدی اولنمامشيدی . بو ايسه كافك حروف تشبيه عدادينه ادخال ايدلمسيله برابر محل استعمالی دخی محدود اولديغنه بناء پك اوقدر نظر اعتنايه آلينمامسندن ايلری گلمشدر . چونكه كالاول، كما كان، كما فی السابق ، كما هو حقه ، كما هی حقها گبی برقاچ يردن بشقه كافك استعمالی ممنوع دگلدر .

(حتی) بحثنه گلنجه بوده لسان عثمانيده حروف عاطفه‌دن

اولان (بیله) معناسنده قوللانیلیور یعنی کلام سابقی تأکید ایچون سوق اولنان جمله‌لرك ابتداسنه داخل اولیور ، حتّی بعض کره تحسین لفظ ایچون اقحام طریقیله بیله ایراد اولنور : بن ذات عالیکزی استانبوله جلب ایتمك ایچون برچوق تشبثاتده بولندم ، حتّی بونك ایچون اوشاق بنده‌کزی بیله گوندردم ، بن بوگون استانبوله گیتدم حتّی خرقهٔ شریفی بیله زیارت ایتدم — گبی ، لکن اکثریتله یالکزجه استعمال اولنور :

مثال :

دیباجهٔ کتاب تذکرة الاخیاء یشینهٔ ایام اولان رئیس الکتاب عالیمقام تاج بك زاده مرحوم که کنف جواهر نثاری نظم جواهر حروفله صحائف بیضاء اکوانه نقش انداز اعجاز اولدیغی کبی نثر کرمٔ و نثر آثار همم باهنده یگانه سرافرازٔ وسخی مشربان بیباك عطا بینده ندمای دائم العکوف الطافنی متهم عیب اسراف ایتمکله شهرتیاب امتیاز اولمشدرٔ (حتی) زماننده شاعر سنجیده مقالی

مصراع

استاد پسندیده سخن یعنی مقالی

بو وجهله مدیح صحیفه‌ده قصیده پرداز بلاغتٔ وبوحسن مطلع بدیع النظامله تاج بخش منظومهٔ مدحت اولدیغی زبانزد یاران معرفتدر .

خمسهٔ نرکسی

غلبهٔ نشوهٔ معجون دهشتدن دیده‌لری آبگینهٔ روزنهٔ حیرت اولمغین احبابی کسوهٔ اعداده مشاهده ایلدیلرٔ کریمهٔ « وتری الناس سکاری وماهم بسکاری » مآلی نمایان اولدیٔ (حتی) اسید بن خضیر رضی الله عنهك چمن بدننده جویبار شمشیر اسلامیاندن ایکی کلزخمٔ خندان اولدی .

(ذیل نابی) غزوهٔ بدر

حتى، مرادف اولان (بيله) كلمه‌سى، كلام سابقى تأكيد ايچون قوللانيلديغى جهتله معطوف عليه حذف اولنور. بونلرى حتى الفاظيله بيله يكنير. خلافت كلديمى؟ حامد بيله كلدى. سوزلر امداده يتيشديمى؟ حتى ياديلر بيله يتيشدى. ماجد درس اوقودىمى؟ ازبرلدى بيله كبى.

تصحيح

ميزان البلاغه‌نك ٤١ صحيفه‌سنك اون آلتنجى سطرنده «مشبه ايله مشبه بهك يرى يرلرينه اضافه‌سى: دينه‌جك يرده» (مشبه بهك مشبهنه اضافه‌سى:) دنيلمش ايسه‌ده كتيريلان مثاللردن بويله بر سهوك وقوعى استنباط ايديله‌مز. زيرا صحيفه‌ده‌كى مثاللردن يالكز (كوكل كعبه‌سى) مشبه بهك مشبهنه اضافه‌سى قبيلندن اولوب. قلقان باغى. ديل يتيرى. كل يكاق. كراس دوداق. كبى مثاللر ايسه بالعكس مشبهك مشبه بهنه اضافه‌سى قبيلندندر. فتأمل

ميزان البلاغه ــ صحيفه ٥٣

عربجه‌دن آلنان اسم فاعل واسم مفعول صيغه‌لرى اسلوب تركيده ايله مفعول ونسب فاعللرينه اضافه اولنيورلرسه‌ده تركجه‌نك

اسم فاعل و اسم مفعول صیغه‌لری فاعل ونائب فاعل صیغه‌لرینه اضافه اولنمزلر ......

ایضاح مسأله

اوته‌دنبری ـ یازان ، قارشان ، گورشان ـ گبی الف نونله نهایتلنان وصفلره اسم فاعل ، وَیازیلان ، قارشیلان ، گوروشیلان ، آلنان ، مثللی صیغه‌لره اسم مفعول اطلاق اولنورسه‌ده جانب معنی گوزلجه گوزه‌دلسه بونلر دخی صله ایله موصولدن مرکب اولدقلری آکلاشیلیر ، بنابرین آلدیغ ، یازه‌جغم گبی صیغه‌لره نصل صیغهٔ صله اطلاق اولنورسه بونلر دخی او اسمله یاد اولنسه‌لر بر باس یوقدر ، شوقدر واركه آلدیغ آله‌جغم گبی صیغه‌لرده من‌حیث‌الترکیب اسم موصول مفعول واقع اولیور . فقط یازان ، سویلیان ، یازیلان ، سویلنان گبی صیغه‌لرده اسم موصول معنیً مسند الیه بولنیور . اشته بو دقیقه‌یه مبنیدرکه ترکچه‌ده اسم فاعل صیغه‌لری فاعللرینه اضافه اولنه‌مز ، چونکه اضافه اولنسه برشیئی نفسنه اضافه ایتمك قبیلندن اولمش اولور ، بوده بالبداهه محالدر . لکن شو محذورك فقدانده مبنی اختصاص معناسنی افاده ایچون اسم فاعل مفعولنه ، اسم مفعولده نائب فاعلنه اضافه اولنه‌بیلیر : [۱]

[۱] دیمك اولورکه میزان البلاغه‌ده (اسم مفعول صیغه‌سی نائب فاعلنه اضافه اولنمز) سوزی اثر غفلتدر .

زيدڭ قارشانى ، گوروشانى يوقدر . خالدڭ گلانى گيدانى چوقدر .
ماجدڭ گلان گيدانلرينه باقمييور گبى ؛ زيرا بوجملهلرده مضاف واقع اولان استعمالر معنى مفعول اولوب : زيده قارشان يوق ، خالده گلان گيدان چوق . ماجده گلان گيدانلره باقمييور . زيدله گوروشان يوق تأويلندهدر .

كذلك دمين ديدیگمز گبى افادهٔ اختصاص ايچون اسم مفعول نائب فاعلنه اضافه اولنور . مثلا : آچيلان غنچه وارمى ؟ سؤالنه — غنچهنڭ آچيلانى يوق ، دينهبيلير .

صيغهٔ صلهنڭ اقسامى

تدقيقات آنفهدن آڭلاشلديغى اوزره صله صيغهسى اوچ قسمه آيريلير . برنجى يازان ، بوزان گبى هم دوام واستمرار ، همده ماضى وحال واستقبال معنالرينى متضمن اولور .

ايكنجيسى فاعلنه لازم الاضافه بر صيغهدركه معناجه استقباله منحصردر : بنم يازهجغم كتاب . سنڭ آلهجغڭ اقچه ، گبى . بو صيغهنڭ اضافهدن قطعى — ميزان البلاغهنڭ ٢٢٣ صحيفهسنده بسط وبيان اولنديغى اوزره — مطلقا تعميم معنى واختصار لفظ نكتهسنه مستنددر . مراجعت بيورلسون !.

اوچنجيسى من حيث المعنى زمان ماضىيه مختص اولوب اودخى فاعلنه وجوباً اضافه اولنور : بنم آلديغم كتاب گبى .

دیمك اولورکه صله‌نك برنجی صیغه‌لرنده اسم موصول دائما فاعل واقع اولورسه‌ده، ایکنجی واوچنجی صیغه‌لرنده موصول دائما مفعول واقع اولیور.

اخطار

یوقارده‌کی مثالرده اولدیغی کبی موصول اسم اولورسه‌ده بعضاً دخی حرف اوله‌رق صله صیغه‌سنی مصدر تأویلنه گتیرر : زیدك استانبولده اولدیغنی بیلیرم ، خالدك یازلدیغنی ایشتدم ، ماجدك گوردیگنه اینادم کبی .

ایمدی : موصول ، اسممیدر ، حرفیدر ؟ اکلامق اوزره باقلی ! اگر موصوله بدل علی طریق البیان یاسمك ذکر وتقدیری جائزسه اسمدر ، دکلسه حرفدر ، مثلا : زیدك الدیغنی اعاده ایدرم دیسه‌ك ، علی طریق البیان زیدك آلدیغی کتابی اعاده ایدرم دینه بیلیر . فقط خالدك گوردیگنه ایناغام — ترکیبنده موصولك بیانی جائز اولمیوب انك مزیتی اوجمله‌یی مصدر تأویلنه گتیرمکدن عبارت قالیور . دیمك اولورکه هرنه قدر شیوهٔ افاده‌جه نوعما فرق وارسه‌ده — سنك سویلدیگکه ایناغام — سوزی ، سنك سویله‌مکه ایناغام تقدیرنده‌در ، بناءً علیه بنای مجهول اوزره جاری اولان صله‌نك برنجی وایکنجی صیغه‌لرنده‌کی موصولر هپ حرف اولوب تشکیل ایتدکلری صیغه‌یی مصدر تأویلنه گتیریورلر .

دیمك اولورکه صیغهٔ صله بدایةً ایکی‌یه منقسم اولوب بریسی صلهٔ اسمیه دیگری صلهٔ حرفیه‌در ، صلهٔ اسمیه دخی بالاده بیان

اولندیغی اوزره اوچه منقسم اولوب وجهتله حاصل اقسامی دزده بالغ اولمش اولور. فتأمل ـ

میزان البلاغه صحیفه ـ ٤٢

بو صحیفه‌ده فائدهٔ مهمه عنوانی آلتنده بر بحث اچمشیدق، بو بحثك خلاصه‌سی بحسب المعنی مصدرك اوچ نوعه انقسامندن عبارت اولدیغی گوستریور. بونلرك برنجیسی اصل مصدردرکه صرف حدوثنه دلالت ایدوب دائما (مك، مق) حرفلریله نهایتلنیور.

ایکنجیسی مصدر نوعیدر فعالك نوعیتنی اشراب ایدر. بوده ماقبلی مکسور شین ساکنه ایله نهایت بولور. صاریش. چوزش. گبی.

اوچنجیسی حاصل مصدردرکه فعلك صدور وحدوثندن متولد احوال وکیفیاتی افاده ایدر: گوزللك. طاتلیلق گبی.

بونگله برابر مصادر مذکوره‌نك مدلولی بری برلرینه یاقین اولوق حسبیله سائر الفاظ متقارب المعنی گبی بونلر دخی یکدیگری موقعنده قوللانلیور.

ایمدی حاصل مصدر معناسنی افاده ایچون بر چوق صیغه‌لر وارسه‌ده قیاسی اوله‌رق یالکز ایکی صیغه بولنه‌بیلیر: بونلردن بری نهی صیغه‌سیله مشترکدر: صورمه، اوکرنمه، یازمه بوزمه گبی.

اگرچه صرفیوندن بعضلری بوکا مصدر خفیف دیرلرسه‌ده

ينه چوجقلره قولای اکلاتمق ایچون جانب لفظ کوزه‌دلمش اولمایدر. یوقسه جانب معنی کوزه‌دلمش اولسیدی البته بو کبی مصدرلره حاصل مصدر اسمنی ویرمك دها زیاده یاقیشق آلیردی. آنفا دیدیکمز کبی بو صیغه هر نه قدر نهی حاضر صیغه‌سیله مشترك ایسه‌ده حاصل مصدرك نهایتنده‌کی های رسمیه عندالاضافه رسم خطدن اسقاط ایدیلیر: زیدك صورمسی، زینبك کولمسی کبی، هر نه قدر دواوین رسمیه‌ده بو قاعده‌یه مطرداً رعایت اولنورسه‌ده شمدیکی دور ادبیاتده های رسمیه‌نك ابقاسی طرفنده بولنایور. واقعا قاعدهٔ دائما رسم خط تلفظه تابع اولدیغی جهتله هرحالده های رسمیه‌نك ابقاسی مرجحدر. کذلك جمعلنان مصدرلرك های رسمیه‌لرینی ابقا اتمك دها مناسب کیدر، یعنی قوشه‌لرك اوچوشملری، احبابك، کیتملری، صورملری ترکیباتنده های رسمیه‌یی حذف اتمکدنسه اوچوشمه‌لری، کورشمه‌لری، کیتمه‌لری، صورمه‌لری کبی های مصدریه‌نك اثباتیله یازلسه قاعده‌یه رعایت ایدلمش اولور.

حاصل مصدرك ایکنجی صیغه‌سی، اوصافك نهایتنه (لك، لق) حرفلرندن برینك علاوه‌سیله حاصل اولور: قورقاقلق، یکیتلك زاهدلك، نادانلق، نازکلك کبی.

عربجه‌دن آلنان اسملردن حاصل مصدر یاپمق ایچون قاعدهٔ عربیه اوزره یاوتای مصدریه علاوه اولنور: زاهدیت، غالبیت، مغلوبیت، مسروریت، مصدریت کبی.

فارسی شیوه‌سنه تطبیقاً حاصل مصدر یاپمق لازم گلسه اوصافك نهایتنه یای خفیفه الحاق ایدیلیر: نازکی. جوانی. پیری گبی. اگر اسم الف ایله نهایتلنیرسه اوقدیرده الفدن صکره برده یای وقایه علاوه اولنور آشنایی. بینایی. دانایی گبی.

مرکز دائرهٔ جاه وجلال وعظمت
قطب گردون جهانبانی وفرمانرانی
حارس مملکت دین ومدار اسلام
مظهر مکرمت وموهبت سبحانی

سامی

وصف تمکینی بیك یلده ایدردی تحریر
دیدیکم برده طور ایدی قلم هرجایی
خوابه وارمزسه نوله دیدهٔ بختی بردم
آفتاب اولمش اکا مردمك بینایی

نفعی

سامی اولان حاصل مصدرلر حقنده میزان البلاغه‌نك ۲ :
صحیفه‌سندن ٥٠ صحیفه‌سنه قدر برچوق معلومات مفیده ویرلمشدر. حتی (لق . لك) حرفنك اسمای جامده آخرینه علاوه‌سیله وصفیت معناسنك استحصالی قواعد مطرده‌دن اولدیغی گوسترلمشدر. اشته بومناسبتله اوصاف نسبیه ایچون استطراداً بربحث مخصوصك آچلمسی وظیفه‌دن عد ایدلدی.

استطراد

ارمغان نسبیه

...

معلوم اولسونکه لسان ترکیده قاعدهٔ مطّرده اوزره جریان ایدن حروف نسبیّه (لی، لق، جی.ق) حرفلرندن عبارت اولوب بونلردن بشقه غیر قیاسی دها برچوق حروف نسبیه وارسه‌ده صورت استعماللری سماعه موقوف اولمه‌سیله انلرك تعدادی شو مختصرك نهایتنه تعلیق ایدلدی .

حروف اربعهٔ مذکوره‌نك فارسی وعربیده اولان قارشیلقلری دخی لسان عثمانیده مستعمل اولدیغی جهتله صره‌سی کلدکچه انلری دخی تطبیق ومقایسه‌دن کیری طورمدق .

کسرهٔ صریحه ایله (لی) امکنه وبقاعك، قوم وقبیله‌نك، بانی ومنشینك نسبتنده قوللانیلیر : بغدادلی، عثمانلی، حاجی احمدلی عشیرتی، احمدلی قریه‌سی کبی .

خفی دکلدرکه بومعنالری افاده ایچون عربجه‌ده، ماقبلی مکسور یای ثقیله، فارسیده ایسه یای خفیفه استعمال اولنورکه بوجهتله نسبت خصوصنده فارسی ایله عربینك فرقی یای نسبیه‌نك خفّت وثقالتنده بولنور . بونکله برابر عربجه‌ده حالت وقفده یای نسبت تخفیف ایدیلور .

لسان عثمانیده اکثریا فارسی شیوه‌سنه رعایتله یای نسبیه

مخفف اوقونورسه‌ده درت موقعده عربی قاعده‌سنه تطبيقاً مشدّد اوقونور. برنجيسی اسم منسوبك الف لاملی بر اسمه مضاف اولمسی: بغدادیّ الاصل، هاشمیّ النسب، شافعیّ المذهب كبی. ايكنجيسی، اسم منسوبك جمع مصحح صيغه‌سيله جمعلنمسی: بغداديون. نحويون. اصوليين. بغداديات. عراقيات كبی. اوچنجيسی، فارسی تركيبده اسم منسوبك مؤنثه صفت اولمسی: حكمت يونانيه، سلطنت سنيه، رابطهٔ عدويه كبی. دردنجيسی بعد النسبه وصفيتدن بر اسميته نقل ايچون هاى زائده‌نك الحاقى: رشديه، حربيه، اعداديه، ملكيه، ابتدائيه، مجيديه. سليميه. سليمانيه. نور عثمانيه، محموديه. اورخانيه كبی.

(فائدهٔ مهمّه)

عربجه‌يه نيم انتسابی اولانلر اوصاف منقوله‌يه الحاق ايدن تای نقليه‌يی تای تأنيث ظن ايدرك اورته‌ده نه وصفيت نه‌ده موصوفيت وار ايكن صفت وموصوف اراسنده جهت مطابقت ارايورلر. مثلا: مكتب حربيه. مكتب طبيه، مكتب ملكيه. ناظر ماليه، ناظر عدليه. ناظر نافعه تركيبلری تراكب اضافيه قبيلندن. اضافه دخی ناظر معارف، ناظر تجارت كبی ادنی ملابسه ايچون اولديغی آب اچيق كوزينوركن آرتق بونلری تركيب توصيفی ظنيله صفت وموصوف اراسنده جهت مطابقت ارامق جاهلانه بر ارايش دكلميدر.

حتی بعضلری بوگبی ترکیبلرده بر موصوف مؤنث تقدیریله گویا : مکتب حربیه ـ مکتب فنون حربیه ، ناظر مالیه ـ ناظر امور مالیه تقدیرنده‌در دیورلر ! نه تحف تکلّف ! .

هایدی برای خاطر بونی قبول ایدەلم ! فقط یازین مالیه آیاق ویره‌جك، عدلیه‌ده ایشمه‌ولر . بوقاشلك اندازه‌سی برمجیدیه‌در، محمودیه آلتونلرندن زیاده مجیدیه ایرالرینی سوورم ، یازین بن نور عثمانیه‌ده نمازیمی قیله جغم ، سز غالبا یاسلیمانیه یاخود سلیمیه‌یه گیتمك استیورسکز ـ جمله‌لرینی نصل تأویل ایتملی ! یوقسه بونلره یا گلشمی دیه‌لم ؛ خیر خیر ! بوتعبیرلر پك یولنده‌در ، واقعا اسمیته قبل‌النقل اوصاف ایچون ، موصوفنه گوره ـ تذکیر وتأنیثجه مطابقت آرانیرسه‌ده بعدالنقل وصفیت قالماز ، وصفیت قالمینجه موصوفده بولنمزکه مطابقت ادانسون، سوزی دها گوزلجه آچه‌لم ؛ معلوم اولسونکه لسان عربده شو (ة) تأنیث ایچون ایسه‌ده بعضاً وحدت معناسنی افاده ایدر : تمر ، تمره گبی زیرا تمر خرما ، تمره برخرما دیمکدر . بضاده وصفیتدن اسمیته نقل ایچون گلیر : علّامه ، فهّامه ، شائبه ، لقیطه ، هدیّه ، کافیه ، شافیه ، الفیّه ، قاعده ، لائحه ، سانحه ، صنیعه گبی ، ایشته بونلردن معنای وصفیت منسلخ اوله‌رق اسم جامد صره‌سنه گیردکلری‌چون کندیلرینه موصوف آرانمیه‌رق ـ : زید علّامهٔ عصردر ، خالد فهّامهٔ زماندر ، بوسوزم شائبهٔ غرضدن عاریدر ، برمانعه ظهور ایتمزسه وعدمی انجازه چالشیرم ، لقیطه‌نك احکامی کتب فقهیه‌ده

مسطوردر . هله کر زیاده‌سیله مقبوله چکدی کاهیه . شاهیه . الفیه اوقومیانلر قواعد عربیه‌نی حفیله اوکره‌نمزلر . بوکبی تکلفات نادره‌یه قاتلانمق هپ قاعده‌یه عدم رعایتدن ایلری کلیر . ماجدالله سزه لوبیه کورنشی هپ صنعه‌در . لوبیه بدیعه‌نی کیم کورمشدر . بم قمه آلدیغم لاخوه کوزل . ر ساخه‌در — دینور .

الك غریبی شوراسیدرکه کندمزی بیلدك بیله‌لی . مجیدیه نشانی ، عثمانیه نشانی . دیه اسامز آلشمشیکن کویا نویا کلشمش کبی شو آرالق (مجیدی نشانی . عثمانی نشانی) دیه اسامزی تصحیحه قالقشیورلر . بیلمزلرکه — مجیدیه . عثمانیه — نشانك صفتی دکل اسمیدر . یعنی مجیدیه نشانی دخی . ملکیه مکتبی . اعدادیه مکتبی کبی ترکیب اضافی قبیلندن اولوب اضافه ایسه قربان بیرامی رمضان آیی کبی اضافهٔ مسمی الی الاسم انواعندندر .

دها غریبی شوراسیدرکه کندی ذهابلرنجه — بر طرفدن تصحیحه قالقشدقلری حالده دیکر طرفدن بزم طوغریی ، ازالهٔ اکری بیله‌دکلری سوزلر — سوق طبیعی اقتضاسنجه میدان الوب کیدیورده فرقنه وارمیورلر . بوکا برهان ایسه ..... جامع ، شریفی ایله اورخانیه قشلهٔ همایونلری کافیدر .

کذلك نفعینك :

بنم اول (نادره) غواص که اولسه نه قدر
بحر اندیشه عمیق و در معنی کمیاب

نادره‌سی بوقبیلدندر .

تنبیه

بوزه‌الهمزانی (١٢٦) صحیفه‌سنده عربجه شیوه‌سی اوزره (لی) یرینه یای نسبیه قوللانیلیر دیمشیدك . وقعا بوقاعده مطرد ایسه‌ده بین‌العرب قوم وقبیله‌یه . اشهر آبا واجداده نسبت ایچون بعضاً مابعدلرینه مضاف (آل ، بنی) کلمه‌لری قوللانیلیر ، [١] مثلا : هاشمی ، مطّلبی . قرشی . ... یرینه آل هاشم ، آل مطّلب ، آل قریش ، آل مروان . آل ساسان ـ بنی هاشم ، بنی مطّلب ، بنی مروان ، بنی ساسان بنی تمیم دینورکه : اصل ترکچه‌ده بوکا مقابل ، عثمانگیل ، احمد گیل عمرگیل ، یاخود قره عثمان اوغللری ، قارمان اوغللری گبی تعبیرلر استعمال اولنمش ایسه‌ده شمدیکی دورده بوتعبیرلر تهکم واستخفاف شائبه‌سندن قورتلمدیغی جهتله مقام تعظیم واحترامده (زاده) تعبیری قوللانیلیر : عزیزاده‌لر ، رشید پاشا زاده‌لر گبی .

بعضا (لی) یرینه‌ده (اهل) قوللانیلیور : اهل ثروت ، اهل بادیه ، اهل بیت ، اهل قریه ، اهل صنعت اهل تقوی ، اهل عبادت گبی . (ربّ) ك جمعی‌ده اکثریا اهل یرنده قوللانیلیر ، ارباب صنعت ، ارباب ثروت ، ارباب سیف وقلم گبی . اهلك جمعی ایسه یالکز اماکن وبقاعه مضاف اوله‌رق استعمال اولنور : مملکت اهالیسی ، بلده اهالیسی ، کوی اهالیسی گبی .

[١] بنی که اصلی (بنین) در (ابن) ك جمیدر عربجه قاعده‌سی اوزره عندالاضافه نون جمع حذف اولنمشدر .

(ارجاع بصر)

ینه صدد بحثنزه گلهلم : خفی اولمیه‌که هرنه قدر (لی) کلمه‌سی معانی مشروحه‌ده استعمالی مسبوق ایسه‌ده تعدیلی دورده الك زیاده فارسی وعربی شیوه‌لری التزام اولنور .

از جمله (لی) حرفیله اماکن وبقاعه نسبت، موصوفك ذوی العقولدن اولمسنه مشروط اولوب غیر ذوی العقولده ایسه منسوبیت معناسی اضافه طریقیله افاده اولنور . مثلا : اسپ نجدی، حجر نجفی . متاع هندی یرینه ترکجه شیوه‌سنجه حرف نسبت قوللانلیوب اضافه طریقیله نجد آتی، نجف طاشی، هند متاعی دینور .

کذلك قوم وقبیله‌یه، آباء واجداده، مذاهب وادیانه، بانی ومؤسسینه نسبت خصوصنده اسلوب ترکانه همان کلیا مهجور گیبدر، بو بابده فارسی وعربی ینك طرق افاده‌لری ترجیح ایدیلوب هزل وادیلرینه گیدلدکجه (لی) حرفی قوللانلز . مثلا : هاشمی تمیمی، عیسوی، موسوی، شافعی، حنفی، نحوی، منطقی، فلسفی گبی اسم منسوبلرك یای نسبیه‌لری (لی) حرفنه قلب اولنسه، صورت افاده کولنج بر شکله گیرمش اولور .

(لی) حرفیله کذلك اقوال اجزایه، خایط ومجاورینه، صاحب وملابسنه اضافه‌لنور :

برنجی‌یه مثال : قنادلی قوش ، صولی مرکب ، دیوارلی باغچه ، صچاقلی او ،

جدوللی برکتاب گلستان ایدی چمن
اولمش نوشته لاله ایله سرسخنلری .
نابی

کتاب جاهنده نسبت جریدهٔ افلاك
طقوز ورقلی پریشان وکهنه بر تقویم
نفعی

ایکنجی‌یه مثال : طوزلی بیبارلی چوربا ، کرجلی صابون ، طاشلی پرنج ، شکرلی قهوه .

مجاورینه مثال : کوپریلی دره ، باغچه‌لی مسجد .

صاحب وملابسنه مثال : آتلی طوپلی ، صارقلی جبه‌لی ، قوندره‌لی .

بویله یرلرده عربجه‌ده مطردا (ذو) فارسیده (داد) کلمه‌لری قوللانیلیرسه‌ده ترکجه‌ده استعماللری تعارف درجه‌سنه وارمامشدر . یعنی عربجه‌ده : ذوالجلال ، ذوالکمال ، ذوالجناحین ذوالریاستین ، ذوالفقار ، ذوذوابه ، ذوذنب . — فارسیده : هوادار ، آبدار ضیادار ، زلفدار ، سلاحدار ، سنجاقدار ، تبردار ، باردار ، سردار ، — ودها بونلره مماثل بعض کلماته منحصردر ، بونلر ایچون طریق قیاس مسدوددر .

بوراسیده بیلملی‌که (ذو) کلمه‌سی ، مفرد مذکر ایچوندر ، جمعی (ذوو) در ، مفرد مؤنثی (ذات) در : ذات الجمال ،

ذات الکمال ذات الحمارین. ذات النحیین. [۱] ذوات الانفس. ذوات الجمال ذوی العقول. ذوی العلم. ذوی الاقتدار کبی .

مانندهٔ قاروا سلام کوکلی
ظلمتدن ایتدی دور علی ذوالفقار ایله

ندیم

کذلك (ذات) کلمه‌سی برشیئك عین وحقیقتنده استعمال اولنور : ذاتکز. ذات عالیکز. ذات دولتکز اصلاح ذات البیان ایچون چوق چالشیورسکز کبی .

(لی) حرفیله علت مادیه‌یه اضافتلنور : یوکلی ، پاموقلی ، ایپکلی کبی . بعضا حرف نسبت حذف اولنه‌رق ، : بوقاش یوك ، پاموق، ایپکدر. دینور. فارسیده ایسه بویله نسبتلرده ماقبلی مکسور (ی ن) استعمال اولنور : پشمین، ابریشمین کبی . بعضا دخی نهایتنه های نقلیه‌نك الحاقیله وصفیتدن اسمیته نقل اولنور : موینه ، پشمینه، ابریشمینه کبی .

(لی) حرفیله احوال وکیفیاته نسبتلنور : یاقیشقلی. مکانتلی،

[۱] اشغل من ذات النحیین ـ ضرب مثلی ـ پك مشغول آدملر حقنده ایراد اولنور .

عظمتلی. نازلی، تأثیرلی سعادتلی گبی . بویله معنالری. عربلر اکثریا ـ اسم فاعل، اسم مفعول، صفت مشبهه ـ صیغه‌سیله افاده ایدیورلر، مهیب، عظیم، مکین، مؤثر. سعید، مسعود گبی. بعضاً ده (ذو) کلمه‌سنی قوللانیورلر : ذوالهیبه، ذوالدوله، ذوالسعاده، ذوالمکانه گبی .

فارسیده ایسه اکثریتله بای مصاحبت، بعضاً ده (دار) بعض کرده (مند) استعمال اولنور : باهیبت، باعظمت، باشوکت، باتمکین ـ هیبتدار، جگردار ـ دولتمند، سعادتمند، بهره‌مند، حصه‌مند گبی .

برینم کبی جگر دار اهل طبع اولمز دخی
چوهر تیغ قضای ناگهانیدر سوزم

نفعی

احیاناً (ین) قوللانیلیر : نمکین، سنگین، شیرین، چرکین، نازنین گبی . عربجه‌دن الخمه کلمه‌لرك. بو وجهله نسبتلرنده حرف نسبتدن اول برده (کاف فارسی) کتیریلیر، غمگین، سهمگین گبی بعضاً فارسی کلمه‌لرده دخی بوقاعده‌یه رعایت اولنور : شرمگین گبی.

غالبا : ترکجه‌نك : کسکین، ازگین، طالغین، طولغون، یاتقین، قاچقین سورگون، کوسکون، صیریتغان، اونوتغان، صیغه‌ـ لری هپ بوقبیل نسبتدن اولمیدر .

احوال وکیفیاتك نسبتی ایچون القاب رسمیه‌ده (لو)

يوز يايرسه‌ده معناى حقيقت عدد اولمسه بيلدي‌ى فرق ايچون (لى) يازلمق اقتضا ايدر .

(لى) حرفنه بزده (زاى) ساكنه علاوه ايدلسه اوقدر بزده تعداد اجزا ايچون اولور : برزلى . ايكيزلى . اوچزلى . دردزلى . كبى . اگر اسم عدد حد ذاتنده (ز) ايله نهايتلنيرسه او حالده ديگر بر (ز) نك علاوه‌سنه حاجت مس ايتمز : سكزلى . طقوزلى . اوتوزلى . يوزلى كبى . بزده اسم منسوب اعداد مركبه‌دن اولسه حرف تعدادى . جزء اخيره الحاق ايدر : اونبشزلى يگرمى بشزلى كبى .

فارسيده بومثلى نسبتلر (گانه) حرفيله ادا اولنور . يگانه . دوگانه . سه گانه . چارگانه . كبى . عربجه‌ده ايسه يالكز آحاده منحصر اولمق اوزره تعداد اجزا ايچون صيغهٔ مخصوصه واردر : احادى . ثنائى . ثلاثى . رباعى . خماسى . سداسى . سباعى . ثمانى تساعى . عشارى كبى . تركجه‌ده اوچدن سكزه قدر بو صيغه‌لر هپ مستعملدر .

تعداد اجزا بعضاً (ذو) كلمه‌سنك اضافه‌سيله اولور : ذوسبعة اجزاء . ذوثمانية اجزاء . ذوتسعة اجزاء . ذوعشرة اجزاء . ذوخمسة عشرة اجزاء كبى .

بكّا قاليرسه تركجه‌نك ايكيزلى . اوچزلى دردزليلرى – ايكى جزؤلى . اوچ جزؤلى . تركيبلرندن مخوتدر .

حروف نسبیّهٔ مطّردهنك ایکنجیسی

لك — لق

اسمای جامدهیه الحاق ایلدکاری تقدیرده (لك، لق) حرفلری اوچ معنایه گلیر. برنجیسی مکان ایچوندر : گللك، باغلق باغچهلق، اغاجلق، طاشلق، قیالق، گبی .

ایکنجیسی ظرفیت ایچوندر : چیچکلك، شکرلك، طوزلق، صمانلق گبی. شو قدر وارکه ترکجهده اکثریتله ظرفیت معناسی اضافه طریقیله افاده اولنور : شکر کاسهسی، قهوه قوطیسی، صو بارداغی گبی .

اوچنجیسی اختصاص ایچوندر : کیجهلك، بیراماق البسه، قیشلق پوتین. قراجهلق قماش، حلوالق اون گبی .

عربجه شیوهسی اوزره (لق) یرینه اسم مکان قوللانیلیر، مشجره مجره گبی ، فقط عثمانلی لسانجه بو بابده فارسی اسلوبی دها ایشلکدر . زیرا فارسی شیوهسی اوزره لسان عثمانیدهده، ظرفیت ایچون (دان)، اختصاص ایچون (انه) مکان ایچون (ستان) اداتی قوللانیلیر. برنجیسنه مثال : کاغدان، نمکدان، کلابدان، بخوردان گبی . شو قدر وارکه (دان) کلمهسنك ظرفیت ایچون اولدیغندن ذهول ایدیلهرك نهایتنه تکرار ترکجهنك ادات ظرفیتی کتیریلیر : ایکنهدانلق، بخوردانلق، کلابدانلق، ریخدانلق الدوانلق، گبی .

ایکنجی‌یه مثال : شبانه، ماهانه، روزانه، جشنانه، ملوکانه، شکرانه زنانه گبی .

تصرف ایند‌ه نوله شحنهٔ ستمکر عشق
مقاطعات دل زار مالکانه‌سیدر
نابی

شکر پابوسین ادا ایتز اگر کوسککو دی
ویرسه (شکرانه) زمین حاصل بحر و کانی
نفعی

اوچنجی‌یه مثال : کلستان، چمنستان، باغستان، نهالستان، کوهستان، سنکستان، نیستان گبی .

باد صبا که بوی کل ویاسمین ایچون
جزاز چنوانی ره بوستان اولور

. . . .
. . . .

شمشیری کل کل ایتدیکی دم خاکی خونله
جمشیددرکه بزم مکمی کلستان اولور
نفعی

بوستان — هرنه قدر اصل وضعنده (قوقولق) دیمك ایسه‌ده صکره‌دن اسمیته نقل ایله بزم بیلدیکمز مواقع مخصوصه‌یه حصر ایدلمشدر .

بعضا (ستان) یرینه (زار) قوللانیلیر : گلزار ، سمنزار ، پنبه‌زار ، نمکزار ، گبی .

یا بکلی بدونمکن ارم فکن
یا بخویشم آر ودرکارم فکن

مولانا

ستان اداتیله اقلیم ودیاره دخی نسبت اولنور : ترکستان ، عربستان ، هندوستان گبی .

عربجه ایله ترکجه‌ده اقالیم ودیاره نسبت ایچون (ستان) یرینی طوته‌جق (ادات) ك فقداننه مبنی بو معنایی افاده ایتمك اوزره ترکیب اضافی استعمال اولنور : هند مملکتی عرب مملکتی ـ ممالك العرب ، دیارالافرنج ـ گبی .

حروف نسبیهٔ مطرده‌دن اوچنجیسی (جی) در . بوده اگر اسم منسوب : اکمکجی ، تیمورجی بالقجی ، طاشجی ، شکرجی ، طوپجی ، گبی ـ اسمای اعیاندن اولورسه او تقدیرده حرفت وصنعت ، دأب وعادت معنالرینی افاده ایدر . عربجه شبوده‌سنجه بو گبی معنالری افاده ایچون اسم منسوب ثلاثی ایسه (فعّال) صیغه‌سی قوللانیلیر : خبّاز ، حدّاد ، سمّاك گبی . اسم منسوب ثلاثی دگلسه او تقدیرده یا حرف نسبت یاخود اسم مفعول

استعمال اولنور: سکری. مدفعی. مصورز. مجبر. گبی. زیرا آلاتی اولیانلردن صیغهٔ مبالغه‌نك اشتقاقی ممکن اولماز.

گرك عربجه‌ده، گرك ترکجه‌ده بوکبی اسماء منسوبه برقاچ معناده مشترکدر: ازجمله بالقجیدن، هم بالق آولیان، هم پیشیران همده بالق آلکای اعتیاد ایدن کمسه‌لر، کمسه‌لر منفهم اولور. مقام قرینه‌سیله معانیٔ مذکوره بری برلرندن فرق وتمییز اولنور.

فقط بوبراده لسان فارسی دها واسعدر، زیرا معانیٔ مشترکهٔ مذکوره‌یی افاده ایچون آیری آیری ترکیب منحیلر واردر، مثلا تیمورجی‌یه مقابل: آهنگر، آهنسار، آهنفروش، اکمکجی‌یه مقابل نانوا، نانپز، نانفروش. بالقجی‌یه مقابل ماهیگیر، ماهیپز، ماهیفروش، ماهیخور تعبیرلری قوللانیلیر.

اسم منسوب، کیفیات نفسانیه کبی اسمای معانیدن اولورسه بوتقدیرده او معنانك نفسده رسوخیتی افاده ایدر: نحوجی، منطقجی. کلامجی. تنقیدجی اکلانجی یالجی. صبرجی. تحملجی، غدرجی گبی. فقط اسم منسوب: یالانجی بیرتجی. کسجی، سویلجی، جان آلجی. قان دوکجی کبی افعال جوارحدن اولور وَمعنای حقیقیسی مراد اولنورسه او تقدیرده یالکز مبالغه‌یه حمل ایدیلیر. یوق! مجاز طریقیله اوفعللرك مبدأ صدوری اولان معانیٔ نفسیه قصد اولنورسه او زمان او معنانك رسوخیتی افاده ایدر.

ملکات راسخهٔ نفسانیه، صناعت قبیلندن ایسه ـ عربجه‌ده

حرف نسبتله افاده اولنور. نحوی، منطقی، کلامی گبی. ـ صناعت قبیلندن دکاسه صیغهٔ مبالغه ایله ادا اولنور، صبور، شکور، نطوق. فهیم. ذکی، رحیم، غدّار، فتّاك، افّاك، کذّاب کبی بعضاده غیرثلاثیدن اسم فاعل صیغه‌سی قوللانیلیر، متحمل، متجمّل، کبی.

شوراسیده اونودلمامليکه ملکات راسخهٔ نفسانیه‌یی افاده ایچون ترکچه‌ده اسلوب عرب اختیار ایدیلوب، نحوی، منطقی، کلامی یرینه هزل واديلری التزام ایدلمدکجه، نحوجی منطقجی کلامجی دینمز، فارسیده دخی بویله‌در، لکن کیفیات فطریهٔ نفسیه‌یی افاده ایتمك ایچون فارسیده ـ امر حاضر صیغه‌سی نهایتنه برالف ـ ملکات فعلیه، ونفسیّه‌یی اشعار ایتمك ایچون دخی (نده) ـ الحاق اولنه‌جغی کبی یرینه کورده ترکیب مزجی استعمال اولنور. کیفیّات فطریهٔ نفسیه‌یه مثال: دانا، توانا، کویا، بینا، شنوا ـ ملکات فعلیه‌یه مثال [١] درنده، برنده، کوینده، جوینده نویسنده ـ ملکات نفسیه‌یه مثال: داننده، بیننده، کبی. ترکیب مزجی [٢] یه مثال دلبر، جانستان خونریز، باربر. کبی. سعدینك ـ خربار زبه از شیر مردمدر ـ دیمه‌سی بوقبیلدندر.

اسم منسوب اسمای اعداددن ایسه معدودك بولندیغی درجه

[١] بوراده فعلدن مراد افعال جوارحدر.
[٢] میزان البلاغه‌نك ٨٨ صحیفه‌سنه مراجعت

ورتبه‌یی اوده ایدر . بشنجی ، آلتنجی کبی . عربجه‌ده برنجی برینه (اول) قوللانیلیر بونده اعداد منسوبه سائره یرینه اسم فاعل صیغه‌سی استعمال اولنور : اول . ثانی . ثالث . رابع . خامس . سادس . سابع ، ثامن ، سادس ، تاسع ، عاشر کبی .

شوراسی بدیهیدرکه لسان عثمانیده بالخصوص مواد قانونیه‌ده اغلبیتله عربجه‌نك اعداد ترتیبیه‌سی مستعمل ایسه‌ده کتاب عصرك اکثری آحاددن اوته‌سنی بیلمزدیلر . تحف تحف یاکلشلقلرده بولنورلر . حالبوکه بونی اوکرنمك قولای بر شیدر . چونکه بو وجهیله یازی یازانلر البته اعداد عربیه‌یی بیلیرلر . یوقاریده کوستردیکمز وجهیله احادك اسم منسوبلری دخی بیلندکدن صکره آرتق هیچ کوجلك چکیلمز . مثلا : اوندن یکرمی‌یه قدر جزؤ اولدن اسم فاعل صیغه‌سی اضافه اولنه‌رق آلتنجی ایله ترکیب اولنور یالکز اول یرینه مذکرده (حادی) مؤنثده (احدی) قوللانیلیر : حادی عشر . ثالث عشر . رابع عشر . خامس عشر . سادس عشر . سابع عشر . ثامن عشر . تاسع عشر کبی .

عشردن ماعدا عشراتك مأتنك . الوفك تعداد ترتیبلری دکیشمز . یعنی کرك تعداد کرك ترتیب ایچون هپ بر سیاق اوزره کیدر . لکن احاد ایله ترکیبلرنده وجه سابق اوزره آحاددن اسم فاعل صیغه‌سی اضافه اولنه‌رق عشرات کندیلرینه عطف اولنور : حادی وعشرون . رابع وثلاثون . سابع وخمسون دینور .

مع مافیه اوندن یوقاریسی لسان عثمانیده همان لغات غریبه‌دن

معدود اولديغى جهتله اونى متجاوز اولان موادّى ـ اوّلا ، ثانيا ، ثالثا ـ ديه باشلامقدن ايسه ـ برنجى ، ايكنجى ديه باشلامايدر .

فارسينك تعداد ترتيبيسى عثمانيده كلّيا مهجور اولديغى جهتله آكا دائر سوز سويلمكه لزوم يوقدر .

مخطره

(جى) كلمه‌سى (ب پ ت ك ق) حرفلرينى تعقيب ايدرسه اوزمان : كباپچى طوپچى ، ساعتچى ، اكمكچى ، طاقچى كبى (ج) (چ) ه منقلب اولور .

حروف مطّردهٔ نسبيّه‌نك دردنجيسى

ق = ك

بوده يا كيفيّات انفعاليّه ، يامكان ، ياآلت ، ياصفات راسخهٔ نفسيّه‌يه نسبت ايچوندر .

ايمدى كيفيّات انفعاليّه‌ده اكر ادات نسبتك التحاق ايلديكى كلمه‌نك نهايتى ـ اوينه ، اورته ، چاتله ، غيرتله كبى متحرّك اولورسه

قيصه‌ده ماقبلی اشباع ایدیله‌رك الفه قلب اولنور : اویناق. اورتاق. چاناق. باتلاق. غیطلاق گبی .

اگر نهایتی ساکن و حرف اوّلی مضموم ایسه آخری دخی ضمّه ایله حرکه‌لنور : سوزك. طوتق. چوزوك. بوزوق طونق گبی . اگر نهایتی ساکن و حرف اوّلی مفتوح یاخود مکسور اولورسه هر ایکی تقدیرده حرف نسبتك ماقبلی مکسور اوقنور : آچیق. صاچیق. قریق. (دوکوك) کسك. چلیك . صارق. چارق. قارشیق. یغیشیق. قاپیق. ارتیق. ییرتیق. سیلیك گبی . شو قدر وارکه بوگبی اوصاف نسبیه اکثریا وصفیتدن اسمیّته نقل اولنور : صارق، چارق، چلیك گبی .

مکانه، آلته ــ منسوب اولان اسملر ایسه هر حالده حرف نسبتك ماقبلی مع‌الاشباع مفتوح اوقنور : یتاق. باتاق. قوناق. قشلاق. طوزاق . یایلاق ــ قوشاق. طراق . بچاق چوماق طوقاق گبی، شو قدر وارکه حرف نسبت (ك) اولورسه او تقدیرده فتحه اشباع ایدلمز ، کورك، الك گبی .

بونلر دخی اکثریا وصفیتدن اسمیّته نقل اولنورلرسه‌ده بعضاً لاجل التمییز (ق) دخی حذف ایدیلیر ، قشله. طوزله. یایله گبی.

مبالغه معناسنی افاده ایدن اوصاف نسبیه‌ده دخی هر حالده حرف نسبتك ماقبلی مفتوح اوقنور ، قاچاق. قورقاق، صاغناق،

دونەك گبی . گورلەزمی کە یالکز وصفیت معناسی مراد اولندیغی تقدیردە قاعدهٔ قاچیق، دونوك استعمال اولنور .

تنبیه

معلوم اولسون کە طوپراق، ایاق، چپلاق، چراق، اوجاق چایلاق گبی (ق) ایلە نهایتلنان کلمات ترکیّە هپ اسمای منسوبەدن اولوب بونلر ایچون مأخذ اشتقاق آرامق لازمەدن ایسەدە بوگبی تحرّیات علم متن لغتلە توغل ایدنلرك وظیفەسی اولدیغی جهتلە آنلرە ترك ایدلدی .

مع مافیە اقوام ترکیەنك اختلاف مخارجی حسبیلە حرف نسبت (خ غ) حرفلرینە قلب اولندیغی گبی ـ احتمالکە تخفیف لفظ ایچون (ج) حرفنە دخی قلب اولنمش اولسون ، بو احتمالە گورە قیراج، ییرتماج ، گولنج، قورقنج ، گوجلج ، ارنجدەکی جیملرك بعضلری (جی) دن بعضلری دە لاجل التخفیف قافدن مقلوب اولملیدر . مثلا بیلەزك قاعدهٔ بیلە کلیك اولمق اقتضا ایدرکن تخفیف ایچون کاف (ز) یە قلب اولنمشدر .

وار فکرك یوخ غمن حکمك ندر ؟ برجاملە
بیخبر قیل کیم بکا بر اولە یوخلغ وارلغ

جان متاعینك بهاسیدر نه كیم دوران ویرر
طرفه كیم بن صاتورم شفقتدر اول غدارلغ

چكمه زحمت چك الك تدبیر دردمدن طبیب
كیم دكل سن بیلدیكك بن چكدیكم بیمارلغ

ای فضولی ایلرم قطع تعلق یاردن
بو طریق ایچره بكا توفیق ایدرسه یارلغ

عیش ایچون برطرفه منزلدر بهار ایامی باغ
اندهدیكسون غنچه وش هر كیم كه عیش استر اوتاغ [١]
فضولی

طوشانجیل تازی ، اولومجیل ارسلان گبی نسبتلر ایسه غالبا طوشانجی یلانجی ، اولومجی‌دن مأخوذ اولوب ذوی العقول ایله غیر ذوی العقولی فرق ایچون نهایتنه برده لام الحاق ایدلمشدر .

قومسال ، اویسال ، یوقسول گبی نسبتلر دخی كوهسار ، خاكسار ، ریكسار ، شرمسار ، رنجور گبی فارسیدن صیچرامه برشی گبی گورینور . مع مافیه گرك فارسیده گرك تركیده یوستال

[١] اوتاغ ، اوجاق ، اوطه ، هپ برعائله‌دن اولوب ، اتش معناسنه اولان (اود) دن اسم منسوبدر ، لكن ــ اوطاق ــ وصفیتدن اسمیته نقل اولنه‌رق حجره معناسنده استعمال اولندیغی جهتله طوزله یایله ، قشله‌ده اولدیغی كبی قاف حذف اولنمشدر .

چتال، چوال، دوال گبی کلمه‌لرده (آل) حرف نسبت اولدیغی گبی السنهٔ غربیّه‌ده بوقاعده مطّرددر ــ نومینال، قریمینال گبی .

دكلدر لاله یر یر شعله اولدی اندن آتشلر
زمانه طوتدی چرخ انقلابه تیغ کهساری
نفعی

آزمان، شیشمان، قوجه‌مان . گبی نسبتلر دخی مطلقا اکلنجه طریقی ایله قهرمان . نریمان گبی کلمه‌لره تطبیق ایدیله‌رك، واره واره کلمات جدّیه صرفه‌سنه گیرمشدر . یوقسه برلسان ایچون غیر مطرد بوقدر حروف نسبیه‌نك بولنمسی حکمت السنه‌یه مخالفدر .

میزان البلاغه ــ صحیفه ٦٣

شرطیّهٔ مؤکّده‌نك شرطیّهٔ غیر مؤکّده یرینه یاخود شرطیّهٔ غیر مؤکّده‌نك شرطیّهٔ مؤکّده یرنده استعمالی !.....

معلومدرکه معانیونك اصطلاحنجه شرط ، برشیئك وقوع یاخود لا وقوعنی دیگر برشیئك وقوع یاخود لا وقوعنه تعلیق ایتمکدر .

مثلا : زید کیدرسه عمر ممنون اولور دینسه، عمرك ممنونیتی زیدك کیتمه‌سنه تعلیق ایدلمش اولورکه برنجی جمله‌یه جملهٔ شرطیه، ایکنجی جمله‌یه‌ده جملهٔ جزائیه دیرلر،

مخفی سن اولمسه‌ك معبده بر کنجینه نابود
کر سن اولمسه‌ك عالمده اسم بی مسمّی

خفی اولمیه‌که لسان ترکیده حرف شرط (سه . جه) دن عبارت اولوب، برنجیسی : شرطیهٔ بسیطه. شرطیهٔ مؤکده، شرطیه متممه. شرطیهٔ تزایدیه‌ده قوللانیلیر. ایکنجیسی : شرطیهٔ متبادره، شرطیهٔ دائمه. شرطیهٔ استمراریه‌ده استعمال اولنور. بو حسابه کوره شرطیه‌لر یدی‌یه بالغ اولور .

۱ — شرطیهٔ بسیطه — بو قاریده‌کی مثالده اولدیغی کبی — شیء برقیدله مقیّد اولمیه‌رق جزانك وقوعی شرطك وقوعنه تعلیق ایدلمسیدر .

بو قلسه‌ك نقطه‌ده موجوددر اسرار حروف
رند ایسه‌ك غفلتی قو کثرتی تنهایه دکیش
نفعی

بو زاسیده اونودلماملیکه آنفاً دیدیکمز کبی حرف شرط (سه) دن عبارت ایسه‌ده حین فصلده بزده (ای) علاوه اولنورکه بوکاده حرف وصل اطلاق اولنور .

کذلك ابتدای کلامده، ایلروده جملهٔ شرطیه‌نك کله‌جکنی وهلةً اعلام ایچون فارسیده شرطیت معناسنی افاده ایدن (اکر) کلمه‌سی زائد اوله‌رق کتیریلیر، بوجهتله لسان عثمانیده (اکر)

کلمه‌سی حروف مقحمه‌دن معدود در. بعضا (چه) علاوه‌سیله (اگرچه) دینور.

٢ — شرطیهٔ مؤکده، ـ حروف عاطفه‌دن (ده، دخی، بیله، ینه) حرفلریله جملهٔ جزائیه‌یی جملهٔ شرطیه‌یه ربط ایتمکله اولور: زید کیتسه‌ده خالد کیتمز، ماجد گورسه دخی الدیرمز. حامد یازسه بیله نظر اعتباره آلنمز. خالد گولسه ینه کیمسه گوجنمز. بعضاً زیاده تأکید ایچون حروف مذکوره‌دن ایکیسی برارایه گلیر:

درمکنون ایسه‌ده نظمك اگر ای نفعی
دروشوزر ینه کساده آنی عیب اطناب

نفعی

حالا اوسخن سنج خوش آینده کلامم
کیم وارسه مثلم دخی کنام عدمدر

نفعی

بعضا شرطیهٔ مؤکده ـ زیاده تأکید ایچون ـ هرنه قدر، هرچند، اگرچه تعبیرلری ایله مصدر اولور، هرنه قدر خالد بزه کلدیسه‌ده ینه قصورینه باقلمز، ماجد اگرچه چالشمدی ایسه‌ده ینه گیری قالمدی.

بنم اول نادره غواص که اولسه نه قدر
بحر اندیشه عمیق ودر معنی کمیاب

طالرم قعرینه بردمده ینه هم ایدرم
ساحان پردر شهدانه وشهوار وخوشاب

بعضاً ضرورت شعرا ایچون (اگر) قرینه‌سیله حرف شرط حذف اولندیغی کبی حرف عاطفه دخی حذف اولنور :

کوکب افشان آفتاب اولمزسه‌ کر اول مشرقك
عقد پروینی کسسه رشته‌ایدر سوزم

. . . .
. . . .

عد اولنمز معجزاتی حددن افزون نیلسون
کرچه کیم برداوی معجز بیاندر سوزم

کرچه بن دورم جنابندن هله شکرم بودر
چهره فرسای جناب آستانیدر سوزم

نفعی

کرچه سلطان سلیم غازی
ایتدی دولتله نیجه فتح عظیم

عالمی سن یکیدن فتح ایتدك
قومدك مرتکب شغل ذمیم

نفعی

— ٣ شرطیهٔ تنزلیه ، جملهٔ شرطیه‌دن صکره باری ، نك کلمه‌سی ، یاخود منفی ایکن جملهٔ شرطیه‌نك (هیچ) حرفیله مصدر اولمسیدر : زید یازمزسه باری سن یاز ، هیچ اولمزسه مکتبه کیت کبی .

محال ایسه اکر دور چپ انداز فلکدن بو
خدا قادردر؛ اینسه باری حکمك امتداد اوزره

— ٤ شرطیهٔ ممتنعه ، شرطك امتناعیله مشروطك ممتنع اولدیغنی افاده ایدر ، خالد خبر ویر سیدی بنده‌کزه کلیردم ، ماجد اولمسیدی خالد بو ایشی بجره‌مزدی ، دیمك اولورکه شرطیهٔ ممتنعه‌ده دائما مفهوم مخالفی مراد اولنوب مثبتی منفی ، منفیسی مثبت اولور ، بنابرین کتیردیکمز مثالك مآلی ـ خالد خبر ویرمدیکیچون بنده‌کز کله‌مدم ، ماجد بولندی‌ده خالد بو ایشی بجره بیلدی) دن عبارتدر .

کتیریلان مثاللردن آکلاشیله‌جغی وجه اوزره شرطیهٔ ممتنعه حکایهٔ ماضی صیغه‌سنه مختص اولوب لهذا زید کیتسه احمد افندی کلیردی کبی افاده‌لر لحن صاییلیر . شوقدر وارکه سفینه‌مزك ... صحیفه‌سنده دیدیکمز کبی ضرورت شعریه ایچون شرطیهٔ ممتنعه‌ده ، شرطیهٔ بسیطه قوللانیلیر ، شوقدر وارکه استمرار امتناع نکته‌سنه مبنی شرطیهٔ بسیطه‌نك استعمالنده بأس یوقدر ، بوده قابلیت استمرار ایله مشروطدر .

مدحکی بویله‌می ایلردم اکر خاطرده
اولمسه آتش سوزان غم اندیشه کداز
نفعی

هرنه حال ایسه مدارایله اولوردم راضی
اویسه بربرینه اوضاع پریشان فلك
نفعی

بوده بعضاً حرف شرط حذف اولنه‌رق : زید کیدایدی بنده کیدردم . خالد یازایدی بنده یازاردم . دینور .

ایدردی [illegible] کبی نورا شاخ [illegible] پیدا
اولیدی کرچکیده شمع طور [illegible] اوزره

زر محلول رخشنده کبی اولوردی نورانی
دوشیدی پرتورأیی اکر رشح مداد اوزره

ه — شرطیهٔ متبادره ـ امر حاضرك جمع صیغه‌سنه (جه) حرفنك الحاقیله اولور . شوقدر وارکه (ك) خطاب (ن) شکلنده یازیلیر : زید کلنجه عمر کیدر کبی یعنی زیدك کلمسیله همان عمر کیدیویرر .

کلر آچیلور شوقله اول غنچه کلنجه
سنبل خم اولور رشکله کاکل بوکلنجه

فطنت

و — شرطیهٔ دائمه ـ متکلم مع الغیر صیغه‌سنه کذلك (جه) حرفنك الحاقیله اولور : بهار کلدکجه کلر آچیلور کبی .

ایدر القاب همایونی بویله تحریر
قلم آلدقجه الد منشیٔ دیوان فلك

داور دور زمان پادشه عالیشان
رونق ملك جهان زیور ایوان فلك

نفعی

(سه) حرفی یالکز شرط معناسنه منحصر اولمبوب میزان ـ البلاغه‌نك ۱۰۵ صحیفه‌سنده بیان اولندیغی اوزره شرطیّهٔ بسیطه‌نك نهایتنه ـ مناداسی واجب الحذف ـ حرف ندایه الحاق ایدیلیرسه تحضیض معناسنی افاده ایدر یازسه‌یا : گیتسه‌یا گبی .

معلوم اولسون که حرف شرطی محذوف اولان شرطیّهٔ ممتنعه صیغه‌سی بعضا تحضیض، بعضاً ده ردع وتحذیر معنالرنده قوللانیلیر : یازایدی، یاپایدی، آلمایدی اوغراشمایدی گبی .

۷ — شرطیّه استمراریه‌نك صیغه‌سیله شرطیهٔ دائمه صیغه‌سی برابرسه‌ده من حیث المعنی شرطیـهٔ استمراریّه‌ده دوام ایله برابر تجدّد شرطدر : یوزینه باقدقجه لطافتی آرتار گبی .

(جه) حرفنك اون اوچ معناسنه گلدیگنه دائر میزان ـ البلاغه‌نك ۲۵۰ : ۲۵۵ صحیفه‌سنه قدر معلومات کامله ویرلمش اولدیغندن شرطیهٔ استمراریّه ایله شرطیهٔ دائمه حقنده تفصیلات استیانلر اورایه مراجعت بیورسونلر .

شوراسیده اونودلمامیدرکه یوقاروده‌کی استشهاد طریقیله ایراد ایلدیگمز اشعارده ضرورت شعر ایچون اکثریا جملهٔ جزائیه جملهٔ شرطیه‌یه تقدّم ایدرسه‌ده کلام منثورده اوگبی مسامحه‌لر جائز اولمیوب جملهٔ شرطیه‌نك تأخیری هرحالده داعئ ضعف تألیفدر (اگر) کلمه‌سیده جملهٔ شرطیه‌دن صکره گلمه‌سی دخی ضرورت شعریّه‌یه وابسته‌در .

میزان البلاغه ـ صحیفه ٦٨

بلاغت ـــ معنای مرادی حسن افاده‌ده شائبهٔ سوء تفهیم وتفهمدن قورتارمقدر ....

یعنی متکلّم : مافی الضمیرینی اویله گوزل تفهیم ایتملی که مخاطبه بن آکلایورم فقط متکلمده حسن تفهیم یوقدر. یاخود ـ متکلّم گوزل آکلاتیـور لکن بن آکلایه‌میورم ـ گبی شبهه‌لر عارض اولمامالیدر . بونك ایچوندرکه بلاغتی ماهیتی ایله تعریف ایتمك استیانلر ـ کلامده بلاغت مقتضای حاله مطابقتدر ـ دیرلر . میزان البلاغه‌نك ۹۶ صحیفه‌سنده دیدیگمز گبی مقتضای حاله رعایت مخاطبك، مقامك، موضوع بحثك حال وشاننی نظر اعتباره آلمقله‌دیر . زیرا مخاطب خالی الذهنمیدر؟ مترددمیدر؟ منکرمیدر؟ غبیمیدر؟ ذکیمیدر؟ اصحاب شهامت ونباهتدنمیدر؟ موضوع بحث دخی ـ امور مهمه‌دنمی، مبتذله‌دنمی . ؟ مقام ـ مقام تعلیممی، مقام تفهیممی؟ مقام تعظیممی. مقام تحقیرمی. مقام تلطیفمی؟ مقام تهدیدمی، مقام تنقیدمی، مقام توبیخمی. مقام شکرمی؟ مقام شکایتمی؟ البته بونلری نظر ملاحظه‌یه آله‌رق اکا گوره سوق کلام اقتضا ایدر،

البته، غبینك خطابی بشقه، ذکینك خطابی بشقه، مقام تفهیم وتعلیم بشقه، مقام اقناع وایقاع بشقه‌در مقام جدّ بشقه، مقام هزل بشقه‌در . چونکه مقام تفهیم وتعلیمده تکرار، مقام ایقاع

واقـاعده اختصار اقتضا ايدر . بونلرى بيلمك ايچـون ميزان البلاغه‌يى سرتاپا نظر امعانه آلمليدر .

بلاغت اگرچه درلو درلو تعريفاتله تعريف ايدلمش ايسه‌ده بونلرك كافه‌سى تعريف تقريبى قبيلندن اولوب هيچ برى بلاغتك ماهيتنى كشف وايضـاحه كافى دگلدر . ازجـمله بعضلرى ـ بلاغت الك گوزل برتعبير ايله شـاهد معنايى كيـديروب قوشـاتمقدر ـ دير . بعضلرى دخى ـ كلام بليغ اودركه عوام ناس اكلايه بيلى، خواص ناس دخى بگنمليدر . واديلرده ادارهٔ كلام ايديور . بوايسـه تقريبى برشيدر مقام تعليمده بوكبى تعريفلرك مزيتى اولەمز .

ميزان البلاغه ـ صحيفه ٦٩

كلامده بلاغت — كلامك فصاحتيله برابر تكلفدن سـالم، تصنعدن بعيد، تعقيددن برى، تأويلدن مستغنى اولەرق مقتضاى حاله موافق اولمسيدر .....

ظن ايدرم كه كلام بليغـك حقيقت وماهيتنى ايضاح ايچون بوندن دها جامع، بوندن دها اطرافلى تعريف اولەمز ، اگرچه فصاحتك تعريفنـده كثرت تكراردن بحث اولنمامش اولمسى تعر-

بيلك جامعيتنه مخل كبى ظن اولنوردده كثرت تكرار بالذات مخل فصاحت اولمامق بويله برظن وذهابك دفعنه كافيدر : چونكه ادنى بر ملاحظه ايله تصديق اولنه بيلوركه كثرت تكرار داعى تنافر اولمدقجه شيچ بر وقت مخل فصاحت اولمز . حتى تتابع اضافاتده بيله منافرت بولنمدقجه فصاحتك اخلالنه سببيت ويرمز . بنا برين فصاحتك تعريفنده كثرت تكراردن، تتابع اضافاتدن بحث آچمق انجق داعى تنافر اولان بعض اسباب ظاهرهيي ايضاح مقصدينه مستندر .

ميزان البلاغه ـ صحيفه ٧٢

بو اعتباره نظراً الفاظ دخى درت قسمه آيريلهرق برنجيسنه الفاظ مترادفه ......

معلوم اولسونكه « ردف » حيوانك اردينه يعنى تركى اوزولديغى يرينه دينوركه تركجهده اكا « صاغرى » اطلاق اولنور. « ارداف » دخى هم حيوانك تركيسنه بيلك همده بر بشقهسنى تركيه بيندرمك ديمكدر ؛ « ترادف » دخى برى برى اردينه بينمك معناسنه كلوركه بومناسبتله لغويون اصطلاحنجه برقاچ لفظك برمعنايه دلالتى « ترادف » ، واوكبى لفظلره دخى « الفاظ مترادفه »

اطلاق اولنور . کویاکه لفظلر بری بری اردنجه برمعنایه یتمش اولور .

واقعا متن رسالهنك ٧٤ نجی صحیفهسنده ایما اولندیغی اوزره الفاظ مترادفهنك وجودنده اختلاف وارسهده بو اختلاف مصداق جهتیلهدر ، ماصدق حیثیتیله دکلدر . مثلا انسان ایله بشرك ماصدقلری بر ایسهده انسانده آلت ملاحظه انسیّت یاخود نسیاندر ، بشرده ایسه الت ملاحظه تنك تویدن معری اولمسیدر . دیمك اولورکه هرنه قدر بحسب الملاحظه ارالرنده مفهوماً مخالفت وار ایسهده بحسب الذات متحددرلر ، بونك ایچوندرکه مرحمت ، شفقت ، عنایت ـ کرم ، احسان ، فتوّت ـ غیرت ، شجاعت ، بسالت ، حمیّت ، مروّت کبی متقارب المعنی لفظلر همان بر فکر ویرمکده اولدقلری جهتیله بونلره « الفاظ مترادفه » نظریله باقیلیور . کذلك تنبل ، مسکین ، متسیب ، اوشانغان ، چاپا چول ، پساقلی کبی لفظلر اراسنده من حیث المفهوم مباینت وار ایکن هپسنك ماصدقی بر اولدیغیچون بونلرده « الفاظ مترادفه » دینور . بوقسه ولوکه السنهٔ سائرهدن آلنمش اولسه بنه مصداق وماصدقلری برهیچ برلفظك وجودی متصور دکلدر . البته ماصدقلری براولان الفاظ من حیث الملاحظه یعنی ـ تعظیم ، تشنیع ، تفخیم ، تحقیر قوّت ، نزاکت بلاغت کبی ارالرنده برفرق بولنه بیلیر .

ميزان البلاغه ـ صحيفه ٧٦

برنجی صنف معنای اصلی اساسی اتخاذ قلنه‌رق بر مناسبت ویا مشابهت ملاحظه‌سنه مبنی شبهنه دخی اطلاق اولنورکه اصلنه دلالتی، دلالت حقیقیه؛ شبهنه دلالتی، دلالت مجازیه‌در ......

استاذ ابو اسحق اسفراینی ایله ابو علی فارسی مجازك وجودینی انکار ایدرك مجاز ظن اولنان الفاظك کافه‌سی حقیقته محمول اولدیغنه ذاهب اولیورلر. دیمك اولورکه مجازك وجودینی انکاردن مقصد مثلا: یکیت آدمه ارسلان، کوزله آی، آکلامز آدمه حمار دیمز ـ دکلدر. چونکه بویله بر ذهاب مکابره وعنادن بشقه برشیئه حمل ایدیله‌مز. بلکه بوندن مقصد ارسلانك شجاعته، حمارك بلادته دلالتی دخی حقیقتدر. زیرا هرنه قدر وضع اصلی ایله دکلسه‌ده بونلرك او معنالرده قبول واستعمالی حقیقت اولمسنه کافیدر.

بو تدقیقاته باقیلنجه اکرچه نزاع، لفظی کبی کورینورسه‌ده تعمیق نظر ایدلسه بوندن برچوق حقیقتلر منکشف اولور. ازجمله براسانده تشابه وتلازم طریقیله مستعمل الفاظدن معنای مطلوب حقیله استنتاج اولنورسه‌ده دیکر براسانده ینه اویولده ایدیلان تضمیناتدن یاهیچ برشیء آکلاشلمز ویاخود آکلاشلسه‌بیله‌بارد برشیء اولمش اولور.

دیمك اولورکه تشبیهات وکنایاتك مقبولیت واستحسانی وضع ثانی قبیلندن اولان استعمالاته موقوف اولوب او استعمال دائره‌سندن چیقدیمه کلامك فصاحت ومزیتنه خلل کلمش اولور . گوزلرمیکه چیرکین . کیرلی ایکیسی بحسب‌الوضع برمعنایه دال اولدقلری حالده وضع ثانی اعتباریله بونلردن استنباط اولنان فکر ومعنی بام بشقه برشیدر . کذلك « دامن آلوده » یه مقابل اتکی بولاشق « ـ پاك دامنه » قارشو « اتکی تمیز » ـ « ملاحته « مقابل » طوزلیلق » قوللانلسه سوزك طادی طوزی قاچار؛ بلکه‌ده هیچ برشیٔ آکلاشلمز اولور . بونك ایچون استعمال ادبایه مطابق اولان تشبیهات واستلزاماتی دیکر لسانلره اویدیرمق ویاخود وضع اولك مدلولی نظر اعتباره الهرق بلغای قومك آثارینی تزییفه کیریشمك گبی عالمده مسخره‌لق اولەمز .

حتی ادبیات قومیه‌مزی تزییف یولنده سروی‌صورتی یاپوب اوزرینه ایکی یای، برده برچوق اوق رسملرینی یاپمق گبی قشمرلقلرده گورمامش دگلز . حالبوکه بویی سرویه، قاشی کمانه یاخود هلاله کیربکلری اوقه تشبیه ایتمك بویك، قاشك، کرپیکك مقبولیت ومطبوعیتی ایچون نه قدر محسنات وارسه هپسنی جامع اولدیغی اقصر عباره ایله تصویر وتفهیم مقصدینه مستنددرکه بوتشبیهدن تلقی اولنان معنی مفردات طریقیله بیان ایدلسه برقاچ جلد کتاب طولدیرمش اولور، بونك بو وجهله دلالتی ایسه وضع ثانی ایجابندندر . چونکه یدی سکز یاشنده‌کی چوجقلرمز بیله بوگبی

تشبیهاتدن اویله اکری بوکری. شاعرانمز شیئلری خاطره کتیرمك شویله طورسون فقط قدرتك الله کوزل ترسیم ایتدیکی وجهله تفکر وملاحظه ایدیورلر. بونك ایچون بر لفظدن کرك مشابهت، کرك ملازمت طریقیله هرنه معنی منفهم اولورسه اومعنی دخی وضع اصلی ایله دلالت ایتدیکی معنی قبیلندن اولوب استعمالی تعارف درجه‌سنه واردقدنصکره کمسه آنی تزییفه حق اوله‌مز. زیرا طاشه ایچون طاش دیمش: صویه ایچون صو دیمش. اعتراضی نه قدر واهی ایسه وضع ثانی اعتباریله تعارف درجه‌سنی بولمش دلالت تشبیهات واستلزاماتی جرح وتزییفه فقشتق دخی اوقدر ایجادر. مثلا: (فنلون) فرشته‌لرك تناسب اندامنی تصویر ایتمك ایچون قد وقامتلرینی مشه اغاجلرینه بکزتمشدر ـ بویله برتشبیه ایسه هیچ بر وقت بزم ایچون وسیلهٔ قدح وتزییف دکلدر. چونکه بزجه سروی نصاسه فرانسزلرجه دخی مشه اغاجی تصویر وتعبیره کلمز حسن اندام ایچون موضوع برلغت اولوب بوندن هیچ برفرانسز بزم اکلادیغمز قباصبالغی خاطرینه بیله کتیره‌مز.

کورلمزمی‌که بزده دخی برآدمی مناره‌یه تشبیه ایتمش اولسه‌ق بوندن قبا صباء قوی الهیکل. ایچمسز برآدم اولدیغنی اکلایورز. فقط سروی‌یه تشبیهده حسن اندامدن بشقه برشیء استنباط ایتمیورز. حالبوکه مناره ایله سروی اراسنده اوزونلقدن بکا یك اوقدر فرق وتفاوت یوقدر. بونلری بری برلرندن فرق ایتدیرن انجق استعمالدر.

حتى برچى عقربه، زلفى يبلانه بكزتمكده طبع سليمك الك زياده تنفرّ ايده‌جكى حالاتدن ايكن بعضا خرافات قبيلندن اولان احوالى تصوير ايچون بوكبى تعبيراتك استعمالنده سخن سنجان زمان طرفندن بيوك مهارتلر ابراز ايدلمشدر :

زلفكمى يا كزندهٔ سيه مارخم بخم
كيم پاسبان كنج نهان ميان اولور

نفعى

سوى آب امد اند نازكنان
كره از بند فوطه بازكنان
ستره كندند وبى نقاب شدند
وازلطافت چودر درآب شدند
اين شد انرا بمار ميتر ساند
مار ميكفت وزلف مى افشاند

[١]

نظامى

حال بو مركزده ايكن بزم اثار ادبيه‌مزى تزيينه قالقيشانلر يك عادى برفكرى اورته‌يه قويمق ايچون اوقدر بچمسز تشبيهات، اوقدر مناسبتسز استعاراته قويولويورلركه سرپا يبلاندن، چياندن طونادلمش برعفريت ديو پيكر كوز اوكنه كليويرر .

خلاصه استاذ ابو اسحق اسفراينى ايله ابو على فارسينك ويردكلرى فكر مجملك نتيجه‌سى بوندن عبارت اولوب بوقسه

[١] حضرت نظامى بو بيتلرله برطاقم پرى پيكر قزلرك تنهاجه حوضه كيروب برى برلريله شعه‌لشدقلرينى بيان ايدر .

حمارك دابهٔ معهوده به دلالتیله بلادته دلالتی متساویدر دیه ادعا ایدلسی عادتا بدیهیاتی انکاره تقرب ایتمك کبیدر.

مفهوم ـ منطوق

لغتجه « منطوق » سویلنان سوزه، « مفهوم » ده او سوزدن اکلاشیلان معنایه اطلاق اولنور.

معنای اصطلاحیلرینه کلنجه لفظك، محل نطقده، یعنی طوس طوغری دلالت ایتدیکی معنایه « منطوق » طولایسیله دلالت ایتدیکی معنایه « مفهوم » اطلاق اولنور.

ایمدی محل نطقده دلالت ایدن لفظك شقه برمعنایه احتمالی یوقسه اکا « نص » احتمالی وار ایسه اکا « ظاهر » دینور. اگر دلالت ایتدیکی معنانك درجهٔ احتمالی مساوی اولورسه اکا « مجمل » نامی ویریلور.

کذلك مفهومك حکمی منطوقك حکمنه مطابق ایسه اکا « مفهوم موافقت » دکلسه اکا « مفهوم مخالفت » دینور. مفهوم موافقت دخی منطوقدن اولی ایسه اکا « فحوای خطاب » مساوی ایسه اکا « لحن خطاب » اطلاق اولنور.

مثلا « صاقین والدینکه اوف دیمه » نهینك « اوف دیمه » نك حرمتنه دلالتی منطوق دوکمهنك. سوکمهنك حرمتنه دلالتی فحوای خطاب؛ آی سنده. دیمهنك حرمتنه دلالتی لحن خطاب؛

والدین حقنده هروجهله حرمت ورعایتك واجب اولدیغنه دلالتی دخی مفهوم مخالفتدر .

ایمدی کلامك مفهوم موافقته دلالتی قیاسیدر . یعنی قیاس اولی یاخود قیاس مساوی طریقیله استنباط اولنور .

مفهوم مخالفت دخی یاصفت، یاعلت، یاظرف، یاحال، یاعدد، یاشرط، یاغایت کبی شیلره ترتب ایدر : مثلا : جاهلك سوزینه قولاق آصمه، احتیاجندن طولایی دیلیانه اقچه ویر . جمعه گونی کیت کز ، یارین اوده اوطور . مکتبه کوله‌رك کیت . شو آدمی یگرمی گون حبس ایت . درسکی از برلرسه‌ك سنی سورم . درسکی از برلمینجه سنی صالیویرمم کبی . سوزلرك مفهوم مخالفی عالمك سوزینه قولاق آص . محتاج اولمیان دیلنجی‌یه آقچه ویرمه . جمعه‌دن بشقه کزمکه گیتمه او برگون اوده اوطور ، مکتبه اغلیه‌رق گیتمه . شو ادمی یگرمی گوندن نه زیاده نه اکسیك حبس ایت . درسکی از برلمزایسه‌ك سنی سومم . درسکی از برلینجه سنی صالیویررم احکامندن عبارتدر .

میزان البلاغه ـ صحیفه ۸٤

اسم معنی دخی کم . کیف . این . متی . وضع . ملك . اضافه . فعل . انفعال کبی طقوز مقوله‌یه منقسم ....

سفینهٔ بلاغتك ۲۸ صحیفه‌سندن ٥٦ صحیفه‌سنه قدر « کیف »ك

انواع واقسامنه دائر معلومات مفصله ویرلمش اولدیغی جهتله بوراده تکرارینه حاجت کوریلهمدی .

« کم » - ایکی نوعدر . بوده اگر مقدارک اجزاسی ارالرنده حد مشترك بولنورسه اکا « کم متصل » اگر عددك ارالرنده حد مشترك بولنمزسه اکا « کم منفصل » دیرلر . مثلا برخطك هرهانکی جزئی فرض ایتسهك بر اعتباره کوره بریکینك دیگر اعتباره کوره اوتهکینك ابتداسی یاخود انتهاسی اوله‌بیله‌جکدر . هیچ برینك مقدارینه خلل کلمز . فقط سکزی ایکی‌یه بولسه‌ك دردنجی عددی هرهانکیسنه مبدأ یاخود منتها اعتبار ایتسه‌ك بری اوچ اوبری بش اولمش اولیورکه بوحسابه کوره ایکی متساوی‌یه بولمش اولدیغمز عدد غیر مساوی اولمش اولور .

« کم » ایچون اوچ خاصه واردر . برنجیسی بالذات قابل قسمت اولمسیدر . قسمت دخی ایکی معنایه کلور . بریسی قسمت وهمیه‌در . اوده برشیئی بشقه بشقه فرض وتخمیندن . ایکنجیسیده قسمت فعلیه‌در ، اوده انفکاك وانفصالدن عبارتدر . قسمت وهمیه‌نك اجسام واعراض سائره‌یه عروضی کمیتك اقترانی واسطه‌سیله‌در زیرا کرك اجسامدن کرك اعراضدن برینی تصور ایدرك برلکده عدد یاخود مقدار نظر اعتباره آلندقچه انقسامك فرض وتخمینی قابل دکلدر .

ایکنجی خاصه « کم » ده بالفعل یاخود بالتوهم کندیسنی تعداد ایده‌جك برعددك بولنمسیدر . میلك مترو ایله تعدادی کبی .

اوچنجی خاصه، مساوات وعدم مساواتدر . بوده برنجی خاصه‌یه متفرع بر خاصه‌در . زیرا بر کمده بر قاچ جزؤ فرض ایده‌جك اولسه‌ق اجزای مفروضه‌نك هر برینه مقابل دیگر بر کمده دخی بر جزؤ یاده‌ا چوق یادها آز جزؤ بولنورسه بوحالده کم اوّل اوته‌کینه نسبةً یامساوی یاناقص یازائد اولمش اولور .

کم متصل دخی اگر اجزای مفروضه‌سی ارا‌سنده اجتماع جائز ایسه اکا « قارّالذات » دیرلر . مقدارگی اگر زمان گبی اجزای مفروضه‌سی اراسنده اجتماع جائز دکلسه اکا « غیرقارّـ الذات » دیرلر . زیرا نقطه ایکی خط اراسنده نصل مشترك ایسه آن دخی زمان ماضی ایله زمان استقبال اراسنده مشترکدر.

قدمای فلاسفه‌دن بعضلری زمانی جوهر مجردله تعریف ایتمشلر . بوتعریفه گوره زمان قابل عدم دکلدر . اشاعره‌یه گوره زمان ــ بر متجدد معلومدرکه انکله برمتجدد مبهم تقدیر اولنور . بعض کره مخاطبك معلوماتنه گوره متجددلر اراسنده امر تقدیر تعاکس ایدر . یعنی کاه بریکی اوته‌کی ایله کاه اوته‌کی بر بیکی ایله اولچولور . مثلا زید نه زمان کلدی دینسه گونش طوغرکن دینور . فقط گونشك طوغدیغی سائلك مستحضری اولمیوبده گونش نه زمان طوغدی صورارسه زید گلیرکن دینور ، بونك ایچون اشخاصه گوره زمان اختلاف ادرك هر بری مبهمی کندنجه معلوم اولان زمان ایله تقدیر ایدر . مثلا حافظلر ، سورهٔ فاتحه‌یی

اوقویتجه‌یه قدر کلیرم . کاتبلر، سن مکتوبی یازنجه‌یه قدر بن اوه وارریم . دیه‌رك زمانی تقدیر ایدیورلر .

« این » جسمك مکانده بولنشندن عبارتدر . تعبیر آخرله مکان حقیقی‌یه نسبةً جسم ایچون حاصل اولان حال وهیئتدرکه « نره‌ده » استفهامنه جواب واقع اولور . فقط مجاز طریقیله « این » خانه کبی بلده کبی ، اقلیم کبی جسمك مکان غیر حقیقیده بولنشنه دخی اطلاق اولنور .

قدمای حکمادن بعضلری، مکان هیولادن عبارتدر، یعنی مکان نصل تعاقب اجسامی قبول ایدرسه هیولا دخی صور جسمیه‌یی قبول ایدر . بوکا نظراً هیولانك مکانه اطلاقی مشارکت لفظیه طریقیله‌در . بعضلری مکان صورت جسمیه‌دن عبارتدر . یعنی نصل مکان من جمیع الجهات متمکنی محیط ایسه صورت جسمیه‌ده اویله‌جه جسمی محیطدر . بو ایکی ذهاب افلاطونه منسوبدر . چونکه افلاطون ، مکان فضادن یعنی بعد مجرددن عبارتدر دینجه بوقاروده بیان ایتدیکمز مناسبتله بناءً مکان بعضاً هیولی بعضاً ده صورت اسمی ایله یاد اولنمشدر .

طبیعیونه کوره مکان، جسم محوینك سطح ظاهرینه تماس ایدن جسم حاوینك سطح باطنی در . فقط مجاز طریقیله ــ جسم ثقیلك قونوب طیاندیغی سطح اسفله‌ده ــ مکان دینور .

دیکر برقوله کوره مکان، متمکنك ابعادینه ــ طول وعرض وعمقنه ــ مساوی ابعاده اطلاق اولنور . ایمدی ابعاد مذکوره‌نك ،

متمکننسز بقاسی ممکن ایسه اشته اکا خلا دینور . دگلسه بوتقد. یرده مکان خلانك ابعادندن بشقه ابعاددن عبارت اولمش اولورکه افلاطونك قولنجه اکا بعد مجرد نامی ویریلیر .

« متی » برشیئك زمانده یاخود طرف زمانده بولنشندن عبارتدرکه « نه وقت ، نه‌زمان » گبی سؤالره جواب واقع اولور . بوده یاحقیقیدر یومه نسبت اوروج گبی ؛ یاخود غیر حقیقیدر ییلك ، آیك ، هفته‌نك بعض جزؤلرنده واقع اولان شیلر گبی مثلا زید بیك سکز یوز سکسان سنه‌سنده طوغمش دینورده حالبوکه زیدك طوغمسی او سنه‌نك بر جزؤنده واقع اولمش اولیور . بو جهتله « متی » دخی « این » گبی زمان غیر حقیقی‌یه دخی شمولی واردر . شوقدر وارکه متای حقیقیده اشتراك جائز ایسه‌ده این حقیقیده اشتراك جائز دکلدر . چونکه آن واحدده بیکلرجه وقوعاتك تکونی جائز ایسه‌ده این واحدده یالکز بر جسمك بولنشی ممکن اولور . بولنمش اولسه تداخل اجسام لازم کلیرکه اوده محالدر .

وضع — اجزای جسمك بری برلرینه گوره یاخود خارجه نسبة او جسمه عارض اولان حال وهیئتدن عبارتدر . قیام وقعود رکوع وسجود گبی .

مالك — بوكا « جده » دخی دینور « بوده جسمك انتقالیله منتقل برشیئك جزئی و کلی احاطه‌سندن او جسمه عارض اولان برحال و هیئتدر . بر آدمك سترەلی ، پانطولونلی اولمسی ، قوپوك سراپا یوك ایله اورتلمسی کبی

اضافه — برنسبتدرکه تعقلی بشقه‌سنك تعقلنه وابسته‌در یعنی بریکینك تعقلی او برینه ، او برینك تعقلی بریکنه متوقفدر . ابوت کبی زیرا ابوت برمعنادرکه آنك تعقلی بنوته بنوتك تعقلی دخی ابوته وابسته‌در . بوجهتله میزان البلاغه‌نك ۲۸ نجی صحیفه‌سنده اضافه‌نك نسبت مکرره دیو تعریفی پك معقول اولمش اولور .

ایمدی اضافهٔ متکرره‌نك مفهومی اولان عرض هم اضافهٔ حقیقیه‌یه ، همده مضاف حقیقی‌یه ؛ همده بومعنانك معروضی اولان ذاته کذلك عارض ومعروضك ایکیسنه برلکده اطلاق اولنورکه بونلره اضافهٔ مشهوره دینور . دیمك که اضافه اشتراك لفظی ایله هم نسبت متکرره‌یه ، هم اونسبتك معروضی اولان ذاته ، همده عارض ومعروضك ایکیسنه برلکده شمولی واردر .

مضاف ایچون ایکی خاصه واردر . بریسی بحسب الذهن والخارج مضافین ارالرنده وجود وعدمده تکافئك بولنمسیدر . یعنی هرهانکیسی ذهنده یاخارجده بولنسه او بریده یاذهنده ، یاخارجده بولنه‌جق . هرهانکیسی بولنمزسه اوته‌کیده بولنمیه‌جقدر .

فقط مضافينك معروضلرى بعضاً وجود وعدمده بر برلرندن ايريليورلر . مالك ومملوك ؛ اب وابن ؛ متقدم ومتأخر كبى .

ايكنجيسى تكافؤ فى النسبه‌در . بو ده مضافيندن هر برى او برينه اضافه ايديله بيلمه‌سندن عبارتدر . يعنى مضايفه‌يى نظر اعتباره الهرق مضافيندن هر هانكيسنى ديگرينه نسبت ايتسه‌ك او برينده بريكنه نسبت ايده بيلهلم . مثلا اب نصل ابنك باباسى ايسه ابن ده بابانك اوغليدر ـ تكافؤ فى النسبه‌يه تعاكس دخى اطلاق اولنور ـ فقط مضايفه نظر اعتباره النميه‌جق اولسه انعكاس لازم كلميه‌جكى كبى جانب اخردن اضافه‌نك اسم مخصوصى بولنمزسه تعاكس قاعده‌سنه رعايت كوچلشور . قناد ، باش ، دال كبى زيرا بونلر، متضايفيندن برينك اسميدر . او برينك اسم مخصوصى بوقدر . مثلا قوشك قنادى، آتك باشى، اغاجك دالى دينورسه‌ده قنادك قوشى،باشك آتى،دالك آغاجى ديه انعكاس قبول ايتمز . فقط قاعدهٔ انعكاسه رعايت مراد اولنسه اوتقديرده جانب آخره (لى) كبى (ذو) كبى ادات علاوه‌سى اقتضا ايدر . قنادلى قوش ، داللى اغاج، باشلى آت ـ ياخود، ذوالجناح دينيلير .

طريق انعكاس قاعده‌سنى اوگرنمك بودركه طرفينك اوصافنى طو پلايوب برر برر نظر مطالعه‌يه كچيردكدنصكره او وصفلردن هر هانكيسى ابقا ايديلوب بشقه‌لرى رفع ايدلسه ينه حالى اوزره تضايف قاله‌جق و او وصف قالديريلوب انك يرينه بشقه‌سى

قوسه تضایف مختل اوله‌جق اولور ایسه ایشته او وصف اضافهٔ حقیقیه‌دن اولدیغی تعین ایدر .

اضافه ایچون برقاچ قسم واردر .

برنجیسی معنای اضافه طرفینده توافق ایدر . قارداشلق ، ارقداشلق ، قومشولق کبی . زیرا زید عمرولک نصل قرداشی ایسه عمروده زیدک قارداشیدر . خالد نصل ماجدک ارقداشی ایسه ماجدده خالدک ارقداشیدر . غالب نصل حامدک قومشوسی ایسه حامدده غالبک قومشوسیدر . آرالرنده معنای اضافت تخالف ایتمز .

ایکنجیسی معنای اضافه تخالف ایدر . اب وابن کبی . زیرا ابوت وبنوت آرالرنده ماهیتجه مخالفت واردر . چونکه من حیث الماهیه بابالق بشقه . اوغللق بشقه‌در .

اوچنجیسی معنای اضافه بعضا مضافینده موجود آیری آیری صفتلردن تولد ایدر . عشق کبی . زیرا عشق دیدیگمز معنی عاشقلک ادراکندن ، معشوقلک حسن وآننده‌ن متولد برکیفیت اولوب بوکیفیت واسطه‌سیله اراده عاشقیت ومعشوقیت نسبتی حاصل اولمش اولیور .

دردنجیسی معنای اضافه . مضافیندن برنده موجود برصفتدن وجود پذیر اولور . عالمیت ومعلومیت کبی . زیرا بورادەکی معنای اضافه عالمده موجود برکیفیتدن متولد اولوب معلومک معلومیتله اتصافی اقتضا ایده‌جك کندیسنده بر وصف یوقدر .

بشنجیسی معنای اضافه هیچ بر صفت حقیقیه‌یه مستند دکلدر. یمین وشمال کبی . زیرا صاغ ، صول ودها بونلره مماثل جهات سائره ، معتبرك اعتبارینه كوره‌در .

آلتنجیسی معنای اضافه مقولاتك كافه‌سنه عارض اولور . جوهره عروضی : اب وابن کبی . کمه عروضی : بیوك کوچك ، آز چوق کبی . کیفه عروضی : دها صغوق ، دها صیجاق کبی . مضافه عروضی : دها یقین دها اوزاق کبی . این « ه عروضی : دها آشاغی ، دها یوقاری کبی . متی » یه عروضی : دها کنج دها یاشلی کبی . وضعه عروضی : دها منحنی ، دها دیك کبی . ملکه عروضی : دها کیملی ، دها چپلاق کبی . فعله عروضی : دها کسکین دها کور کبی . انفعاله عروضی : دها پشکین ، دها چی کبی .

مضافك اقسامندن بریده تقدّم وتأخردر . بوده بش وجه اوزره تصویر اولنه‌بیلور .

برنجیسی تقدم بالعلیّه‌در : مضیئك ضوئنه ؛ الك حرکتی انختارك حرکتنه تقدمی کبی .

ایکنجیسی تقدّم بالذّاتدر : برك ایکی‌یه ، ایکینك اوچه تقدمی کبی .

اوچنجیسی تقدم بالزماندر : حضرت موسانك حضرت عیسایه تقدمی کبی .

دردنجیسی تقدم بالشرفدر : حضرت فخر کائنات افندمزك سائر انبیای عظام حضراتنه تقدمی کبی .

بشخیصی تقدم بالرتبه‌در . بوده بالعقلدر : اجناس و انواعك ترتیبده تقدم وتأخری کبی . بالوضعدر : صفوف عسکرك تقـدم وتأخری کبی . تقدم وضعی . امر اعتبـاری اولق حسبیله بعضاً مقـدمك مؤخر ، مؤخرك مقـدم عدّ و اعتبـار ایدلمسی جائز اوله بیلور .

فعل — برشـیئك بشقه‌ســنده اولان تأثیری واســطه‌سیله متــولد برحال وهیئتــدر : قیرنجی‌ده قیرمق . قــیرندرنجی‌ده : قیرندرمق ایصیــدنجی‌ده ایصتمق کبی . انفعال ایســه تأثردن تولد ایدن حال وکیفیته اطلاق اولنور : ایصیجه‌ده ایصنمق کبی .

میزان البلاغه ـ صحیفه ۹۳

رابطـهٔ زمانیه ، بر زمان مخصوصه دلالت ایتمکله برابر ایکی شی ارا‌ســنده اولان نسـبته دخی دلالت ایدر . بوده منحصراً فعللر ایله شبه فعللرك آخرینه الحاق ایدر .....

رابطهٔ زمانیه‌نك منحصراً فعللره الحاقی بحثی نقصانیٔ تتبعدن ایلری کلمشدر . واقعـا هرنه‌قدر روابط زمانیه‌نك اکثری فعللره الحاق ایدیـیورسه‌ده فقـط حکایهٔ ماضی یه دلالت ایدن رابطه ،

فعلك غیرینـه دخی التحاق ایدر : زید جاهـل ایدی ؛ وقتیـله شوراسی دکز ایدی ؛ بوراسیده اغاجلق ایمش کبی .

میزان البلاغه ــ صحیفه ۹۵

رابطـهٔ غیر زمانیه نسبت تامّهٔ خبریّه‌ده (در) کلمه‌سـنه منحصردر ....

رابطـهٔ غیر زمانیّه‌نك (در) حرفنـه انحصاری جهتنـه کیـدلمك دخی نقصـانی تتبع واستقرادن نشئت ایتمشدر ؛ زیرا رابطهٔ غیر زمانیّه غائبده (در) اداتندن عبادت ایسه‌ده متکلمده (م) متکلم مع الغـیرده (ز) مفرد مخاطبـده (سـین) جمع مخاطبده (سکز) حرفلرینـه منقلب اولور : بن کاتبم ، بزکاتبز ، سن کاتبسین ، سزکاتبسکز ، کبی .

میزان البلاغه ــ صحیفه ۹۹

امر یکرمی بر معنایه کلیر ....

بو معنـالردن ایکنجیسی ندب اوچنجیسی اباحـه ، بشنجیسی ارشـاد ، یدنجیسی رخصت ایچوندر ، معـلوم اولسون که ندب

اباحه . ارشاد ورخصت ارالرنده من حيث المعنى همان هيچ بر فرق وتفاوت يوق گبى گورينورسه‌ده مثاللريله امالهٔ دقت ايدلسه فرق ظاهر ميدان چيقار، زيرا اعطاى مساعده، مصالح دينيه‌يه متعلق احكامدن ايسه اكا اباحه . مصالح دنيويه‌يه متعلق ايسه اكا اذن ورخصت اطلاق اولنور . كذلك صيغهٔ امر ايله ايديلان ارائهٔ طريق . مصالح دنيويه متعلق ايسه اكا ارشاد . مصالح تعبديه‌يه متوجه ايسه اكا ندب امى ويريليركه الغنوه — برابشه دعوتله ترغيب وتشويق — ايتمك ديمكدر . بو مناسبتله مندوبكه مستحب ايله مترادفدر طرف شارعدن حث وترغيب ايدلمش اولان سوگيلى شيلره اطلاق اولنور .

ميزان البلاغه‌ده امر ايچون تعداد اولنان معنالردن بشقه برده خبر معناسنه گلير، بو تقديرده امرك معنالرى يگرمى ايكى‌يه بالغ اولمش اولور . شو راسيده بيلنملى دركه تركچه‌ده امرك خبر معناسنه گلمسى استفهامله مقارن غائب ومتكلم صيغه‌لرينه منحصردر : زيد گيتسونمى . عمر گلسونمى بز گيده‌لممى گبى .

ميزان البلاغه — صحيفه ١٥٦

مسند اليه محلّ حكم ومدار افاده اولديغى جهتله دائما مسند اوزرينه تقدّم ايدوب ضرورت شعريه مس ايتمدكچه ياخود ....

مسند ابتداء اشارەدن بوئندقجه مسند الیهك تأخیری جائز دگلدر .....

واقعا زید گلدی ، خالد گیتدی گبی مسند فعل اولسه اوتقدیرده مسند الیهك تأخیری جائز دگلسەده فقط مسند اسم اولدیغی حالده حصر وتأکید ایچون تقدیم وتأخیری جائزدر ، بوده ایکی وجهله اولور : برنجیسی مسندله مسند الیه ، وضعلرینی محافظه ایتمکله برابر رابطهٔ نسبیەیی مسند الیهه الحاق ایتمکدر ، مثلا زید عالمدر دیەجك یرده قصر نکتەسنه مبنی ـ زیددر عالم ـ دینورکه بوتقدیرده بحسب اللفظ زید مسند ، عالم مسند الیه اولمش اولور ، ایکنجیسی کذلك حصر نکتەسنه مبنی مسند الیهی مسند یاپمقله برابر موقعلری دگیشدیریلیر : (زید عالمدر) یرینه عالم زیددر دیمسی گبی که بحسب اللفظ ، عالم مسند الیه زید مسند اولمش اولور .

فقط بحسب الذات مسند الیه اسم اشاره اولورسه او تقدیرده تقدیم وتأخیر اوچ وجه اوزره جریان ایدر مثلا : بو کتابدر ، جملەسنی ـ زید عالمدر جملەسنده اولدیغی گبی حصر نکتەسنه مبنی ـ بودر کتاب ، کتاب بودر ، شکلرینه افراغ ایدەبیلەجگمز گبی اعظام وتفخیم نکتەلرینه مبنی ـ افندم ! کتابدر بو ! امور دولتدر بو ! شقه دگل گبی .

استطراد

صله صیغه سیله خبر ویرمك

معلومدرکه معنای مرادی گوزلجه افاده ایده بیلمك مقصده گوره عباره‌یی تحویل وتبدیله موقوف اولوب ناثر افاده‌ده تصرف اقتدارینی حائز اولمیانلر سوزی مطلوب وجهله آكلاده‌مزلر. بنابرین شم تشحیذ اذهان همده اختبار اقتدار ایچون ویریلان وعد اوزره (صله صیغه‌سیله خبر ویرمك) اسلوبنی زمین، تجربه‌یه اساس اتخاذ ایلدك. چونکه زید یازدی. عمر استانبوله گیتدی. خالد کتابنی آلدی ماجد درسنی اوقویه‌جق گبی افاده‌لر غایت ساده اولوب نظم طبیعی اوزره حصر وتأکید جهتی بوزیلملك ایجاب ایتسه صورت افاده‌یی دگیشدیرمك اقتضا ایدرکه ترکچه‌ده صله ایله خبر ویرمك همان بو نکاتی متکفل گبیدر.

مثلا مخاطب خالی الذهن اولدیغی تقدیرده زید گلدی — متردد اولورسه — گلان زیددر — منکر اولورسه — زیددر گلان — دنیورکه بوترتیبه گوره کلام مقتضای ظاهر اوزره اخراج ایدلمش اولور.

ایمدی خبر واقع اولان فعل حد ذاتنده لازم یاخود لازم حکمنده بولنور: یعنی متمماتندن منسلخ اولورسه اوتقدیرده صله‌نك

برنجی و ایکنجی صیغه‌لریله خبر ویریلور . شویله‌که : فعلی، صیغهٔ صله‌یه تحویل برله مسند الیه ، مسند الیهی دخی اکا خبر یپارز مثلا : زید گلدی یاخود گلیور جمله‌لرینی حصر وتأکید نکته‌لرینه گوره یوربتسه‌ك ـ اوّلا ـ گلان زیددر ،ثانیا ـ زیددر گلان ، دینور . کذلك زید یازه‌جق جمله‌سی، یازه‌جق زیددر ، زیددر یازه‌جق صورتنه تحویل ایدیلیر .

اگر فعلی، متماتندن بریله ذکر اولندیسه اوتقدیرده صله‌نك صیغ ثلاثه‌سیله خبر ویریله بیلیر، شویله‌که : صله‌نك برنجی وایکنجی صیغه‌لرنده فعلك متممی حالی اوزره ابقا ایدیله‌رك ترتیب سابق وجهله صله ایله خبر ویریلور .

زید برکتاب یازدی، کتابی یازان زیددر، زیددر کتابی یازان ـ خالد استانبوله گیتدی، استانبوله گیدن خالددر، خالددر استانبوله گیدن ـ زید مکتوبی الهجق، مکتوبی الهجق زیددر؛ زیددر مکتوبی الهجق گبی .

اوچنجی صیغه ایله خبر ویره‌جك اولسه‌ق بوتقدیرده صله صیغه‌سنی اصلی موضوعه مضاف برله فعلك متممی اکا خبر یپارز ـ زید کتاب یازدی ، زیدك یازدیغی کتابدر ، کتابدر زیدك یازدیغی، ـ زید کتاب یازه‌جق زیدك یازه‌جغی کتابدر، کتابدر زیدك یازه‌جغی گبی .

بوصورتله، طلبه‌یه ـ مثلا زید گلدی . عمر یازدی ، خالد

بوگون احمد افندینك خانه سنه گیده جك. ماجد بوگون درس اوقوده جق کبی. جمله‌لری صیغهٔ صلاحیه تحویل ایتمك.

— کذلك (۱۰۲) صحیفه‌ده بیان اولندیغی اوزره صیغهٔ تفضیلی دخی وجوه عشره اوزره یورتمك و اوپلرده تجربه‌لرك اجراسی الڭ گوزل وفائده‌لی تمارینلردن عد ایدلمه مجادر.

میزان البلاغه ـ صحیفه ۲۰۰

قصر ایچون طرق مختلفه واردر .....

بوطریقلردن بری دخی متکلم مع الغیر صیغه‌سنی ادات نفی اتخاذ قیلمقله اولور: ارامدق بر قالمدی، گزمدك بر، سویلمدك سوز براقمدی.

رهین منت واحسانك اولدی بای وگدا
جهانده لطفکه کیم قالدی اولمدق مظهر
ندیم

ندوار برکره‌ده ایت امتحان لطف وصالکله
دلمده ازمایش ایتمدك قنغی جفا قالدی

جنون وادیلرك هب دولت عشقکده طی ایتدم
همان بر رهگذارم دوشمدك دارالشفا قالدی
نابی

شوقدر وارکه بو صیغه هر نقدر صورتا متکلم مع الغیر ایچون ایسه‌ده فقط معنی سائر صیغه‌لرده دخی مشترکدر.

میزان البلاغه ـ صحیفه ۲۳۷

اوّلا معطوف ومعطوف علیه ترکجه اولمامقله برابر ......

بعضلری بوسوزدن، لسان عثمانیده معطوفیندن هیچ بری ترکجه اولمامقله مشروطدر؛ معناسنی چیقاریورلر. حالبوکه بوندن مقصد شیوهٔ فارسی اوزره یعنی حرف عطف اوتره گبی اوقوندیغی تقدیرده معطوفیندن بری یاخود ایکیسی ترکجه اولسه، حتی ترکجه اشمش اولسه بیله هجنت ورکاکتدن عاری اولمدیغی سیاق وسباق عبارهدن اکلاشیلور مثلا: اوچیوز ایکی وَاوچ سنهلرنده بوکتابلری زیددن وَخالددن آلمشیدم. جملهلرنده فارسی شیوهسنجه حرف عطفی ضمه گبی اوقومق البته هیچ برطبع سلیمه موافق کلمز

خاك درکدر اول که دون وکون ثواب ایچون
هم آیه سرمه هم کونشه توتیا ویرر

برش ایدی ومفرح وافیون
هر بری رایلن برافلاطون

فضولی

ستانبول ایچره واطرافده اثاری پك چوقدر
بر یسی داخی اشته بومزین سوق والادر

ندیم

اشته بو بیتلرده واو عاطفه شیوهٔ فارسی اوزره تلفظ اولند. یغیچون شهر لسانی شیوهسنه بتون بتون یبانجی کلیور.

ميزان البلاغه ـ صحيفه ٣٢٣

وجه شبهك طرفنده وجودی نفس الامری اولیوب متخیله نك ابتداع واختراعاتندن اولورسه ....

معلومدركه نفس حیوانی ایچون ظاهری وباطنی اعتباریله ایکی نوع قوهٔ مدركه واردركه بونلردن هر بری بحسب الاستقراء ، بشر قوته بالغ اولور .

قوای ظاهره — سمع ، بصر ، شم ، ذوق ، لمس ، ـ دن عبارت اولوب قوهٔ سامعه واسطه‌سیله مسموعات . قوهٔ باصره واسطه‌سیله مبصرات ، قوهٔ شامه واسطه‌سیله مشمومات . قوهٔ ذائقه واسطه‌سیله مذوقات . قوهٔ لامسه واسطه‌سیله ملموسات حس وادراك اولنوركه ـ بونلره دائر ـ سفینه‌مزك ٢٩ صحیفه‌سندن ٤١ صحیفه‌سنه قدر معلومات كافیه ویرلمشدر .

قوای باطنه‌یه گلنجه — بونلر دخی حس مشترك ، خیال ، واهمه ، حافظه ، متخیله‌دن عبارتدر .

حس مشترك ـ برقوتدركه حواس ظاهره‌ده متمثل صور وآثار مدركه‌یی عیناً قبول وتلقی ایدر . بونك قوهٔ باصره‌دن بشقه برقوت اولدیغی قطرهٔ نازله‌نك برخط . شعلهٔ جواله‌نك بر دائره رسم ایتمسیله میدانه چیقار . چونكه بصرده آنجق مقابلنده‌كی شیئك صورتی مرتسم اوله‌بیلیر . بصرك مقابلنده ایسه نقطه‌دن عبارت اولان قطره ایله شعله‌دن بشقه برشیئك وجودی تصور

اولنمز . بناءً علیه قطرهٔ نازله ایله شعلهٔ جوّاله‌دن مشهود اولان خط ودائره، قوهٔ باصره‌دن بشـقه برقوتده مرتسم اولمسی اقتضا ایدر،که اوقوته‌ده حس مشترك نامی ویرلمشدر .

خیال — برقوتدرکه حس مشترکده مرتسم صور محسوسات کندوسـنده تمثّل برله، بعدالغیبوبه آنی حفظ ایدر ، بوتعریفه گوره خیال. حس مشترکده مرتسم صور محسوساتك خزینه‌سی منزله‌سـنده اولوب بو مناسبتله بوڭا (خزانةالخیـال) اسمی دخی ویریلیر. بوقوتك وجودینی اثبات ایچون دینورکه برشیئی گوردکدن صکره بعدالغیبوبه بردها گورشـده طانیمق البته برقوته محتاجدر ، چونکه محسوسـات غائبه‌نك صورتلرینی حفـظ ایده‌جك بویله برقوت اولمسـه بردها گورشـده بیلیشمك ممکن اولمزدی؛ بوجهتله ایکنجی اوچنجی دفعـه گوریلان شی برنجی دفعـه گورلمش گبی اولوب بوڭا بناءً هیچ برکیمسه وقوعات ماضیه‌ایله احوال مستقبله‌یی مقایسه ایدرك دوستی‌دشمندن، خیری شردن فرق وتمییز ایتمزدی .

قوّهٔ واهمه — قیـونك قورتده حسّ ایتدیگی عـداوت ، قوزینك آناسنده حس ایتدیگی محبت گبی معانیٔ جزئیه‌یی ادراك ایدن قوتدر،که شو طاتلیدر ، بو اکشیدر ، شو، شوندن بیوکدر ، یاخود کوچکدر احکامنی ویران هپ قوهٔ واهمه‌در . عشق گبی، محبت گبی، الم گبی ، مسرت گبی ، حزن گبی ــ صور محسوسه‌دن منتزع اولمیان ــ معانی جزئیه‌یی ادراك ایدن قوته وجدان اطلاق اولنوب مدرکاتنه دخی وجدانیّات دینور .

قوۀ حافظه — قوۀ واهمه‌نك خزانه‌سی منزله‌سنده‌در، که وهمك صور محسوسه‌دن انتزاع ایلدیکی معانئ جزئیه‌یی حفظ ایدر. بو جهتله حافظه‌نك واهمه‌یه نسبتی، خیالك حس مشترکه اولان نسبتی قبیلندندر.

قوۀ متخیله — گرك خیالده محفوظ صور محسوسه‌یه، گرك صور محسوسه‌دن منتزع معانئ جزئیه‌یه حکم وتصرف برله برطاقنی یان یانه، برطاقنی آیری آیری قویه‌رق برقاچ شیدن برچوق صور واشکالی رسم وتصویر ایدن قوتدرکه، بو واسطه ایله لا یعدّ ولا یحصی آثار بدیعۀ مختلفه میدانه گتیریله‌بیلیر.

ایمدی اگر قوۀ عاقله کندی مدرکاتنی جمع وتفریق ومزج وترکیب ایچون ـ قوۀ متخیله‌یی استعمال ایدرسه اوزمان قوۀ متخیله‌یه (مفکّره) نامی ویریلیر ـ یوق، صور محسوسه‌نك جمع وتفریق ومزج وترکیبنده قوۀ واهمه، متخیله‌یی قوللانیرسه او تقدیرده آکا (قوه متصرّفه) اطلاق اولنور.

خاتمه

باب الهمزه

معلوم اولسون که کلمه‌نك نهایتنده گلان (و، ی) دن اول الف زائده بولنورسه (و،ی) همزه‌یه قلب اولنورلر: بناء، دعاء،

استقصاء ، اقتضاء گبی ، زیرا بنا ایله اقتضاده‌کی همزه‌نك اصلی یا ، دعا ایله استقصاده‌کی همزه‌نك اصلی واودر . واقعا لسان عثمانیده مستعمل اسماء ممدوده‌نك همزه‌لری لفظاً وَخطاً اسقاط ایدیلورسه‌ده شیوهٔ عربی اوزره مفعول لاجله واقع اولدقلری تقدیرده ینه همزه‌لری اعاده قانور : بناءً علی ذلك ، اقتضاءً للأمر گبی .

استطراد

فارسی قاعده‌سی اوزره مابعدلرینه اضافه اولنان اسمای مقصوره‌نك نهایتنه یای مجتلبه‌نك الحاقی شیوهٔ لسان اقتضاسندن اولدیغی معلومدر : عصای موسی ، دریای بی پایان ، گبی . ایمدی اسمای ممدوده‌که لسان ترکیده مقصور گبی اوقونیورلر ؛ عجبا حین اضافه‌ده نهایتلرینه یای مجتلبه‌می الحاق ایتملی ، یوقسه همزه‌لرینی‌می اعاده قیلیدر ؟ مثلا ـ بنای عظیم ، هوای لطیف ، اقتضای مصلحت ، می یازملی ، یوقسه ـ بناء عظیم ، هواء لطیف ، اقتضاء مصلحت ، ـ صورتنده‌می ترسیم ایتملیدر ؟ واقعا هرنه قدر برشیئك اصلنه ارجاعی معقول گبی گورینورسه‌ده فقط هپسنی بردوزی یه یازمق ، یعنی هپسنك نهایتنه یای مجتلبه گتیرمك هم تلفظده ، همده اطراده رعایت ایدلمش اوله‌جغندن دها معقول صایلیر . شوقدر وارکه استملا اثناسنده مملینك درجهٔ اقتدارینی اختبار

ایچون عین اضافه‌ده اعلالی ممدودنك اصلنه ارجاعی تكلیف ایدلیه فنا براصول اتخاذ ایدلمامش اولور. فتأمل ..

كذلك معتل العین اولان افعالك اسم فاعل صیغه‌لرنده (و، ی) همزه‌یه منقلب اولور: قائل بائع، جائز، مائع كبی. شوقدر واركه (عور، عین) كبی فعللری اعلالغامش اولان اسم فاعل صیغه‌لرنده (و، ی) اصللری اوزره ابقا اولنه‌رق: عاور، عاین دینور. [۱]

كذلك — قلاده، صحیفه، عجوز كبی اوچنجی حرفده واقع اولان (ا، و، ی) حرفلری صیغهٔ منتهای جموعده همزه‌یه قلب ایدیلیر: قلائد، صحائف، عجائز كبی. فقط حروف مذكوره‌نك بو وجهله همزه‌یه قلب ایدلملری دها ایكی شرطله مشروطدر. برنجیسی ممدود اولملی، ایكنجیسی حروف زائده‌دن بولنملیدر. اشته (قسور) كلمه‌سنده‌كی (و) حرف مد اولمدیغی جهتله جمعنده (قساور) [۲] دینور، قسائر دینمز. برده (مفازه، معیشت) كلمه‌لرنده (ا، ی) هرنه‌قدر ممدود ایسه‌ده فقط اصل كلمه‌دن اولدقلری جهتله اصللری اوزره ابقا اولنه‌رق جمعلرنده (مفاوز معایش) دینور، زیرا مفازه فوزدن، معیشت عیشدن مأخوذدر.

[۱] عاور — بر كوزی كور اولانه دینور. عاین — آهو كوزلیه دینور. [۲] ارسلانلر.

شوقدر وارکه شاذ اولەرق مصیبتك جمعی مصائب، منارەنك جمعی منائر گلیر. زیرا کلمتین مذکورتینده اوچنجی واقع اولان حرف مد، واودن منقلب حروف اصلیەدن اولدیغی جهتیله حسب القاعده جمعلرنده (مصاوب، مناور) دینمك اقتضا ایدردی.

فقط صیغهٔ منتهای جموع اوزره جمعلنان بوگبی اسملرك نهایتی حروف علەدن اولورسه او تقدیرده همزه یای مفتوحەیه، نهایتندەکی یادخی الفەقلب اولنور: بوجهتله مرآتك جمعی، مرایا، بریەنك جمعی برایا، قضیەنك جمعی قضایا هدیەنك جمعی هدایا گلیر. چونکه بحسب‌القاعده مثلا: هدیەنك، قضیەنك جمعی هدائی، قضائی گلیر. فقط همزه، یای مفتوحەیه قلب اولنجه مابعدندەکی یانك دخی الفه منقلب اولمسنی استلزام ایدر.

مع مافیه گرك جمعلرده، گرك اسم فاعللرده واو ایله یادن منقلب اولان همزەلری ترکلر گبی عربلر دخی بعضاً یا ایله همزه آراسنده خفیفجه برصوتله تلفظ ایتدکلری جهتله همزەیی بین بین اوقوتدیرمق ایچون نقطەسز یا ایله یازیلور. قابل، بایع، صحایف، نوایب گبی. فقط یا، یای صریحه اولمدیغی جهتله نقطه قونمق غلطدر.

علی‌الاطلاق همزەنك رسم خطی بحثنه گلنجه ــ ابتداده واقع اولان همزه استر مضموم، استر مفتوح، استر مکسور اولسون الف صورتنده یازیلیر. اکرام، انسان، الفت، انسیت، آباء واجداد گبی. اگر کلمەنك نهایتنده اولەرق الفدن صکره

كلیرسه اوتقدیرده یالکز همزه شكلنده یازیلور : بناء، نساء آباء كبی.

همزه كلمه‌نك اورته‌لرنده بولنورسه بوتقدیرده، دخی همزه یاساكندر، یامتحركدر . متحرك اولوبده ماقبلی مضموم اولمزسه همزه كندی حركه‌سنه تابع اولور، یعنی مفتوح ایسه الف، مكسور ایسه نقطه‌سز یا شكلنده یازیلوب اوزرینه همزه علامتی قونیلیر : مسأله، مآت ـ شائع مائع كبی .

ماقبلی مضموم اولدیغی تقدیرده كندی حركه‌سی هرنه جنسدن اولورسه‌اولسون واو شكلنده یازیلیر : سؤال، شؤن مؤكد، مؤلف كبی . همزه ساكن اولسه بوتقدیرده ماقبلی حركه‌سنه تابع اولوب ماقبلی مفتوح ایسه، الفله ـ مكسور ایسه، یا ایله ـ مضموم ایسه، واو ایله یازیلیر : مأخذ، مأكل ـ استئناس ائتمار ـ اطمئنان مؤمن، مؤتمن كبی . فقط همزه‌نك ماقبلیده ساكن اولورسه اوتقدیرده ماقبلنك ماقبلی حركه‌سنه اعتبار اولنور .

همزه كلمه‌نك نهایتنه كلوبده ماقبلنده دخی الف اولمزسه اوتقدیرده كندی حركه‌سنه تابع اولوب ـ مفتوح ایسه، الف ـ مضموم ایسه، واو ـ مكسور ایسه یالکز همزه علامتی ایله یازیلیر . مثلا جزؤ كلمه‌سی حالت رفعده جزؤ، حالت نصبده جزأ، حالت جرده جزء یازیلورسه‌ده لسان عثمانیده اعرابك فقدانه بناء حالت وقفده همزه دائما مجزوم اوقندیغی جهتله ماقبلنك ماقبلی حركه‌سنه تبعاً (جزؤ) دیه یازیلورسه‌ده نسبت، یاخود اضافت حالنده حركه‌لنجه آرتق رسم خطده كندی حركه‌سنه

تابع اولور . مثلا : بوجزئی برشیدر، جزئیات قبیلندندر، برجزئی براق گبی عبارهلرده همزه کسره ایله حرکهلندیگی جهتله یای غیر منقوطه شکلنده یازلمق اقتضا ایدر .

اخطار

ماقبلی مکسور اولان همزهٔ ساکنهنی لاجل التخفیف یایه قلب ایتمك جائزدر : استیناس، ایتمار، اطمینان گبی، هرنه قدر مؤلفین عثمانیهدن بعضلری همزهیه دائر برطاقم معلومات ویردیلر ایسهده هپ خبط عشوا قبیلندن اولوب هیچ برشی استنباط ایدیلهمیهجگی جهتله بو بحثك گوزلجه نظر امعانه آلنمسی توصیه اولنور.

جمع مذکر سالمله، تثنیهنك صورت استعمالی

معلومدرکه جنس واحددن ایکی شیئی افاده ایتمك ایچون کلمهنك نهایتنه ـ حالت رفعده الف نون، حالت نصب وجرده واو نون ـ علاوه ایدیلور . مثلا ایکی کاتب دیهجك یرده حالت رفعده کاتبان، حالت نصب وجرده کاتبین ـ دینور .

اعراب ایسه عربجهیه مخصوص برمزیت اولدیغی جهتله ترکجهده بوایکی صیغهنك استعمالنه لزوم یوقدر . یالکز بریله اکتفا

ایتمك لازمدر . فقط بونلردن هانکیسی شیوهٔ لسانه الویرشلی ایسه آنی آلمق اقتضا ایدر . استعمال ادبانی تتبع ایده جك اولسه‌ق شیوهٔ لسانه ایکنجی صورتی دها زیاده موافق بولورز . چونکه « جمع ضدین . طرفین محاربین . جهتین متقابلین . خطین متوازیین . ضلعین متساویین » تعبیراتنی « جمع ضدان . طرفان محاربان .... دن دها قولالاشلی دها سلیس بولورز . بوده فارسی شیوه‌سی اوزره جمعلنان کلمات عربیه‌ء تثنیه‌نك برنجی صیغه‌سیله هیچ فرق اولمیوب اوکی جمعلرنك استعمالی ایسه لسان ترکیده پك مرغوب اولدیغی جهتله جمله تثنیه‌نك فرق وتمییزی ایچون ایکنجی صیغه‌نك انتخاب واختیاری اقتضا ایدر . مثلا : کاتبان ملاء اعلی « تعبیری هم جمع ، هم تثنیه احتمالی اولدیغی . تثنیه ایچون ایسه دیگر برصیغه بولندیغی جهتله دفع التباس ایچون تثنیه‌نك برنجی صیغه‌سنی کلیاً ترکله ایکنجی صیغه‌سنی آلمق لازم گلیر .

واقعا اسکیدن قالمه (مرقومان) تعبیری دوران ایدیورسه‌ده اوده رسمی برشیدر هیچ بروقت مقیس علیه اولەمز . حتی ادبای اسلافدن بعضلری ترکچه‌یه آلنان تثنیه‌لردن قاعدهٔ عربیه‌یه تطبیقاً حالت اضافه‌ده نونی بیله حذف ایدیورلر :

ساحهٔ ملمای صحائف لطایفنمای فیروزه فامه بال‌کشای پرواز ومحرك (جناحی حقیقت ومجاز ازلەدرق ویسی

دوزحسا . زعفران رنکی چهرهٔ دیو مرده کبی دهشت انکیز ایکن بر خطه‌ده زیب (طرفی محراب) اولان ایکی شمع شب آرا مثالنده بریق افکن قبهٔ معلی اولدی . نرکسی

واقعا قدما اصل قاعدهٔ عربیه‌یی بودرجه‌لرده حمایه‌یه تعصب گوسترمشلر ایسه‌ده بوندن برشی قزانه‌مامشلر، چونکه گرك نون تثنیه، گرك نون جمع عادتا اصل کلمه‌دن گبی تلقی اولنه‌رق حالت اضافه‌ده ابقاسی جهتنه گیدلمش اولسیدی لسانه دها زیاده خدمت ایدلمش اولوردی .

جمع مذکر سالم بحثنه کلنجه – اوده مذکر ذوی العقولك اوصافنه مخصوص بر جمعدر، که علامتی حالت رفعده واو نون ، حالت نصب وجرده یا ونوندر ، کاتبون کاتبین، مسلمون مسلمین گبی .

فقط تثنیه بحثنده دیدیکمز گبی اعراب ، عرب لساننه مخصوص بر مزیت اولدیغی جهتله جمع مذکر سالمك ایکی صیغه‌سنی‌ده قبول ایتمك مجبوریتی یوقدر . بلکه لسانی ساده‌لشدیرمك ایچون جموع عربیه‌نك استعمالنده قواعد عربیه‌دن بشقه برقاعده آرامق اقتضا ایدر .

واقعا هرنه قدر قاعدهٔ عرب اوزره مذکر ذوی العقولك اوصافی علی الاطلاق جمع مصحح صیغه‌سیله جمعلنیرسه‌ده لسان قومك محاورات ومکاتباتنی آراشدیره‌جق اولسه‌ق ترکچه‌ده بوقاعده‌نك برقاچ قید ایله مقید اولدیغی تبین ایدر .

اوّلا جمع مکسرك اصاغه‌سی قابل اولان صیغه‌لردن ترکچه‌ده جمع مصحح یاپلمامیدر . زیرا جمع مکسر، مصحح یرینی طوتر . مثلا – کاتب ، طالب ، عاقل ، صاحب ، حبیب ، شریك ، شهید ، غریم ، کریم ، افضل ، اکبر ، والی ، غازی گبی اوصاف عربیه

هر نه قدر عربجه‌ده واو نون ایله جمله‌ یاپرسه‌ده هم‌لسانی قاریشقلقدن قورتارمق ، هم‌ده نسج عبارانه رونق ویرمك ایچون یالکز جمع مکسرلریله اکتفا ایدیلورك ـ کاتبك جمنده کتّاب ، کتبه ـ طالبك جمنده ، طلاّب ، طلبه ـ عاقلك جمنده عقلا ـ صاحبك جمنده اصحاب ـ حبیبك جمنده احبا ، احباب ـ شریکك جمنده شرکا ـ غریبك جمنده غربا ـ کریمك جمنده کرما ـ افضلك جمنده افاضل ـ اکبرك جمنده اکابر ـ والینك جمنده ولاة ، غازینك جمنده غزاة قوللانملیدر .

فقط صبور ، غیور ، غائب ، سامع ، صائم کبی جمع مکسرلری مأنوس اولیان اوصاف عربیه‌یی عربجه جمعلمکدنسه ترکجه جمعلیه‌رك صبورلر ، غیورلر ..... دیملی .

اگرچه عقلای کتّابدن بعضلری حاضرك جمنده (حاضرون) قوللانیورلرسه‌ده طبع سلیم بونی یکده حسن قبول ایله تلقی ایده‌مز . چونکه ـ حضار کرام ، علمای ذوی‌الاحترام ، کتّاب معارف نصاب یرینه ـ حاضرون کرام ، عالمون ذوی الاحترام ، کاتبون معارف نصاب قوللانلسه بچمسز برشی اولور .

واقعا ، اتالردن قالمه ـ فقرای صابرین ، اغنیای شاکرین ، علمای عاملین ، فقهای زاهدین ـ کبی بعض عباره‌لرده فاعل صیغه‌سنك مصححی قوللانیلورسه‌ده بونلر خصوص ماده‌در ؛ مقیس علیه اوله‌مزلر .

دیمك اولورکه جمع مذکر سالم یاپمق ایچون یالکز مذکر

ذوی العقوله وصفیّت کافی اولمیوب بلکه وصفیتله برابر ابتداسنده یا علامت مفعول اوله‌رق میم بولنملی : [١] مأمور، موقوف، متبحّر، گبی یاخود اسم منسوب اولملیدر : نحوی، منطقی، بصری، کوفی، بغدادی گبی .

ایمدی بو ایکی طاقم اسملری واو نونله‌می جمعلمك اقتضا ایدر . یوقسه یا ونونله‌می ؟ بوراسنی تعیین ایچون اهل لسانك محاورات ومکاتباتنی تتبّع واستقرایه محتاجدر .

ذاتاً ترکچه‌ده بویله ایکی صیغه‌نك استعمالنه احتیاج اولمدیغنی سویلمشیدك . دیمك اولورکه بو ایکی صیغه‌دن یا واولیسنی، یاخود یه‌لیسنی انتخاب ایده‌جکز . استقرامزده یا کلدیسه‌ق ادبای قوم، مثلی اوصافی - یا ونون، اوصاف نسبیه‌یی‌ده - واو نونله جمعله‌دکلرینی بولورز، بونك ایچون بز دخی مثلا مأمور، محبوس، موقوف، مؤمن، مشرك، متبحّر، موحّد . گبی کلمه‌لری مأمورین عدلیه محبوسینك احوالنه، موقوفین ومجرمینك محاکمه‌لرینه باقه‌جق، مؤمنین بلده، مشرکین کفّار، موحدین قریش، متبحرین علما - دیو جمعلیه‌جکز .

[١] هرقاچ حرفلی اولورسه اولسون اسم مفعولك ابتداسنده میم کلیورسه‌ده ثلاثیده مفتوح رباعی ایله مزیداتده مضموم اوقونور . اسم فاعلك ابتداسنده میمك کلمسی مطلقا یا رباعی یاخود مزیداتدن اولملیدر، میم ایسه هرحالده مضموم اوقونور .

اوصاف نسبيه‌يي ايسه داها نوله جمله‌لرك ايصريلريني . كوفيون خوريون . منصفيون ، حبابيون ، ديه‌جكز . بوايسه بر كسره ايله اوچ يه‌نك برارايه گلمسندن اجتناب ايچوندر .

شوايسه‌ده اخطاره محبوزكه ، مؤمنين ، متحرين گبي جمعلرله نسبيه‌لر آراسنده‌کی فرق . نسبيه‌ده يانك ماقبلي مفتوح ، جمعده مكسور اوقونمسيدر .

عدول

عدول — حرف نفي كلمه‌دن جزؤ يابه‌رق ديگرينه نسبت ايتمكدر . [١] : كورمز گوز ، ايشتمز قولاق نه ايشه يارار گبي .

لسان عثمانيده ادات عدول بشدر . بونلردن ايكيسي فارسيدن ، برسيده ، عربجه‌دن مستعار ايسه‌ده ايكيسي اصل تركجه‌در . بونده يا بوقارده‌کی مثالده اولديغي گبي حد ذاتنده مسند واقع اولان فعل منفي‌يي مسند اليه تقديماً آڭا وصف يابمق . ياخود اسماء جامده‌نك نهايتنه (سز) حرفني الحاق ايتمكله اولور . زيد انصافسزدر . انصافسز آدمي نه يابمليدر ، گبي . شبهه يوق كه من حيث المفهوم قضيهٔ معدوله ايله قضيهٔ بسيطه آراسنده فرق كلي واردر . مثلا : زيدك انصافي يوق — بر قضيهٔ بسيطه‌در كه بونده

[١] بوراده‌کی نسبت ، نسبت تامه‌دن اعمدر .

زیددن اتصاف سلب ایدلمشدر . فقط : زید اتصافسزدر - بر قضیهٔ معدوله درکه بونده زیده اتصافسزلق اسناد ایدلمشدر . کذلك من حیث المفهوم گوزی گورمز، بشقه گورمز گوز . بشقه‌در، غنچه آچلامش بشقه، آچلامش غنچه بشقه‌در . زیرا قضیهٔ معدوله موضوعك وجودینی اقتضا ایدیورسه‌ده قضیهٔ بسیطه‌ده موضوعك وجودی شرط دگلدر :

چاره‌سز عشاقك آنجق ناله وفریادی وار
الامان بیلمز ندر، رغمزه بیدادی وار

ندیم

فارسیدن النان ادات عدول دخی (بی، نا) حرفلرندن عبارتدرکه برنجیسی اسمای جامده‌نك، [۱] ایکنجیسی‌ده اوصاف لازمهٔ ذاتیه‌نك عدوانه مختصدر : بی بدل، بی قوت، بی مثل ونظیر، بی نهایت - نابینا، ناهموار، ناسازکار، ناقابل، نامتناسب، نامتناهی، نابالغ، ناسور، ناموزون، نامضبوط : گبی. دیمك اولورکه. کافی، جاهل، عالم گبی عدوله یاقیشمیان اوصاف اوزرینه (نا) نك دخولی جائز دگلدر . فقط لسان فارسیده (نا) (بدار) ایچون گلیورسه‌ده ترکچه‌ده اوشیوه‌لر مفقوداولدیغی جهتله آنك احکامندن بحثه حاجت گورمه‌مدك :

[۱] استر حد ذاتنده جامد اولسون - کتیریلان مثالرده اولدیغی گبی . استر وصفیتدن اسمیته نقل ایدلمش بولنسون : بی مانع ومزاحم عسکر درون قلعه‌یه گیردی گبی .

عربجه‌دن آلنان (ادات) عدول (لا) حرفندن عبارتدر.
بوده هم فعل . همده اسم اوزرینه داخل اولور :

(لامکان) سیر افتابم خاکه دوشمز پرتوم
عرش استغنای همت پاسبانمدر بنم
چشم بخت (لاینامی) پاسبان شرق وغرب
دست قهر اقتداری پنجه تاب روزکار

نفعی

(لا) کلمه‌سی گرك فارسیده گرك ترکجه‌ده (عدول) خدمتنی گوریورسه‌ده اصل عربجه‌ده بومزیتدن ساقطدر ، عربجه‌ده معنای عدول فحوای کلامدن استنباط اولنور ، زیرا عبارات ترکیه آراسنده : فلان لایخطیدر ، لایتغیرلدر ، لاینفعلدر ، جناب واجب الوجود لامکاندر ، لایزالدر . دیه‌رك لاکلمه‌سی خاصةً عدولده استعمال اولنورسه‌ده عربجه‌ده بواختصاص یوقدر .

حروف وصل

ترکجه‌ده حرف وصل ایکیدر ، بریسی علی الاطلاق همزه‌در : یعنی ابتدای کلمه‌ده گرك مضموم ، گرك مفتوح ، گرك مکسور ، اولسون ـ نه قدر همزه وارسه لسان عثمانیده هپ حرف وصل قبیلندن اولوب بشقه برکلمه‌یه بتیشدکاری زمانده تلفظدن ساقط اولیورلر . مثلا : آلدی ، اوچوردی ، ایندی . کلمه‌لری حال اتصالده ـ بوکتابی ، بنالدم ، بواوچورمه‌یی زید وچوردی ،

طامدن دولکر ینـدی گبی تلفظ اولنیـورلر. برده همزه ایله مصدر اولان کلمه‌لر اسـتر ترکچه اولسون. اسـتر السنهٔ سائره‌دن مستعار اولسون بوحکمه داخـل اولوب حال اتصالده همزه‌لری تلفظدن ساقط اولور، فقط ماقبللرنده‌کی کلمه‌لر حروف صوتیه ایله نهایت بولورسه اوتقدیرده وقف واجب اولوب همزه‌یی لفظاً دخی ابقـا ایتمك اقتضا ایدر: زیده اسـتانبول یرامدی. صو اولمیان یرده اوطورمق جائز دگل، هوا آلمیـان یرلر مخل صحتدر گبی.

بوگبی یرلرده حرف وصلك خطاً حذفی قطعا جائز دگلسه‌ده (نه ایله‌یم) جمله‌سـنده، فصل واجب ایکن، شـاذ اوله‌رق هم وصل اولنور همده خطاً همزه حذف ایدیلیر:

بو یله جوهر وار المده بیلیم دنیایی بن
باشند چالسون فلك آینهٔ اسکندری..

لسان فارســیده دخی بوقاعده جاری اولمقله برابر مابعـدی (ف،س) اولان همزه‌لری خطاً بیله حذف ایدرلر: ـ افتاده فتاده، افکنده فکنده، افسرده فسرده ـ استاده ستاده، استانبول، ستانبول گبی حتی فارسیلر، سیندن اوّل کلان همزه‌لری حذف ایتمکـده اوقدر ایلریلمشارکه عربجـه‌دن مستعار کلمـه‌لرده دخی بومعامله‌ده تردد گوسـترمزلر مثلا: اسـتفسار یرینه، ستفسـار استفتاح یرینه، ستفتاح دینورکه الیوم اصناف آراسنده ـ بوگون سفتاحم یوقدر تعبیری، استفتاحدن مخوتدر.

حرف وصلك ایکنجیسی (ای) کلمه‌سـیدر. بوده ـ کن،

سه، دی، نه، چون ـ کلمه‌لری ابتدالرنده، گلیر. حالت وصلده لفظاً حذف اولندیغی گبی خطاً دخی بعضاً حذف ایدیلیر.
ایکن ـ کلمه‌سی که حال اقترانی ایچوندر. کمال اقترانی افاده ایتمك اوزره حرف وصلی خطاً دخی حذف ایدرلر:

نه صبا! صاعقه دیرسه‌م یراشیر صرعتنه
که سکردرکن اکا سایه‌سی اولمز همپا

نفعی

فقط وقف جائز اولمیان یرلرده هم لفظاً هم خطاً حرف وصلك اثباتی واجبدر:

ابر یشور مغربه اول، سایه‌سی مشرقده (ایکن)
سهوله راکبی کر ایلسه تحریك دوال

نفعی

ایسه ـ که حرف شرطدر، اسمایه الحاقی تقدیرده حرف وصلك خطاً اثباتی اولی، اسقاطی جائزدر. فقط فعله الحاقنده اوچ وجه اوزره جائزدر. چونکه لاحق اولدیغی فعل، حال یاخود مضارع ایسه او تقدیرده حرف وصلك خطاً اثباتی جائز حذفی اولادر: زید گیدرسه عمرده گیدر. خالد یازیورسه ماجدده درسنی ازبرلیور گبی.

کورورسه شمدی کورور انتظام حالی صلاح
بولورسه شمدی بولور انعدام حکمی فساد

نفعی

اگر الحاق ایتدیگی فعل امر حاضر صیغه‌سی ایسه یاخود

زانك حذفیله تخفیف اولنمش مضارع منفی ایسه بو ایکی تقدیرده حرف وصل خطاً دخی اسقاطی واجبدر .

طوقنسه عرصهٔ هیجاده نعلی کرسنکه
عدویه هرشرری برجحیم ایدر ایقاد

ضبط اولنمزدی کمیت قلمی دستنده
خط شعرندن اگر اورمسه پایینه شکال

سخن‌بن اولمیدم معناده برگنجینهٔ نابود
کرم سن اولمسه‌ك عالمده اسم بی‌مسمادر

اگر نفی مضارع مخفف دگلسه او تقدیرده حرف وصلك اثباتی جائز، حذفی اولادر : زید گلمزسه بن گیتمم گبی . کلمهٔ واحده حکمنه گیروب جملهٔ شرطیه‌یی متضمن اولان (یوقسه) کلمه‌سندن حرف وصلك اسقاطی واجبدر ، اگر جملهٔ شرطیه‌یی متضمن دگلسه او تقدیرده حرف وصلك خطاً اثباتی اولی اولدیغی گبی حذفی تقدیرنده دخی یالکز همزه‌نك حذفیله اکتفا ایتمك لازمدر : زید اوراده یوق ایسه بزه خبر ویر . خالد یوغیسه ماجدی گوندر گبی .

ایدی — که رابطهٔ زمانیه‌دن معدودر . ماضیٔ مجزومك حکایه‌سندن بشقه یرده حرف وصلك اثباتی جائز حذفی اولادر : زید گیدردی خالد یازیوردی ، بکر گله‌جکدی گبی فقط ماضیٔ

مجزومك حكايه‌سنده ماقبلی حروف صوتیه‌دن بولندیغی جهتله لفظاً وخطاً اثباتی واجبدر : زید گلدی ایدی . گبی

ماضیء غیر مجزومك حكايه‌سنده حرف وصلدن بعضاً یالكز همزه حذف اولنه‌رق : یازلمشیدی دینورسه‌ده بعض كره حرف وصل كاملا حذف ایدیله‌رك یازلمشدی دینور .

ایله — كلمه‌سی كه معیت ایچوندر بحث مخصوصنده افاده قلندیغی اوزره تعقیب ، سببیت ، استعلا ، بدار معنالرینی متضمن اولدیغی حالده حرف وصلك خطاً دخی حذفی اولی ، اثباتی جائزدر . فقط یالكز معیت معناسنی مفید اولدیغی تقدیرده اسقاطی جائز ، اثباتی اولادر . بحثنه مراجعت بیورلسون .

شوراسیده بیلنملیدركه تحكیم ، تفهیم وتعلیم مراد اولندیغی تقدیرده سوزی دانه دانه سویلك ایچون فصل لازم اولدیغی جهتله واجب الحذف اولمیان حروف وصلك لفظاً وخطاً اثباتی لازمه‌دندر .

ایچون — كلمه‌سندن دخی حرف وصلك لفظاً اسقاطی جائز اولدیغی گبی خطاً دخی بعضاً حذف اولنور . بوكتابی سنكچون یازدم گبی .

ایندی — كه ایمدی‌دن برلغتدر دائما (گل) امرندن صكره گلەرك حرف وصل هم لفظاً هم خطاً اسقاط ایدیلیر : كلندی بو بحثه ختام ویره‌لم گبی .

اللّهم اجعل خاتمتنا بالخیر بحرمة خاتم النّبیین

تمّ

فهرس

صحیفه	
١١	فائدهٔ تاریخیّه .
١٢	نسبنامهٔ فخر کائنات علیه اکمل التحیات .
٢١	فائدهٔ لغویه ـ ادب وَادیب .
٢٢	تنقید .
٢٨	فائدهٔ حکمیه .
٢٩	کیّفیات محسوسه .
٣٠	ملموسات .
٣١	مذوقات .
..	مبصرات .
٣٣	طبقات ضیا .
٣٤	شعاع وبریق .
٣٥	مسموعات .
٣٧	صوت وصدا .
٣٨	حرکات وحروف .
٤٠	مشمومات .

صحیفه	
٤١	کیفیات نفسانیّه .
٤٢	حیات .
٤٤	علم .
٤٥	جهل، سهو، غفلت ذهول، نسیان .
٤٦	اراده .
٤٧	قدرت .
..	فائدهٔ لغویّه .
٤٩	فائدهٔ فلسفیّه .
٥٠	فائده خالقیّه .
٥٣	کیفیات وجدانیّه .
٥٥	کیفیات مخصوص بالکّم .
..	کیفیات استعدادیّه
٥٦	کلمه‌ده غرابت .
٦٠	غرابت عارضیّه .
٧٠	مخطره .

صحیفه	
٧٥	خرافاتی اساطیری .
٧٩	دیمك ـ سویلمك .
٨٢	شواذ غریبه .
..	غرابت مجوزه .
٨٤	لطیفهٔ لغویه .
٨٦	غرابت منفوره .
٨٩	قیاسه مخالفت .
٩٢	فائدهٔ صرفیه .
..	صیغهٔ جواب طلب .
١٠٢	تفصیل .
١٠٦	تنبیه .
١٠٨	ترکیبده مبالغه .
...	حرف ابتدا .
١١٣	بدیعیهٔ لغویه .
١١٥	ایله .
١١٧	حتی .
١٠٩	تصحیح .
١٢٠	ایضاح مسأله .
١٢١	صیغهٔ صله‌نك اقسامی .
١٢٣	حاصل مصدر .
١٢٦	اوصاف نسبیه .

صحیفه	
١٢٧	فائدهٔ مهمه .
١٣١	ارجاع بصر .
١٤٢	حروف نسبیه‌دن ـ ق = ك .
١٤٦	جملهٔ شرطیه‌نك اقسامی .
١٥٣	بلاغت .
١٥٥	الفاظ مترادفه .
١٥٧	دلالت حقیقیه، دلالت مجازیه .
١٦١	منطوق ومفهوم .
١٦٢	اسم معنی .
١٦٣	کمك خواصی .
١٦٥	این ـ مکان .
١٦٦	متی .
...	وضع .
١٦٧	ملك .
...	اضافه .
١٦٩	اضافه‌نك اقسامی .
١٧٠	تقدم .
١٧١	فعل، انفعال .

صحیفه		صحیفه	
٠٠٠	رابطهٔ زمانیه .	١٧٩	حواسّ باطنه .
١٧٢	رابطهٔ غیر زمانیه .	١٨١	همزه ـ وهمزه‌نك رسم خطی .
١٧٤	مسند الیهك تقدیم وتأخیری .	١٨٦	جمع مذکر سالم وتثنیه‌نك صورت استعمالی .
١٧٥	صله ایله خبر ویرمك.	١٩١	عدول .
١٧٧	طریق قصر .	١٩٣	حروف وصل .
١٧٨	واو عاطفه .		

صحیفه	خطا	صواب
٩٥	ترجی	ترجیّ
١١٣	بن سنسز استانبوله کیتمام	ـ بن سنسز استانبوله کیتمز دکلم
١٦٠	آمداند	آمدند
١٦٠	سربا	سراپا

مطبعهٔ ابو الضیا